

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Latentní xenofobie

(Obraz interetnických vztahů na Těšínsku)

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:
doc. PhDr. Eduard Radvan, CSc.

Vypracovala:
Bc. Magdaléna Severová

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Latentní xenofobie obyvatel Těšínska“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury, který je součástí této diplomové práce.

Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

Brno 17.3.2010

.....

Bc. Magdaléna Severová

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Eduardu Radvanovi, CSc. za užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Také bych ráda poděkovala PhDr. Olze Šrajerové, CSc. za její laskavý přístup a pomoc při vypracovávání dotazníkového šetření.

Obsah

Úvod	2
1 Základní pojmy	3
1.1 Xenofobie	3
1.2 Etnocentrismus	8
1.3 Rasismus	11
2 Kultura, Multikulturalismus, Multikulturní výchova	15
2.1 Kultura	15
2.2 Multikulturalismus	17
2.3 Sociální pedagogika a multikulturní výchova	22
3 Současné vztahy mezi českou majoritou a polskou minoritou v Těšínské oblasti	27
3.1 Historický vznik a vývoj oblasti Těšínska	27
3.2 Latentní xenofobie v oblasti Těšínska	29
3.3 Výsledky dotazníkového šetření	32
3.4 Závěreční shrnutí dotazníkového šetření	79
Závěr	81
Resumé	83
Anotace	84
Seznam použité literatury	85
Seznam grafů	90
Seznam příloh	91

Úvod

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolila „Latentní xenofobie - Obraz interetnických vztahů na Těšínsku“. Chci poukázat na aktuálnost problému interetnických vztahů a latentní xenofobie v oblasti, kde velký podíl obyvatelstva tvoří národnostní menšiny. V oblasti Těšínska žijí především tři národnosti. Jedná se o obyvatele národnosti české, polské a slovenské. Otázky soužití různých národnostních menšin s majoritní společností jsou, zvláště v dnešní době otevření hranic a postupující globalizace, velmi aktuální.

Cílem mé diplomové práce je vytvořit ucelený text vypovídající o aktuálním stavu interetnických vztahů v oblasti Těšínska, ve které dochází ke kontaktu různých národností, kultur a tradic. Tím dochází k vzájemnému ovlivňování různých skupin obyvatelstva.

Teoretická část mé diplomové práce je rozdělena do dvou kapitol, které jsou dále děleny na tři podkapitoly. V první kapitole se zabývám pojmy, které jsou stěžejní pro pochopení problematiky interetnických vztahů a případných konfliktů. Jsou to pojmy xenofobie, etnocentrismus a rasismus. V druhé kapitole se věnuji problematice multikulturalismu, kultury a multikulturní výchovy s důrazem na úkol sociální pedagogiky.

V praktické části krátce poukazuji na historický vývoj oblasti Těšínska a na důvody, proč jsou obyvatelé této oblasti ohroženi možnou latentní xenofobií. V praktické části jsou uvedeny výsledky dotazníkového šetření, který byl zaměřen na zjištění vzájemných vztahů polské národnostní menšiny a české majoritní společnosti.

Jako metodu zjišťování vztahů a případné latentní xenofobie obyvatel Těšínska jsem si zvolila dotazníkové šetření. Jeho výsledky chci porovnat s výsledky výzkumů, které v této oblasti byly realizovány v letech 1967, 1973, 1983 a 1994. Porovnáním výsledků těchto předešlých výzkumů s dotazníkovým šetřením, které jsem realizovala v roce 2009, chci zjistit aktuální stav společnosti a vývoj ve smýšlení obyvatel Těšínska o aktuálních otázkách. Jedná se především o problematiku kultury, polského školství, vzájemných vztahů obyvatel a jejich názorů na dvojjazyčnost. Ve své práci chci zjistit, zda dochází ke konfliktům a střetům názorů kvůli národnostní smíšenosti oblasti.

1 Základní pojmy

V následujících podkapitolách se budu zabývat základními pojmy souvisejícími s problematikou xenofobie. Nejdříve vysvětlím pojem xenofobie, dále pak etnocentrismus a rasismus. Na příkladech se pokusím poukázat na aktuálnost otázek spojených s výše uvedenými pojmy.

1.1 Xenofobie

Slovo xenofobie (z řeckého xénos - příchozí a fóbos – bázeň, strach) je původně antický výraz pro označení pocitu nepřátelství vůči něčemu jinému, cizímu. Jedná se o strach, který vyúsťuje v odpor a nenávisť. Tento strach probouzí nesnášenlivost, která pramení z pocitu ohrožení. V současné době je xenofobie spojována se strachem z cizinců, je tvořena předsudky a neúctou k tradicím a zvykům rozdílných kultur. Podle Filipa Tesaře „jde o negativní postoj vůči jiným, skutečně nebo domněle odlišným lidem, spojený s nedůvěrou, strachem, pocitem ohrožení plynoucím z vědomí jejich existence či přítomnosti, a často agresivním chováním vůči nim.“¹

Xenofobie získává na významu a síle. Zatímco v roce 1978 byla xenofobie v VI. Svazku Malé československé encyklopedie definována jako „odpor, nepřátelství, nedůvěra ke všemu cizímu: strach před ním“,² v roce 1995 byla k této definici přidána (v druhém svazku Akademického slovníku cizích slov) i nenávisť vůči cizincům. Nakonec v roce 1998 je ve IV. Svazku Všeobecné encyklopedie xenofobie definována nejen jako výše zmíněný strach z cizího, primitivní nenávisť a odpor ke všemu cizímu a neznámému, ale dokonce jako základ šovinismu³ a rasismu.⁴

Xenofobie sloužila jako obranný mechanismus. Strach z neznámého a cizího byl odůvodněnou ochranou, protože nové prvky a nově příchozí mohli být reálnou hrozbou. Tento pohled na neznámé je přirozený. Cizinci v minulosti představovali reálné nebezpečí, chtěli kořist, zabrat cizí území. Musely být tedy vedeny války, lidé se bránili a nově příchozí

¹ Tesař F. Etnické konflikty. 1.vyd. Praha: Portál, 2007, s. 70.

² Žantovský, P. Česká xenofobie. Praha: Votobia, 1998, s.105.

³ Šovinismus – „ideologie hlásající naprostou nadřazenost zájmů vlastního národa nad zájmy cizích národů. Je formou nacionálního fanatismu a bývá např. užíván k mobilizaci národa v dobách války nebo mezinárodních konfliktů.“ (Jandourek, J. Sociologický slovník. 1.vyd. Praha: Portál, 2001, s. 251.)

⁴ Srov. Žantovský, P. Česká xenofobie. Praha: Votobia, 1998, s.105.

museli být vyhnáni či zabiti. V opačné případě mohla být ohrožena původní kultura nebo třeba náboženství. I když panuje názor, že by se xenofobie měla odnaučit, či léčit, byla tu odnepaměti. Je přirozená a lidská, je součástí každého z nás. V současné době celosvětové ekonomické krize se nesnášenlivost vůči příslušníkům jiných, chudších národů spíše prohlubuje. Tato nesnášenlivost plyne ze strachu ze ztráty zaměstnání, ze snížení životní úrovně. Stěhování obyvatel z chudších zemí a jejich snaha o zlepšení jejich osobní situace může ohrozit situaci obyvatel jiného státu. Je tedy logické, že se státy přílivu cizinců brání a obyvatelé na nové příchozí reagují negativně.

Problém nastává v okamžiku, kdy se tento strach a obavy stanou chorobnými. Pak můžeme hovořit o tzv. „xenoagresi“. Ta je podle Andreje Gjurice⁵ vymezena třemi stádii. První nastává v momentě, kdy se změní vymezení z „oni a my“ na „my proti nim“. Dojde k vymezení: „oni“ jsou zlí a „my“ jsme dobří. Člověka členství ve skupině „dobrých“ uspokojuje. Členové této skupiny jsou nadřazeni nad skupinou „zlých“, nad nečleny své skupiny, čímž se zbaví svého pocitu méněcennosti. Druhým stádiem je generalizace. Začneme-li označovat všechny příslušníky určité skupiny „nálepkou“ a používat všeobecné výrazy jako „každý“, „všichni“, pak může dojít k zobecňování, jehož výsledkem je kolektivní vina a kolektivní trest. Třetím stádiem je ideologizace vůči které není žádný stát ani společnost imunní. V tomto stádiu dochází k legalizaci názoru určité skupiny lidí, že označení všech členů skupiny „oni“ za zlé, je správné. Pokud nějaká skupina ospravedlňuje či uznává negativní a agresivní činy a dojde k rozšíření této ideologie, pak může dojít až k rasové či národnostní nesnášenlivosti, k domnělému povýšení jedné skupiny obyvatel, rasy nad ostatními.

Lidé všeobecně mají sklon zobecňovat jednotlivé individuální zkušenosti. V případě, kdy má člověk negativní zkušenost se zástupci jiného etnika, přenáší tuto zkušenost na všechny zástupce daného etnika. V České republice se tento postoj výrazně projevuje proti romské části obyvatelstva, vůči které je nesnášenlivost hluboce zakořeněna. Tato nesnášenlivost nepramení z nadřazenosti vůči obyvatelům s jinou barvou pleti, ale spíše z dlouhodobé negativní zkušeností, která je přenášena z generace na generaci. Za některé ze základních důvodů této averze je jistě možné považovat existenci různého hodnotového systému, návyků, rozlišnosti v kulturním, životním stylu. Jedná se však též o jiné hygienické

⁵ Srov. Žantovský, P. Česká xenofobie. Praha: Votobia, 1998, s. 42.

návyky, odlišné zacházení s financemi, pobírání sociálních dávek k získání peněz bez nutnosti chodit do zaměstnání. Vnímání této odlišnosti je patrné i v současné situaci, kdy se množí v určitých částech republiky útoky na romská obydlí. Nedochozí však k vyřizování účtů či něčemu podobnému s konkrétní rodinou. Spíše jde o demonstraci nenávisti vůči jinému etniku. Jako příklad lze uvést incidenty odehrávající se v nedávné minulosti na Jesenicku.

V roce 2003 zde byli odsouzeni tři mladí muži za brutální napadení romských manželů. Mladíci v opilosti v ranních hodinách napadli romský manželský pár, který v domnění, že se jedná o příslušníky policie, mladíkům otevřel. Podle policie šlo o promyšlený čin. Jak uvedla mluvčí jesenické policie Natálie Orlová „jmenovaní pachatelé se svým jednáním pokusili jinému způsobit těžkou újmu na zdraví a takový čin spáchali na jiném pro jeho rasu a příslušnost k etnické skupině.“⁶ Za tento čin dostali pachatelé tříletou podmínku. Avšak vzhledem k tomu, že tento čin se stal v létě, a již v lednu následujícího roku se dva ze tří pachatelů opět zapletli do rasově motivovaných slovních útoků na jiné romské manžele a v březnu roku 2004 napadli romského mladého muže na vozíku, který stál na autobusové zastávce, lze tento trest považovat za nedostatečný.⁷ Tento příklad tří mladíků, kteří soustavně díky mírným trestům napadají příslušníky romské populace, je jen demonstrací hluboké nenávisti, která panuje u části českého obyvatelstva, k příslušníkům jiného etnika.

Příkladem pohledu české populace na romské etnikum může být i úryvek z internetové strany CzechKid, z části věnované rasismu a předsudkům. Ten je zaměřen na fakt, že díky výše zmíněným důvodům jsou i pracující a spořádaně žijící příslušníci romské populace vnímáni jako nežádoucí. „Pan Z. B. celý rok šetřil ze svého platu skladníka, aby mohl svou přítelkyni, také Romku, pozvat v létě na dovolenou. Zaplatil týdenní pobyt v Krkonoších v jednom hotelu. Večer se rozhodli strávit v restauraci nedaleko hotelu. Hostinský se jim však omluvil, ať se nezlobí a odejdou. Má totiž negativní zkušenosti s Romy, kteří mu již dvakrát při rvačce zničili zařízení restaurace. Proto je neobsluhuje. Pan Z.B. se cítil být velmi ponížený, je přeci slušný člověk, tvrdě pracuje a s ničením restaurací nemá nic společného.

⁶ <http://www.novinky.cz/krimi/10650-opili-mladici-brutalne-napadli-romske-manzele.html> (16.11.2009)

⁷ Srov. <http://www.novinky.cz/krimi/22872-za-brutalni-napadeni-romskych-manzelu-padly-podminky.html>
<http://www.novinky.cz/krimi/27192-za-utok-na-dalsiho-roma-v-jeseniku-skoncili-ve-vazbe.html> (16.11.2009)
<http://www.novinky.cz/krimi/25559-pripad-rasoveho-utoku-na-manzele-se-vraci-do-jeseniku.html> (16.11.2009)

Hovoří o tom, že celá dovolená byla negativně poznamenána touto událostí. Ač se snaží žít jako „normální lidé“, majoritní společnost jim bude neustále připomínat, že do ní nepatří.“⁸

Nemylme se však. V České republice není strach z odlišnosti, z cizích věcí a lidí, zaměřen pouze na romskou část obyvatelstva. Tato nesnášenlivost se projevuje i vůči cizincům přicházejícím za prací i lepšími životními podmínkami z východních zemí, například ze Slovenska, Rumunska či Ruska. Je dána obavou o práci, strachem ze snížení životní úrovně a ohrožování ekonomiky státu velkým přívalem migrantů. Přestože tyto obavy mohou být zbytečné, jsou zakořeněny v českém povědomí. Jak uvádějí stránky Amnesty International Česká republika, „zatímco válečných konfliktů a porušování lidských práv globálně přibývá, evropské země včetně České republiky uplatňují restriktivní azylovou politiku a procentuální úspěšnost žádostí o azyl se ve všech zemích rapidně snižuje“.⁹

X X X

I když je pojem xenofobie většinou spojován s nesnášenlivostí a strachem z jiné rasy, jiného etnika, je při širším pohledu vidět, že problematika je daleko hlubší. Nejedná se pouze o negativní vnímání příslušníků jiného národa, ale i o negativní vnímání příslušníků stejného národa, kteří jsou společností vnímáni jako nepohodlní. Mám zde na mysli především drogově závislé, nemocné, mentálně postižené či staré lidi, kteří jsou v současnosti také ohrožení sociálním vyloučením, stejně tak jako příslušníci národnostních menšin. Jde také například o nesnášenlivost mezi obyvateli sousedních vesnic, či mezi obyvateli měst a vesnic. I v těchto ohledech je nepochopení a netolerance součástí naší společnosti. Jedná se o odvrhnutí těch, co jsou nepřizpůsobiví většině, co se vyčleňují z obecně uznávaných pravidel.

Xenofobie je negativní jev, který je nutné řešit plošně, v celé společnosti. Je třeba pracovat na prevenci a zpětné vazbě, dále pak zaujmout přesné postoje, vymezit to, co je špatné, distancovat se od negativního chování. Společnost je třeba vzdělávat. Zvyšovat vzdělanost obyvatelstva tak, aby lidé byli informováni, aby měli touhu poznávat a seznamovat se s odlišností, a tím by byly nabourány stereotypy, generalizace a samotná

⁸ <http://www.czechkid.cz/si1110.html> (4.10.2009). Internetové stránky Czechkid, byly vytvořeny pro podporu zavedení multikulturní výchovy do škol.

⁹ <http://www.amnesty.cz/> (16.11.2009)

xenofobie. Vyrovnávání se s xenofobií je těžké, její odstranění prakticky nemožné. Přijetí rovnosti všech lidí, ras a jejich zvyků však může situaci pomoci. Xenofobie je dozajista podporována i masovými médii. Některé výroky a činy jak úředníků, tak i soukromých osob, které jsou přenášeny masovými mediálními prostředky mezi obyvatele, jistě podporují nesnášenlivost mezi obyvateli. V každé společnosti existují organizované skupiny lidí, kteří své pocity nenávisti více či méně agresivně demonstrují na části populace, která má jinou barvu pleti, vlasů, jiné vyznání. Xenofobie je lidskou přirozeností, ale s otevřením hranic a s tím spojeným přílivem cizinců do naší země dostává xenofobie jiný nádech, etnocentrický až rasistický. Dochází k odmítání těch, co se nemohou nebo nechtějí přizpůsobit.

1.2 Etnocentrismus

Termín etnocentrismus (z řeckého „ethnos“ – „zvyk“, „národ“) zavedl v roce 1906 W.G. Sumner. Původně byli slovem „ethnos“ označováni lidé ne-řeckého původu.¹⁰ Tyto skupiny lidí měly různé zvyky, jazyk, způsob hospodaření. Z řeckého pohledu se jednalo o barbary. V pojmu „ethnos“ je tak zakořeněna cizost a podceňování odlišných skupin. Toto podceňování vyplývá z negativního hodnocení cizosti, přičemž své vlastní kvality hodnotíme pozitivně.

Ke správnému vnímání etnocentrismu a k pochopení problematiky, kterou se budu zabývat v následujících kapitolách, je potřeba definovat pojmy jako je etnicita, etnikum, etnická identita, etnická skupina apod. Různí autoři na problematiku definování těchto pojmů nahlíží různě. Pojmy jsou často zaměňovány a slučovány. Například etnicita může být definována jako etnikum. Ve Slovníku cizích slov je etnicita definována jako „žádoucí i nežádoucí kulturní hodnoty, normy a životní styl, které identifikují a odlišují členy určité skupiny osob od jiných lidí, též etnikum.“¹¹

Původně byla etnicita vnímána jako protiklad modernity, tedy jako tradiční forma identity, která by měla ustoupit. Dnes je etnicita definována dvěma způsoby. První chápe etnicitu jako „významný projev individuálního a kolektivního jednání, který umožňuje spojení relativně velkých skupin lidí na základě jejich víry ve společenský původ, společnou kulturu a dějiny a vědomí určitého příslušenství k celku.“¹² Tento pohled vychází z Maxe Webera, který definuje etnicitu jako „víru určitého etnika (etnickou víru) ve společnou věc“. Druhé pojetí vychází z předpokladu, že etnicita je biologicky podmíněná a určená k selekci původních rodů na základě geneticky daných dispozic. Označuje tedy společný původ a rodící se etnikum dává etnicitě konkrétní podobu.¹³

Sociologický slovník¹⁴ považuje etnikum za totéž, co etnickou skupinu. Etnikum je tedy souhrn kulturních, jazykových, územních a rasových faktorů, díky kterým dochází k vymezení určité skupiny vůči jiné. Kromě těchto faktorů etnikum, či etnickou skupinu,

¹⁰ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Etnocentrismus> (13.9.2009)

¹¹ <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/eticita> (18.10.2009)

¹² Machalova, T. a kol. Lidská práva proti rasismu. 1.vyd. Brno: Doplněk, 2001, s. 22.

¹³ Srov. Machalova, T. a kol. Lidská práva proti rasismu. 1.vyd. Brno: Doplněk, 2001, s. 23.

¹⁴ Srov. Jandourek, J. Sociologický slovník. 1.vyd. Praha: Portál, 2001, s. 74.

spojuje pocit solidarity, společný původ. Záleží pak na konkrétní skupině, zda dochází k vymezování hranic vůči jiným skupinám a nebo naopak jde o vymezení jiných skupin vůči ní. Zda jde o vymezování „zevnitř“ nebo „zvenku“.

Lidé jsou přirozeně uzpůsobeni k životu ve skupině, která jim poskytuje ochranu, takže je pochopitelné, že se podvědomě bojíme cizí skupiny, kultury, která by mohla ohrozit tu naši. Existuje totiž hranice mezi „my“ a „oni“. Člověk přirozeně nadřazuje skupinu, které je součástí. Lidé si vytvářejí stereotypy, díky kterým lépe rozliší hranici mezi členy a nečleny skupiny. Tyto stereotypy napomáhají vytvářet pozitivní vazby uvnitř skupiny a agresivní chování vůči nečlenům. Díky pozitivnímu hodnocení člena uvnitř skupiny dochází k jeho pozitivnímu sebehodnocení a utvrzují se vzájemné odlišnosti jiných skupin. Příslušností k určité etnické skupině se formuje etnická identita jedince. Tím se stává prostředkem sebeuvědomění každého člověka, dochází k formování jedince okolní kulturou, ale i k tvoření kultury samotným jedincem. Etnická identita je prostředkem socializace. V souvislosti s etnocentrismem si je důležité uvědomit, že se vždy jedná o pocit nadřazenosti, o přesvědčení, že naše etnikum či etnická skupina je lepší než jiná.

Etnocentrismus vyjadřuje hodnocení, poznávání jiných kultur očima své vlastní kultury. Hodnoty a normy vlastní skupiny jsou vnímány jako jediné správné, naše skupina je vždy považována za tu nejlepší. Jak uvádí Filip Tesař ve své knize „Etnické konflikty“, v případě etnocentrismu „jde o vědomé nebo nevědomé přesvědčení, že vlastní kultura, komunita či rasa je nadřazená, spojené s tendencí neuvědomovat si předpojatost v tom obsaženou.“¹⁵. Etnocentrismus lze také vnímat jako přeceňování vlastní kultury a podceňování kultury cizí. Kritériem tohoto hodnocení cizosti není nic jiného než ona vlastní kultura. Hodnocení vlastní kultury je vždy pozitivní, jsou jí přiznány ty nejlepší vlastnosti, nejvyšší inteligence a tělesné schopnosti.¹⁶ Jako příklad etnocentrismu uvedu evropocentrismus. Jde o pojetí etnocentrismu, kdy je západní evropská kultura hodnocena jako nadřazená nad ostatními kulturami, a jako příklad se uvádí vznik a rozvoj věd a techniky. Tato nadřazenost se projevila například již v době kolonialismu, kdy odůvodňovala expanzi evropských národů. V současné době se jedná například o ospravedlňování snahy o zachování konkurenceschopnosti Evropy v globálním světě

¹⁵ Tesař, F. Etnické konflikty. 1.vyd. Praha: Portál, 2007, s. 68.

¹⁶ Srov. Machalova, T. a kol. Lidská práva proti rasismu. 1.vyd. Brno: Doplněk, 2001, s.25 – 26.

a o zachování nynějšího blahobytu a soběstačnosti.¹⁷ Svět dělíme na dvě poloviny. Na tu naši, dobrou, bezpečnou, euroamerickou a na tu druhou, špinavou a nebezpečnou.

Logickým doplňkem etnocentrismu je xenofobie. Jak je uvedeno v knize „Etnické konflikty“ od Filipa Tesaře¹⁸, etnocentrismus udržuje skupinu sjednocenou, je jedním z nástrojů sociální integrace, protože napomáhá identifikaci členů s vlastní skupinou, usnadňuje proces enkulturace.¹⁹ To však znesnadňuje kontakt s jinými kulturami. Etnocentrický pohled je základem asimilační politiky, která vyžaduje úplné přizpůsobení se cizinců či národnostní menšiny tak, až dojde ke splynutí s majoritní společností a k naprosté ztrátě původní etnické identity. Naopak xenofobie chrání území, chrání původní skupinu před přistěhovalci.

Etnocentrismus umožňuje xenofobii, je podkladem pro diskriminaci, která vede ke konfliktu. Xenofobie pohání nacionalismus, kterému poskytuje základ etnocentrismus. K etnickému konfliktu se pak dostáváme v případě, že přistěhovalci jsou ekonomicky silnější než příslušníci původní majoritní společnosti. Dalším důvodem konfliktu je vojenská či početní převaha přistěhovalců. Lze však říci, že pokud stávající skupina zaujme postoj, kdy nově příchozí mohou společnost povznést (bohatí přistěhovalci), pak dochází k otevření skupiny a snížení míry xenofobie. V opačném případě, kdy nově příchozí mají nižší ekonomický status a jeho zlepšení by mohlo ohrozit původní skupinu, dochází k pocitům nejistoty a uzavírání se, k projevům xenofobie.

Jednou z extrémních forem etnocentrismu je rasismus. K němu může dojít v případě, že se postoje vůči jinému etniku, etnické skupině, stanou negativní, netolerantní až agresivní.

¹⁷ Srov. Machalova, T. a kol. Lidská práva proti rasismu. 1. vyd. Brno: Doplněk, s.180.

¹⁸ Srov. Tesař, F. Etnické konflikty. 1.vyd. Praha: Portál, 2007, s. 71 – 72.

¹⁹ Enkulturační proces získávání znalostí a dovedností, které si člověk osvojuje během svého života a tím se stává členem vlastní kultury. Enkulturační proces probíhá jak vědomě, tak nevědomě. (Srov. Jandourek, J. Sociologický slovník. 1.vyd. Praha: Portál, 2001, s. 73.)

1.3 Rasismus

Rasismus je „přesvědčení o výjimečném postavení a hodnotě vlastní rasy a méněcennosti ras ostatních. Jiné rasy bývají někdy pocíťovány jako nebezpečí pro rasu vlastní.“²⁰ Pro pochopení rasismu je tedy třeba určit, co je vlastně „rasa“. „Termín rasy lze definovat jako skupiny lidí s podobnými tělesnými vlastnostmi, které vznikly během dlouhodobého historického vývoje lidstva.“²¹

Fyzické odlišnosti různých ras skutečně existují. Lidé mají různé tělesné znaky, které je navzájem odlišují. Jedná se o barvu pleti, různé tvary a výrazy tváře, barvu a tvar očí, barvu vlasů, různou výšku postavy. Tyto vnější tělesné znaky jsou viditelné na první pohled a svědčí o tom, že vývoj lidského rodu byl odlišný na různých částech zeměkoule. Ve skutečnosti však odlišnost ras není výsledkem pouze působení prostředí, ale je výsledkem vzájemného působení různých historických a biologických zákonitostí.

Původně se pojem rasismus opíral o rasové, biologické rozdíly. Rasismus popírá rovnocennost lidských ras. Ve svém základním významu tedy rasismus představoval víru, že jisté fyzické znaky, například barva pleti, souvisejí s morálkou a intelektem.

Počátky rasismu můžeme najít v 15. století. Během zámořských objevů došlo ke styku s různými rasami, kdy se Evropané museli vyrovnat s kulturním šokem. V této době docházelo k vykořisťování a vyhlazování původních obyvatel na základě chybné představy nově příchozích, že jsou nadřazenější než původní obyvatelstvo. V pozdější době, když se utvářely „moderní“ otrokářské společnosti, docházelo k ponižování a zotročování příslušníků národů s jinou barvou pleti.

Rasismus má svoji intelektuální základnu v 18. století, kdy vznikla antropologie.²² Jako věda se snažila zkoumat biologické rozdíly mezi lidmi. Fyziologické rozdíly začaly být spojovány s kulturními a duševními rozdíly.

²⁰ Jandourek, J. Sociologický slovník. 1.vyd. Praha: Portál, 2001, s. 201.

²¹ Wolf, J. O podstatě rasismu. Praha: Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalost, 1964, s. 3.

²² „Antropologie (z řeckého anthrópos člověk) je věda zabývající se člověkem, lidskými společnostmi, kulturami a lidstvem vůbec. Patří mezi vědy holistické – snaží se vytvořit celkový obraz člověka, zabývá se všemi lidmi ve všech dobách a zároveň také všemi rozměry lidství. Od anatomie se liší důrazem na funkční souvislosti a vývoj, od sociologie důrazem na jednotlivého člověka a snahou porozumět jeho náhledům,

Z hlediska biologů rasa znamenala poddruhy žijících organismů. Tyto organizmy žily izolovaně, takže došlo k získání odlišné charakteristiky od ostatních poddruhů, avšak neztratily schopnost křížit se s ostatními zástupci poddruhů stejného typu.

Antropologové chápali rasu jako geneticky izolovanou skupinu lidí, kdy díky častým příbuzenským sňatkům a rozením dětí, vyšlých z těchto sňatků, docházelo k častému výskytu určitých genů. Proto došlo k odlišnosti příslušníků určitých skupin od jiných. V pojetí antropologie je rasa obecně definována jako skupina lidí, jež má společné určité vnější znaky jako je tvar lebky, výška postavy, typ a barva vlasů, očí, atd. Z antropologického hlediska měl termín rasa spíše popisnou funkci. Tělesné znaky hrají stále důležitou roli při identifikaci ras, avšak s biologii mají málo společného, rasa je především sociální záležitostí. Toto sociální třídění ras vede k předsudkům a stereotypům, k rasové diskriminaci.²³

Rasismus je tedy odvozen od rasy. Některé definice tvrdí, že koncepce ras je nedílnou součástí rasismu. Obecně lze říci, že existují dva směry. První směr zastává názor, že dělení lidí na rasy je v pořádku, pokud nedochází k nerovnosti ras. V tomto případě dělení lidí na rasy nemá nic společného s rasismem. Druhý směr, ke kterému se v dnešní době přiklání mnoho vědců, trvá na tom, že dělení lidí na rasy je základní složkou rasismu. Ten totiž těží z rozdělení lidí na rasy. Toto dělení slouží k ospravedlňování nerovného zacházení s příslušníky různých ras na základě předpokladu, že rasová příslušnost je dědičná, tudíž nezměnitelná, ovlivňující kulturu, chování a mentální úroveň příslušníků různých ras.

Koncepce rasových teorií se začaly utvářet převážně v 19. století. Angličan Benjamin Kidd tvrdil, že „každý sociální pokrok je založen na přirozeném výběru nejvíce přizpůsobivých národů,²⁴ které mají vrozenou biologickou nadřazenost nad národy jinými, méněcennými.“²⁵ Tato teorie byla založena na změněné interpretaci Darwinovy teze „o přirozeném výběru“, o boji o život v přírodě. Spisovatel Rudyard Kipling napsal na

od etnografie snahou o zobecnění a postižení společného“. (<http://cs.wikipedia.org/wiki/Antropologie>, 4.10.2009)

²³ Srov. Machalova, T. a kol. Lidská práva proti rasismu. 1.vyd. Brno: Doplněk, 2001, s. 109 – 122.

²⁴ Pojem rasa bývá často zaměňován s pojmem národ. Tyto pojmy jsou však odlišné. Rasa je pojem, který se vztahuje na fyzické vlastnosti, je to pojem přírodovědecký. Kdežto národ je pojem kulturní a historický. Týká se vývoje lidských skupin, národů. Dochází ke vzniku stabilní společnosti, která má společný jazyk, kulturní tradice a zvyky. Příslušníky jednoho národa mohou být lidé různých ras, tak jako příslušníky jednoho státu mohou být lidé různých národů.

²⁵ Wolf, J. O podstatě rasismu. Praha: Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí, 1964, s. 11.

počátku 20. století teorii o „břemeni bílého člověka“. Podle Kiplinga je bílý člověk nadřazen ostatním rasám. Jednalo se o teorii, která byla apologetikou nadvlády Anglosasů nad jinými národy.

Joseph Arthur Comte de Gobineau v 19. století napsal „Pojednání o nerovnosti lidských ras“. Černou rasu definoval jako rasu, která nemá inteligenci. Žlutou jako materialistickou a bez fantazie. Mezi bílými rasami, které neobsahovaly Židy, ustanovil árijskou rasu jako vysoce postavenou, která má jako hlavní znaky lásku ke svobodě a cti, dále potom kult duchovnosti. Ve svém díle tvrdí, že míšením ras dochází k degeneraci. Gobineau byl proti otroctví a nebyl antisemita, avšak jeho teorie o nadřazenosti árijské rasy vyhovovala novodobým potřebám.²⁶

Joseph Arthur Comte de Gobineau svým dílem ovlivnil Angličana Houstona Stewarta Chamberlaina. Ten napsal knihu „Základy devatenáctého století“, ve které prezentuje teorii, že západní civilizace vděčí za svou vyspělost germánským kmenům, které patří k „árijské rase“. K této rase patřili jak Keltové, tak Germáni, Řekové, Římané a Slované, avšak germánské kmeny měly určující úlohu. „Árijská“ neboli „šlechtická“ rasa sice představovala nejvyšší stupeň lidského vývoje, ale míšením s různými podřadnými rasami byla deformována. Přestože byl Chamberlain Angličan, během 1. světové války vydal několik textů proti Anglii a přijal německé občanství. Jeho dílo ovlivnilo i Hitlera, protože věřil, že Židé představují naprosté zlo, a osud lidstva je závislý na boji Árijců proti Židům. Aby mohl nastat počátek nové éry, musejí být Židé zničeni.

Po 1. světové válce se objevuje teorie nadřazenosti „árijské“ rasy v koncepci Alfreda Rosenberga, který byl jedním z prvních a nejvlivnějších členů nacistické strany. Pojem „árijská“ rasa je však zavádějící. Německý národ je uskupení společensky a historicky vzniklé na základě společné řeči, území a kultury. Příslušníky jsou lidé, kteří mluví indoevropskými jazyky. Představa, že modré oči a světlé vlasy symbolizují německou rasu, je mylná. Tyto antropologické znaky nordického typu jsou zastoupeny u mnoha národů jako jsou Norové, Švédové, ale i Poláci. Přesto se na základě teorie o nadřazenosti této rasy snažili Němci během 2. světové války zlikvidovat příslušníky jiných národů.

²⁶ Podobné dělení ras použil již v roce 1758 Karl Linné, který rozlišil rasy primárně podle geografického rozšíření a dále podle barvy pleti a jejich vlastností. Podobně jako Gobineau přidělil určitým rasám typické znaky, jako například že Američané jsou ve svém chování řízeni rituálem, Afričané čím je napadne a Evropané tradicí.

Postupně během 20.století dochází k rozvoji rasových teorií, které nejsou založeny na barvě pleti, ale na dokazování, že „černá“ rasa má nižší IQ než „bílá“ rasa. Mezi autory takto založených teorií patří například Arthur Jensen, který se zabýval studii souvislosti IQ se studijním úspěchem.²⁷ Jensen uskutečnil rozsáhlé testování černých, mexicko-amerických a dalších menšinových skupin. Z výsledků tohoto testování došel k závěru, že existují dvě úrovně schopnosti učit se. První úroveň, asociativní učení, je schopnost pochopit a uchovávat rutinní, jednoduchá data. Druhá úroveň, koncepční myšlení, je chápána jako schopnost řešit problémy. Statistickými analýzami došel Jensen k závěru, že první úroveň je dána všem rasám, avšak druhá úroveň je ve vyšší frekvenci u bělochů a asijských Američanů než u Afroameričanů a přistěhovalců z karibské oblasti.²⁸ Z českých autorů se těmto teoriím věnuje například psycholog Petr Bakalář, jenž je autorem knih „Tabu v sociálních vědách“ (vystupuje především vůči černochům a Židům), a „Psychologie Romů“ (ve které aplikuje rasistickou ideologii především na české Romy).²⁹

Do 60. let 20. století byl rasismus chápán převážně jako individuální záležitost, jako postoje, názory a předsudky. Později vznikla koncepce tzv. institucionálního rasismu, kdy byla pozornost zaměřena na analýzu zdánlivě neutrálních činností společenských institucí. Došlo ke zjištění, že nezáměrným důsledkem fungování společností a jejich struktury může být znevýhodňování příslušníků určitých skupin. Díky uvědomění si, že rasismus není jen otázkou postojů jednotlivců, ale celých společností, mohlo dojít k efektivnějšímu nalezení nástroje, který povede k eliminaci rasismu.

X X X

V souvislosti s pojmem rasismus jsou často uváděny pojmy jako radikalismus, extremismus, terorismus. Radikalismus kritizuje politické postoje, avšak nehodlá odstranit demokratický politický systém. Extremismus je již silnější forma, která směřuje pomocí prostředků i nad ústavní rámec k odstranění demokratického řízení. Pokud hovoříme o činnosti, kdy dochází k dosahování politických cílů nelegálně, destruktivně a antidemokraticky, pak se již jedná o terorismus.

²⁷ Arthur Jensen (narozený 24 srpna 1923) je zasloužilý profesor pedagogické psychologie na University of California, Berkeley.

²⁸ Srov. http://en.wikipedia.org/wiki/Arthur_Jensen (26.11.2009)

²⁹ Srov. Danics, Š. Extremismus, rasismus a antisemitismus. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze 2008, s. 122 – 123.

2 Kultura, Multikulturalismus, Multikulturní výchova

Následující podkapitoly budou věnovány problematice soužití různých kultur. Zpočátku krátce vysvětlím obsah pojmu kultura. Budu se zabývat i různými možnostmi začleňování přistěhovalců, tedy příslušníků odlišných kultur, do majoritní kultury. Na tuto problematiku naváže podkapitola, ve které se budu zabývat multikulturalismem, jeho historickým vývojem a současným pojetím. V závěru kapitoly nastíním význam multikulturní výchovy, její obsah, cíle a metody.

2.1 Kultura

V původním významu slovo kultura (z latinského slova colo – pěstuji) označovalo pěstování užitkových rostlin. V současném významu lze kulturu chápat jako souhrn hodnotových představ, životních forem a podmínek v určitém čase a místě.³⁰ Z toho vyplývá, že se pohled na kulturu postupem doby a v různých místech odlišuje.

Pojetí kultury dnes zahrnuje vše vytvořené člověkem, to s čím se nerodí, ale to co si osvojuje během života. Kultura je „souhrn postojů v dané společnosti, které jsou dalším generacím zprostředkovány symboly, získávají podobu v nástrojích a výrobcích a lidé si je uvědomují ve svých představách a idejích.“³¹ Je to tedy široký pojem obsahující literaturu, umění, filozofii, ale i oblečení a různé zvyky, náboženské symboly. Součástí kultury je i technika a technologie a samozřejmě také věda a umění, kterým je přičítána zvláštní kulturní hodnota, protože schopnost vytvořit umělecká díla či objevit něco unikátního není dáno masám.

„Duchovní“ kultura je stálá, avšak přizpůsobuje se novým okolnostem, které jsou předávány v rodině, ve škole, od starších jedinců. Lidé se jí učí nápodobou. Kulturu jsme si vytvořili pro ulehčení komunikace a porozumění. Pomáhá nám porozumět, co je v naší společnosti vnímáno jako správné, co se očekává od naší role ve společnosti. Při procesu socializace jedince tedy hraje kultura zásadní roli. Je to vše, co se člověk během života naučí. Je anonymní a kolektivní, proto kultura určitý okruh lidí spojuje, jiný rozděluje. Osobnosti vyrůstající ve stejné kultuře mají shodné základní rysy, které se vyskytují u většiny členů.

³⁰ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kultura> (26.9.2009)

³¹ Jandourek, J. Sociologický slovník. 1.vyd. Praha: Portál, 2001, s. 136.

Používají stejný jazyk, což je z hlediska kultury asi nejdůležitější, mají osvojený systém morálních standardů a znají svoje sociální role. V současné době masové kultury³² však již nedochází ke vzniku velkých rozdílů na určitém kulturním území. Díky masmédiím dochází ke sjednocování jazyka, stylu oblékání a trávení času vrstevníků. Pochopitelně jsou utvářeny subkultury³³, které se navzájem od sebe odlišují. Během života se stává člověk členem různých subkultur v rámci kultury celého společenství. Tyto subkultury si vybíráme podle našeho pracovního zaměření a naší ekonomické situace, ale i našich zájmů. Subkultury jsou vytvářeny nejen jako určité vymezení vůči majoritní skupině, jako například u teenagerů, ale existují například i subkultury firemní, které vznikají na pracovišti za účelem zjednodušení adaptace nových zaměstnanců a také pro předcházení konfliktů apod. Tyto subkultury na své členy kladou různé nároky, mají svá specifická pravidla, různé zvyky, které se mohou odlišovat od pravidel majoritní kultury.

Důležitou skupinou, která je ovlivňována kulturou, je skupina přistěhovalců. V dnešním globalizovaném světě je nutné vytvářet takové prostředí, aby se nově příchozí byli schopni alespoň částečným způsobem akulturovat³⁴. Nejedná se tedy o vzájemné předávání zkušeností různých kultur, ale spíše o proces asimilace odlišných kulturních skupin, o jejich začlenění do k majoritní kultury. Může jít o jistý nátlak majoritní skupiny, kdy nově příchozí mají podřízené postavení, a je ignorován nárok nově příchozích na vlastní kulturu i možnost ovlivňování majoritní kultury novou kulturou.

Opakem akulturace, někdy též asimilace, je integrace. Menšinové skupině je ponechán prostor pro rozvíjení svojí kultury, a je vyžadováno pouze přijetí stejného přístupu k lidským bytostem a přijetí základních rovných pravidel soužití s majoritní kulturou.³⁵

³² „Masová kultura je souhrn informací, hodnot a artefaktů zprostředkovaných masovými médii tak, aby je mohl snadno konzumovat co nejširší okruh příjemců. Kulturní produkty, které nabízí lze charakterizovat jako standardizované a unifikované. Prvotním cílem masové kultury je své publikum pobavit a posloužit k zaplnění jejich volného času. Preferuje méně náročné žánry a podporuje nekritický přístup. Podléhá zákonu nabídky a poptávky. Podle Denise McQuaila je masovou kulturu možné popsat pomocí šesti základních znaků jako: netradiční, neelitní, masově produkovanou, populární, komercializovanou a homogenizovanou.“ (http://cs.wikipedia.org/wiki/Masov%C3%A1_kultura, 6.11.2009)

³³ „Subkultura je osobitá menšinová kultura v rámci kultury většinové. Mezi minoritní a majoritní kulturou panuje často pnutí, někdy vyúsťující v konflikty. Obecně se tohoto pojmu používá pro nevědomě vytvořenou či spontánně vzniknuvší podmnožinu kultury.“ (<http://cs.wikipedia.org/wiki/Subkultura>, 26.9.2009)

³⁴ Pojem poprvé užíli v roce 1935 R. Redfield, R. Linton a M.J. Herskovits. Akulturace je proces sociálních a kulturních změn, ke kterým dochází v důsledku kontaktu různých kultur. Akulturace souvisí s difúzí kulturních prvků a s migrací etnik v prostoru. Na úrovni jednotlivce pak akulturace vystupuje jako proces sociálního učení. (Srov. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Akulturace>, 26.9.2009)

³⁵ Srov. Taylor, Ch. Zkoumání politiky uznání: Multikulturalismus. 2. vyd. v nakladatelství Epocha 1. vyd. Praha: Epocha: Filozofický ústav AV ČR, 2004, s.176.

2.2 Multikulturalismus

Multikulturalismus se jako myšlenkový a politický směr zabývá zkoumáním vzájemných vztahů a soužití členů odlišných kultur. Problémy spojené se soužitím různých kultur se objevily již v antice, kdy se setkávali lidé z různých kultur hovořící různým jazykem. Vzhledem k potřebě vzájemného porozumění bylo třeba vytvořit společný komunikační jazyk. Tato situace byla vyřešena spontánním vznikem zjednodušené řečtiny a později pak latiny. Později ve středověku, kdy se lidé zabývali převážně zemědělstvím, nebyl problém jazykové odlišnosti nijak výrazný. Opětovně nabyl významu v 18. a 19. století vzhledem ke kolonizaci, během 20. a 21. století zase kvůli obrovské migraci. V 60. letech 20. století se začal v Evropě projevovat problém s kulturní integrací přistěhovalců. V současnosti dochází k příchodu pracovní síly z mimoevropských zemí, která má odlišnou kulturu a vytváří samostatné komunity v zemích svého nového působení, ve kterých udržují své tradice, používá svůj jazyk a často žije na okraji majoritní společnosti. Z tohoto i z jiných důvodů se multikulturalismus dostává do popředí zájmu.³⁶

Další z možností, jak chápat multikulturalismus, je chápání multikulturalismu jako ideálu tolerance a respektu k odlišnému, jehož základem je spravedlivé uznání rozdílů a odlišnosti jak jedinců, tak celých kultur. Multikulturalismus by měl bránit útlaku, sociálnímu vyloučení a násilí vůči minoritním skupinám obyvatel. Ideálem je tedy soužití příslušníků různých kultur. Toto soužití není nijak izolované, naopak dochází k vzájemné komunikaci, spolupráci, kulturnímu obohacení, které je prospěšné celé společnosti. Mělo by docházet k toleranci, nikoliv k násilné asimilaci přistěhovalců.³⁷

V dnešní době se na relativně malém území střetává více kultur. V multikulturní společnosti je menšina začleněna do společnosti majoritní a to tak, že se částečně přizpůsobí okolní společnosti a přijme alespoň nezbytné minimum z hostitelské kultury, která jí však vytvoří určitý prostor. Na multikulturalismus by mělo být nahlíženo tak, že jeho cílem je přizpůsobení menšiny okolní společnosti, ale také přizpůsobení okolní společnosti menšině. Měl by být uvolněn prostor tak, aby mohlo dojít k začlenění vyloučené skupiny do majoritní

³⁶ Srov. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Multikulturalismus> (5.11.2009)

³⁷ Srov. Taylor, Ch. Zkoumání politiky uznání: Multikulturalismus. 2. vyd. v nakladatelství Epocha 1. vyd. Praha: Epocha : Filozofický ústav AV ČR, 2004, s. 183 – 184.

společnosti a tím předejít možným problémům spojeným se stále větší migrací a promícháváním odlišných kultur a národností.³⁸

Praktickým problémem multikulturalismu je snaha o sladění individuálních lidských práv (jako je právo na život, svoboda náboženského vyznání, svoboda podílet se na vládě), s právy kulturně kolektivními, která umožňují občanům podílet se na rozvoji skupinové, ale i individuální identity, na zlepšování svého vzdělání apod. Jedná se o problematiku integrace přistěhovalců s jinou kulturou, tolerance majoritní společnosti vůči kulturním zvykům minoritní části společnosti apod. Z této snahy, asimilovat nově příchozí s původním obyvatelstvem a pokusů politiky státu ponechat a uznat kulturní rozdíly nově příchozích, vznikly dva vyhraněné směry, které se s danou problematikou vyrovnávají různými způsoby. Jedním je poněkud xenofobní nacionalismus, druhým již zmiňovaný multikulturalismus, nebo také kulturní pluralismus.

V Evropě je národní stát chápán jako shoda kulturních a politických hranic. Nacionalismus proto považuje za politickou normu, aby stát zůstal kulturně homogenní. Z tohoto důvodu je různorodost kulturně-skupinových příslušností vyloučena nebo vytlačena do soukromí. Národ vytváří u svých příslušníků citovou vazbu a to jak etnickou, tak náboženskou. Toto pojetí uznává například Francie, která nezná institut národnostních menšin. Je sice otevřená (přesněji řečeno bývala do 70. let 20. století) k přijetí nových obyvatel, včetně získání občanství, ale za cenu ztráty původní kulturní identity nově příchozích. Ve škole nejsou respektovány zvláštnosti žáků a náboženské symboly zde nemají co dělat. Sílu touhy po asimilaci dokazuje i případ problému nošení šátků do školy u muslimských žaček. Příslušnost k národnostním menšinám má být čistě soukromou záležitostí.³⁹

Druhým možným způsobem vyrovnávání se s přistěhovaleckou politikou je již zmíněný kulturní pluralismus. V politickém pojetí je pluralismus spojen s ideou, že v demokratické společnosti je politická moc rozdělena mezi různé zájmové skupiny, které mezi sebou soutěží, aby obhájily své zájmy. Pochopitelně různé skupiny mají odlišnou míru moci. V tomto souboji nejde jen o vlastní zájmy skupiny, ale i o hodnoty a zásady života ve

³⁸ Srov. Danics, Š. Extremismus, rasismus a antisemitismus. 2. rozš. vyd., Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2008, s. 146.

³⁹ Srov. Danics, Š. Extremismus, rasismus a antisemitismus. 2. rozš. vyd., Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2008, s. 143.

společnosti. Ke kulturnímu pluralismu dochází v případě, kdy je politické a sociální vyloučení menšin řešeno uznáním občanských práv přistěhovalcům: aby mohli využívat plně „rovné příležitosti pro všechny.“ V praxi je například řešena problematika rozšiřování pojetí samosprávnosti, dobrovolnosti, informovanosti a veřejné politiky.⁴⁰ Jako příklad pojetí kulturního pluralismu uvedu politiku Velké Británie, která je přes společnou koloniální minulost s Francií zcela odlišná. Sice předpokládá jisté osvojení si majoritní kultury, avšak chápe i zvláštnosti kulturních menšin. Ty jsou zohledňovány jak při sčítání lidu, tak ve školství, veřejných a kulturních institucích. Jak píše Pavel Barša „různé způsoby symbolického a institucionálního zohledňování skupin, které od 60. let nabývají ve Velké Británii či USA na síle a viditelnosti, jsou v těchto zemích zdůvodňovány bojem proti etnické a rasové diskriminaci, zatímco z hlediska francouzské politické kultury, která definuje politickou obec jako „jeden a nedělitelný národ“ (nation une et indivisible), bývá často samo toto zohledňování skupin chápáno jako projev etnické či rasové diskriminace.“⁴¹

Česká republika se na konci 90. let 20. století prostřednictvím vlády přihlásila k politice multikulturalismu. Snaží se o rozvoj multikulturní společnosti,⁴² ve které by mělo docházet k podpoře dvojjazyčných škol a kulturních akcí národnostních menšin. Ty by byly určeny pro širokou veřejnost. Dále by také měla být podporována výuka jazyků národnostních menšin pro širokou veřejnost. Bohužel i přes přihlášení vlády k politice multikulturalismu, jeho praktická aplikace prozatím zaostává.⁴³

Jednou z možností integrace národnostních menšin je tzv. „politika narovnávání rovných příležitostí“ („affirmative action“),⁴⁴ která vznikla v 60. letech 20. století v USA. Důvodem vzniku bylo trvalé znevýhodňování příslušníků jiných národností, ale i handicapovaných lidí a žen. Původním cílem bylo zlepšit ekonomické postavení „černochoů.“ Snahou bylo, aby nedocházelo k diskriminaci z důvodu víry, barvy pleti či

⁴⁰ Srov. Taylor, Ch. Zkoumání politiky uznání: Multikulturalismus. 2. vyd. v nakladatelství Epoque 1. vyd. Praha: Epoque : Filozofický ústav AV ČR, 2004, s. 187 – 188.

⁴¹ Barša, P. Politická teorie multikulturalismu. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2003, s. 11.

⁴² Multikulturní společnost – „společnost, kde se jednotlivé kultury a její nositelé stýkají a obohacují navzájem a vytváří se tak nové hodnoty.“ Danics, Š. Extremismus, rasismus a antisemitismus. 2. rozš. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2008, s. 144.

⁴³ Srov. Danics, Š. Extremismus, rasismus a antisemitismus. 2. rozš. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2008, s. 144.

⁴⁴ V současnosti není jasný ani vztah mezi „affirmative action“ a multikulturalismem. Na jedné straně jsou autoři, kteří tvrdí, že žádný vztah neexistuje, na druhé jsou názory, že se affirmative action“ s multikulturalismem doplňují. (Srov. Danics, Š. Extremismus, rasismus a antisemitismus. 2. rozš. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2008, s. 144 – 146.)

národního původu. „Affirmative action“ je v praxi založen na aktivní úloze státu při odstraňování diskriminace, kdy jsou využívány způsoby jako je cílený nábor pracovníků z příslušníků znevýhodněné skupiny obyvatelstva a jejich další vzdělávání: aby se zvýšil počet uchazečů národnostních menšin o studium. Jedná se tedy o soubor projektů, které jsou realizovány nejen na státní a městské úrovni, ale zapojují se i soukromé instituce. V České republice se sice o politice „narovnávání rovných příležitostí“ začalo hovořit v souvislosti s romskou menšinou, avšak postupně je zaměřena i na narovnávání příležitostí mužů a žen. V současné době však není pro tuto politiku vytvořeno pozitivní klima.

X X X

Multikulturalismus má jistě mnoho kritiků a problematika multikulturalismu je v současné době velmi ožehavá, avšak významná. Je třeba se zamýšlet nad tím, zda multikulturalismus společnost obohacuje natolik, že umožnil vznik evropské kultury v podobě, v jaké je dnes. Kritici se domnívají, že podporou kulturně různorodých společností může dojít ke ztrátě sociální soudržnosti a rozpadu základních hodnot. Že zavádění multikulturních změn do škol může vést k rozpadu západní kultury a že multikulturalismus je diskriminace naruby.⁴⁵ Ani na české politické scéně nemusíme chodit pro příklady odpůrců multikulturalismu daleko. Vůči multikulturalismu se negativně vyslovují nejen různá rasistická a nacionalistická hnutí, ale také prezident České republiky. Václav Klaus se ve svém rozhovoru pro Mladou frontu dnes 27.2.2006 vyjádřil, že se opravdu bojí multikulturalismu. Multikulturalismus se snaží „nacpat všechny dohromady“.⁴⁶ Zůstává tedy otázkou, zda se při, takto negativním náhledu na multikulturalismus, vůbec zabývat pojetím a smyslem multikulturní výchovy.

Multikulturalismus a multikulturní výchova má kvůli své bezbřehosti problémy s přesným definováním jejich pojetí. Multikulturalismus může být chápán z filozofického nebo politického kontextu či na něj může být nahlíženo jako na určitý typ společenské situace. V oblasti tzv. aplikovaného multikulturalismu⁴⁷ může dojít až k tomu, že použití slov

⁴⁵ Srov. Danics, Š. Extremismus, rasismus a antisemitismus. 2. rozš. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2008, s. 147.

⁴⁶ Srov. <http://www.euportal.cz/Articles/638-klaus-multikulturalismus-je-jednim-z-prvku-ktery-rozbiji-starou-dobrou-evropu.aspx> (26.9.2009)

⁴⁷ Aplikovaný multikulturalismus – „termín je užíván pro označení formulování konkrétních postupů a návrhů jak pro vzdělávání, tak i pro politickou praxi“. (Jirásková, V. Multikulturní výchova : předsudky a stereotypy.. 1.vyd., Praha: Epoque: Občanské sdružení SPHV, 2006, s. 16.)

multikulturalismus a multikulturní výchova má zajistit naplňování nároků na současnou výuku. Někomu se může zdát, že multikulturalismus je „módní“ vlnou a že se tedy nejedná o řešení aktuálních etnických problémů. Setkávání kultur sice není ničím novým, ale to rozhodně tématu nebere na aktuálnosti. V dnešní době globalizace a neustálého útlaku národnostních menšin, asimilace, která vede k interetnickým konfliktům, je otázka multikulturalismu a multikulturní výchovy více než aktuální. Multikulturalismus by měl být založen na úctě a pochopení odlišnosti, na ochraně života a dodržování základních lidských práv a principů spravedlnosti.

2.3 Sociální pedagogika a multikulturní výchova

Sociální pedagogika vznikla na přelomu 19. a 20. století. Setkáváme se s ní v různých souvislostech. Jak uvádí Zlatica Bakošová ve své knize „Sociálna pedagogika ako životná pomoc“ „je sociální pedagogika interdisciplinární vědní obor. Integruje a rozvíjí poznatky věd o člověku a společnosti do edukačního, preventivního a reedukačního působení.“⁴⁸ Je to tedy důležitý vědní obor, který se zabývá praktickými opatřeními pro výchovu narušené mládeže. Její působení je však mnohem širší, což dokládá následující definice, která je uvedena v „Přehledu pedagogiky“ od Jana Průchy. „Sociální pedagogika je disciplína zabývající se širokým okruhem problémů spjatých s výchovným působením na rizikové a sociálně znevýhodněné skupiny mládeže a dospělých.“⁴⁹ Jedná se tedy o výchovu a pomoc sociálně znevýhodněným skupinám obyvatel.⁵⁰

Jak je uvedeno v předcházejícím odstavci, jednou z oblastí, kterými se sociální pedagogika zabývá, je pomoc při odstraňování znevýhodňování obyvatel a to i na základě etnické příslušnosti. Jako příklad lze uvést Romy. Zlatica Bakošová uvádí, že „etnicky odlišná skupina žádá respekt, akceptaci odlišnosti. Problém zůstává, zda tuto akceptaci umí poskytnout majoritní společnost, ve které etnické menšiny žijí. Je potřeba nalézat cesty, které povedou ke sblížení, k nalezení porozumění. Poznání národnostních menšin snad povede k jejich pochopení a k větší toleranci.“⁵¹ Jednou z cest, jak zlepšit vztahy mezi majoritní skupinou obyvatel a menšinami, je i výchova dětí k toleranci k těmto menšinám. Touto problematikou se zabývá multikulturní výchova.

V České republice se o multikulturní výchově jako o záměrném vzdělávání žáků o etnických, rasových a jazykových rozdílech začalo hovořit až od 90. let 20. století. Do této doby byl termín multikulturní výchova užíván velmi zřídka. Avšak ve světovém měřítku je problematice multikulturní výchovy věnována značná pozornost.

⁴⁸ Bakošová, Z. Sociálna pedagogika ako životná pomoc. 3. rozš. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo public promotion, s.r.o., 2008, s. 40.

⁴⁹ Průcha, J. Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2006, s. 88.

⁵⁰ Srov. Průcha, J. Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2006, s. 89.

⁵¹ Srov. Bakošová, Z. Sociálna pedagogika ako životná pomoc. 3. rozš. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo public promotion, s.r.o., 2008, s. 206.

Multikulturní výchova je výchova k pochopení multikulturních rozdílů, k vytváření postojů vůči příslušníkům národnostních menšin, jiných kultur a k migrantům. „Usiluje o to vytvářet prostřednictvím vzdělávacích programů způsobilost lidí chápat a respektovat i jiné kultury než svou vlastní, eliminovat nebo oslabovat etnické či rasové předsudky.“⁵² Účelem je naučit obyvatele, aby pozitivně nahlíželi na různorodost, na odlišnosti. Aby v této odlišnosti spatřovali možnosti získat nové zvyky, nové zkušenosti. Jak je již patrné z předcházejícího textu, pro lidstvo je přirozený jistý odstup až strach z cizího. Proto je třeba se pozitivnímu náhledu na odlišnosti naučit.

Podle Jana Průchy je multikulturní výchova širokou oblastí, která pojednává o teorii a výzkumu, ale také o praxi, tedy o praktických aktivitách školních a mimoškolních. „Je to transdisciplinární oblast, v níž se spojují přístupy pedagogiky, kulturní antropologie, interkulturní psychologie⁵³, sociolingvistiky aj., ale přece jen jádro leží v pedagogice, neboť jde o určitý druh edukace se specifickým posláním. Toto poslání je odvozeno z přesvědčení, že na základě určitých vzdělávacích obsahů začleněných do školních kurikul a určitých vyučovacích postupů lze v žácích formovat pozitivní postoje k příslušníkům jiných kultur, jiných etnik apod.“⁵⁴

Jan Průcha uvádí dvě koncepce multikulturní výchovy. První koncepce vidí multikulturní výchovu jako edukační proces. Ten by měl vytvářet pozitivní vnímání a hodnocení kulturních systémů, které jsou odlišné od vlastní kultury. Mělo by dojít k poznání jiných národností a tím k eliminování předsudků vůči jiným národům. Druhou koncepcí je vnímání multikulturní výchovy jako konkrétního vzdělávacího programu. Ten by měl zabezpečit žákům z etnicky odlišného prostředí takové vzdělávací obsahy a učební prostředí, které by byly přizpůsobeny specifickým kulturním a jazykovým potřebám těchto žáků.⁵⁵

Pro potřeby své práce se budu zabývat pojetím multikulturní výchovy jako praktické edukační činnosti. Multikulturní výchova je nejen o výchově, ale také o osvojování si

⁵² Průcha, J., Mareš, J., Walterová, E. Pedagogický slovník. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 129.

⁵³ „Pro multikulturní výchovu jsou důležité poznatky z různých vědeckých oblastí – především z Interkulturní psychologie, která poskytuje výzkumné poznatky o rozdílech mezi etnickými, národními, rasovými či náboženskými společenstvími. Další poznatkovou základnou je kulturní antropologie a v ní také ostře diskutované koncepce tzv. multikulturalismu.“ (Průcha, J. Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2006, s. 173.)

⁵⁴ Průcha, J. Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2006, s. 170.

⁵⁵ Srov. Průcha, J. Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2006, s. 170.

určitých poznatků, tj. o vzdělávání.⁵⁶ Multikulturní vzdělávání, multicultural education, je zaměřeno na pomoc účastníkům vzdělávání z dvou nebo více etnických skupin. Jeho cílem je objasnění si vlastní identity jako etnika, ale také oslabení předsudků vůči němu, a v podporování kulturního pluralismu a stejné účasti na společenském životě.⁵⁷

Na obsah multikulturní výchovy může být nahlíženo ze dvou hledisek. Jedním je snaha předávat informace o různých kulturních skupinách, národnostních menšinách, tedy o těch druhých. Účelem je přiblížit kulturu a životní styl národnostních menšin tak, aby došlo k co možná největšímu pochopení ve vnímání různých odlišností. Cílem je především seznámení majoritní společnosti s těmi druhými. Druhým hlediskem je snaha dívat se na problematiku z různých perspektiv, tedy nejen z pohledu majoritní společnosti, ale také z pohledu menšin.⁵⁸

Multikulturní výchova bývá definována cíly, kterých chce dosáhnout, a to na kognitivní, afektivní a behaviorální úrovni. Cíle na kognitivní úrovni jsou určeny jako trénink kritického myšlení a snaha informovat o různých kulturních skupinách. Afektivním cílem je snaha o podporu vlastní identity jedince a dosažení pozitivního pohledu na sebe sama v kombinaci s citlivostí k odlišnostem. Behaviorální cíle jsou založeny na schopnosti porozumět a umět rovněž jednat v situacích, kdy se setkáváme s kulturními rozdíly. Pochopitelně záleží na přístupu každého pedagoga a školy, na jejich konkrétních prioritách. Není totiž možné zaměřit se najednou na všechny cíle.⁵⁹

Při multikulturní výchově je třeba si uvědomit, že děti a mládež jsou mnohem otevřenější a tolerantnější k přijímání odlišností než dospělá populace. Nejsou totiž zatíženy předsudky a negativními zkušenostmi. Proto je nezbytná citlivá forma předávání zkušeností. Pedagogové musí potlačit své vnitřní, někdy negativní postoje a stereotypy tak, aby si děti a mladí lidé mohli vytvořit své vlastní postoje na základě svých zkušeností.

Existuje celá řada metod, způsobů, jak by se mělo postupovat při práci s mládeží. Je však důležité, aby byla trénována jistá citlivost při setkávání se s odlišností, ujasnění si

⁵⁶ Srov. Průcha, J. Multikulturní výchova: teorie - praxe – výzkum. 1 vyd. Praha: ISV, 2001, s. 20.

⁵⁷ Srov. Švec, Š. Základné pojmy v pedagogike a andragogike: (s anglicko-slovenským slovníkom termínov s definíciami a s registrom ich slovensko-anglických ekvivalentov). 2. rozš. a dopl. vyd. Bratislava: IRIS, 2002, s. 230.

⁵⁸ Srov. <http://www.czechkid.cz/si1390.html> (6.11.2009)

⁵⁹ Srov. <http://www.czechkid.cz/si1390.html> (6.11.2009)

vlastních postojů vůči národnostním menšinám. Jednou z metod je informování o jiných kulturách formou přednášek, přímého výkladu o jiných kulturách či diskuzí, kdy děti naslouchají názoru ostatních, nebo metodou dotazníku, kdy děti po vyplnění dotazníku postupně diskutují (projeví se tedy všechny názory). Možností je také vytváření modelových situací se skupinou. V tomto případě je nutné vyjasnění si pocitů všech zúčastněných. Následná diskuze musí být vedena ke zpětné vazbě, k vyhodnocení modelových situací. Další možností je využití videoprogramu nebo vyprávění příběhů. Tak je možné zprostředkovat dětem zážitky, na základě kterého si mohou vytvořit vlastní názor i v prostředí, kde není možné setkat se s odlišností tváří v tvář. Jednou z možností, jak zlepšit vztah k národnostním menšinám, je i naučit se jejich jazyk. Znalost jazyka silně ovlivňuje porozumění a pochopení odlišností příslušníků jiné kultury, než je naše. Všechny uvedené metody je účinné kombinovat. Nejdůležitější je, aby nebyly násilně prosazovány, aby byly součástí běžné výuky při zapojení samotných dětí.⁶⁰

X X X

Multikulturní výchova je průřezovým tématem Rámcového vzdělávacího programu.⁶¹ Obecně lze říci, že jde o pěstování kritického a hodnotícího myšlení „jakožto reflexe různých hodnotících orientací, spolupráce s příslušníky různých kultur, vztahu (úcta, respekt) k odlišnosti, odstraňování nespravedlivých předsudků, dogmatismu a zároveň odmítání všeho, co jde proti lidským právům, hodnotám a principům humanismu a pluralismu – to vše je součástí multikulturní výchovy.“⁶² V multikulturní výchově tedy nejde jen o získávání a rozšiřování poznatků o jiných kulturách. Jde o pochopení a porozumění kulturních odlišností. Hlavní částí multikulturní výchovy je orientace na hodnoty, na rozvoj osobnosti,

⁶⁰ Srov. Šišková, T. Výchova k toleranci a proti rasismu: sborník. 1 vyd. Praha: Portál, 1998, s. 123 – 129.

⁶¹ „Rámcový vzdělávací program definuje ve školství v České republice nejvyšší úroveň vzdělávání spolu s projektem Národní program pro rozvoj vzdělávání (tzv. Bílá kniha). V roce 2004 MŠMT schválilo nové principy v politice pro vzdělávání žáků od 3 do 19 let. Toto rozhodnutí změnilo systém kurikulárních dokumentů, které jsou nyní vytvářeny na dvou úrovních a to na úrovni státní a na úrovni školské. Národní program vzdělávání vymezuje počáteční vzdělávání jako celek a rámcové programy pak vymezují závazné „rámce“ pro jednotlivé etapy vzdělávání (předškolní, základní a střední vzdělávání). Školní úroveň pak představuje školní vzdělávací programy, podle kterých se uskutečňuje výuka na jednotlivých školách.“ „RVP vycházejí z nové strategie vzdělávání, která zdůrazňuje klíčové kompetence, jejich provázanost se vzdělávacím obsahem a uplatnění získaných vědomostí a dovedností v praktickém životě. RVP vycházejí z koncepce celoživotního učení, formulují očekávanou úroveň vzdělání stanovenou pro všechny absolventy jednotlivých etap vzdělávání a podporují pedagogickou autonomii škol a profesní odpovědnost učitelů za výsledky vzdělávání.“ (http://cs.wikipedia.org/wiki/R%C3%A1mcov%C3%BD_vzd%C4%9B1%C3%A1vac%C3%AD_program – 24.1.2010)

⁶² Jirásková, V. Multikulturní výchova: předsudky a stereotypy. 1.vyd. Praha: EPOCHA: Občanské sdružení SPHV, 2006, s. 65.

protože jen tak je možné rozvíjet empatické schopnosti žáků. Multikulturní výchova je úspěšná v případě, že je žákům umožněno setkat se s kulturní odlišností tak, aby došlo k rozvoji postojů žáků k multikulturní odlišnosti. Žáci by měli být schopni přijímat odlišnost na základě slušnosti a respektu k člověku, avšak měli by i správně a kriticky vnímat a rozpoznávat rasovou nesnášenlivost, projevy patologických jevů ve společnosti. Alena Kroupová uvádí, že vzdělávání v multikulturní společnosti, které by mělo vést k toleranci, musí zahrnovat nejen pedagogické informace, ale také formování zájmů, hodnot a chování. Mělo by vycházet jak z vědomí svébytnosti, tak z respektu a uznání ostatních a to nejen jednotlivců, ale i příslušníků kulturních skupin. Dále musí dojít k pochopení, že každý jedinec musí mít pevně zakotvenou svoji pozici ve společnosti, ve které žije tak, aby měl vytvořené jisté návyky a znal své sociální role. Výchova by měla vycházet i ze smyslu pro sociální odpovědnost, tedy musí dojít k porozumění různorodosti společnosti, která by měla umožňovat tolerantní chování vůči kulturním odlišnostem.⁶³ Věra Jirásková ve své knize „Multikulturní výchova: předsudky a stereotypy“ uvádí, že by do multikulturní výchovy mělo být zahrnuto i téma mezigeneračního porozumění. „Jinou kulturou není jen kultura různých etnik, nýbrž patří sem i různé subkultury, s nimiž se bezprostředně setkáváme.“⁶⁴

⁶³ Srov. Kroupová, A. Vzdělávání k toleranci v multikulturním prostředí střední Evropy = Tolerance in multicultural society of Central Europe. Praha: EIS SVLP UK, 2006, s. 7-8.

⁶⁴ Jirásková, V. Multikulturní výchova: předsudky a stereotypy. 1.vyd. Praha: Epocha: Občanské sdružení SPHV, 2006, s. 66 – 67.

3 Současné vztahy mezi českou majoritou a polskou minoritou v Těšínské oblasti

3.1 Historický vznik a vývoj oblasti Těšínska

Oblast Těšínska se rozkládá na severovýchodním okraji České republiky, na hranici s Polskem a Slovenskem. Těšínsko je na západní straně ohraničeno toky řek Ostravice a Odry, z východní strany pak řekou Odrou. Je to území, kde se v minulosti i současnosti střetávají různé kultury. Žijí zde pospolu obyvatelé polské, české, slovenské národnosti, v menší míře i národnosti německé, židovské, romské a maďarské. Z tohoto důvodu je Těšínsko oblast, kde dochází ke střetávání několika etnik. Z těchto důvodů jsem si oblast Těšínska a zkoumání vztahů mezi Poláky a Čechy vybrala jako ústřední téma dotazníkového šetření k mé diplomové práci.

Těšínské knížectví, které vzniklo v roce 1290 oddělením od Opolského knížectví, patřilo od 14. století k českým korunním zemím. Až do rozpadu rakousko-uherské monarchie zde různé národnosti žili v relativní shodě. Problémy však začali již v roce 1848 na Slovanském sjezdu, kdy se plně projeví problémy spojené s již tradičně rozdílnými názorovými stereotypy, které vycházely z různých zkušeností především v postoji k Rusku a později Sovětskému svazu. Češi viděli v Rusku možnou oporu, kdežto Polsko spatřovalo v Rusku akutní nebezpečí hrozby. V česko-polských vztazích hrálo důležitou roli i náboženství, protože část českého obyvatelstva vnímala katolicismus jako důvod úpadku české státnosti. Rozhodujícím aspektem bylo také již tradiční vnímání Poláků a Čechů navzájem. Poláci u Čechů postrádali ušlechtilé vlastnosti jako obětavost, statečnost a rytířkost. Češi zase u Poláků postrádali pořádkumilovnost, smysl pro občanskou společnost a vysokou úroveň všeobecného vzdělání. V této době žilo na území Těšínska také mnoho lidí, kteří neměli vyhraněné národní vědomí, což se projevilo při posledním rakouském sčítání lidu v roce 1910. Na území Těšínska v té době žilo 234 tisíc Poláků, 116 tisíc Čechů a 77 tisíc Němců. Kritériem pro stanovení národnosti byla převážně obcovací řeč.⁶⁵

⁶⁵ Při sčítání lidu v roce 1930 bylo zjištěno, že na území ČSR žije 100 tisíc Poláků, avšak polské ministerstvo zahraničí počítalo se 250 tisíci Poláky. Při sčítání v roce 1991 již počet Poláků klesl na 61 tisíc. (Srov. Sokolová, G., Hernová, Š., Šrajeroová, O. Češi, Slováci a Poláci na Těšínsku a jejich vzájemné vztahy. 1 vyd. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997, s. 22-23.)

Spory o státní začlenění Těšínska vyvrcholily po 1. světové válce v roce 1918, kdy situace nevzbuzovala naději na možné sjednocení území. Důvodem byly především tehdejší ekonomické rozdíly v zemích středovýchodní Evropy, ale také i politické uspořádání států, od monarchie až po demokracii západního typu. Spor mezi Čechy a Poláky se projevil soupeřením o nevelké zásoby koksovaného černého uhlí. Spor byl ukončen prozatímní dohodou dne 5. listopadu 1918, avšak v roce 1919, kdy byly ve sporném území vypsány volby do polského sejmu, spor o území přerostl v Sedmidenní válku. V roce 1920 došlo k rozdělení Těšínska mezi Polsko a Československo. Rozdělení se týkalo i hlavního města Těšína.⁶⁶ Od roku 1920 je východní část české části Těšínska nazývána Poláky Zaolzie.⁶⁷ Tato oblast byl v říjnu 1938 na základě polského ultimáta připojena k Polsku. Po napadení Polska Německem se polské Těšínsko stalo přímou součástí Německa. Po ukončení 2. světové války se hranice vrátily do stavu před říjnem 1938.⁶⁸

V 50. a 60. letech 20. století dochází v oblasti Těšínska v rámci státem řízené migrační politiky k nárůstu velkého množství přistěhovalců. Těšínsko se stalo oblastí s velkou výstavbou sídlišť, docházelo tu k rozvoji těžkého průmyslu a těžby uhlí. Příchod přistěhovalců z různých regionů Československa nebyl vždy zcela dobrovolný. Stát také nepodnikl opatření, aby se různé skupiny obyvatel sžily tak, aby byla zachována jejich kulturní jedinečnost. Tito přistěhovalci byli často dosazováni na vedoucí funkce v dolech a hutích, ve školství a zdravotnictví bez znalosti zdejší politické situace. Ani v současné době, kdy se dá říci, že zájem o situaci na Těšínsku je módní záležitostí, není situace jednoduchá.⁶⁹

X X X

Dotazníkové šetření bylo zaměřeno na zjištění postojů českého obyvatelstva vůči polskému. Na to, zda existuje tolerance mezi oběma národy, zda podporují vzájemné soužití, či zda převládá nevraživost. Dále také na zjištění, zda obyvatelé souhlasí s dvojjazyčným označením obcí, jaký to má dopad na současnou společenskou situaci atd. Cílem práce bylo zjistit, zda v české majoritní části obyvatelstva přetrvává „osten“ latentní xenofobie.

⁶⁶ Srov. Žáček, R. Těšínsko v československo-polských vztazích v letech 1939-1945. 1 vyd. Český Těšín: Muzeum Těšínska, 2000, s. 7-8.

⁶⁷ „Zaolzie je polský název (v překladu do češtiny Záoľší, tj. oblast za řekou Olší) východního dílu české části Těšínska, kde žije autochtonní, polská národnostní menšina. Název je polonocentrický (označuje oblast z pohledu z polské části Těšínska, tj. na levém břehu řeky Olše) a ne zcela přesný (malá část oblastí se nachází i na pravém břehu řeky Olše, např. větší část města Karviná).“ (<http://cs.wikipedia.org/wiki/Zaolzie> - 24.1.2010)

⁶⁸ Srov. <http://cs.wikipedia.org/wiki/T%C4%9B%C5%A1%C3%ADnsko> (26.12.2009)

⁶⁹ Srov. Slezský ústav SZM: profil – výzkum – perspektivy. Sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 4. a 5. listopadu 2008 v Opavě. Opava: Slezské zemské muzeum Opava, 2009, s. 140-146.

3.2 Latentní xenofobie v oblasti Těšínska

V současné době je území Těšínska rozděleno. Přibližně 56 % připadá České republice a 44 % oblasti bývalého území Těšínska připadá Polsku. Těšínsko se tedy rozkládá na území okresu Karviná, tzn. Český Těšín, Bohumín, Orlová, Havířov a Karviná, dále pak na části okresu Frýdek-Místek, tzn. Třinec, Frýdek, Jablunkov a Hnojník. Zahrnuje také východní část města Ostravy. Z polské strany je pak území Těšínska rozloženo v okresu Cieszyn až po dvojměstí Bílsko-Bělá (polsky Bielsko-Biała), které je jednak na území Slezka, tedy k Těšínsku náleží Bílsko, a jednak v Malopolsku (Bělá). Pro přesnější představu o rozloze Těšínska uvádím mapu Těšínska (viz Příloha 1).⁷⁰ Pro upřesnění rozložení polské menšiny na území „českého“ Těšínska uvádím tabulku, ve které je uveden seznam měst s více jak 100 obyvateli polské národnosti. Tato tabulka pochází z knihy „Češi, Slováci a Poláci na Těšínsku a jejich vzájemné vztahy“⁷¹ a opírá se o materiály zpracované při sčítání lidu z roku 1991 (viz Příloha 2).

Jak vyplývá z předcházející kapitoly, Těšínsko je oblastí, kde se nejvíce v České republice střetávají obyvatelé dvou různých národností, české a polské. Tuto oblast jsem si vybrala pro své dotazníkové šetření, protože chci zjistit, zda je situace mezi obyvateli stále napjatá, jako tomu bylo v minulosti, nebo se díky otevření hranic a všudypřítomné globalizaci situace zlepšila.

Základní metodou, kterou jsem zvolila pro svůj výzkum, je metoda dotazníkového šetření. Otázky jsem sestavovala na základě výzkumů realizovaných Slezským ústavem v Opavě, které se zabývaly podobnou problematikou. Jedná se o výzkumy z let 1967, 1973, 1983 a v neposlední řadě výzkum z roku 1994.⁷² Výzkum z roku 1994 byl financovaný Grantovou agenturou České republiky. Nazýval se „Interetnické vztahy v národnostně smíšených oblastech ČR (na příkladu Těšínska). Na základě prostudování materiálu, který je výstupem tohoto výzkumu⁷³, a po konzultaci s jednou ze spoluautorů tohoto výzkumu, Dr. Šrajzerovou, jsem vytvořila dotazník, který se opírá o předcházející výzkumy, avšak se

⁷⁰ Srov. <http://cs.wikipedia.org/wiki/T%C4%9B%C5%A1%C3%ADnsko> (26.12.2009)

⁷¹ Sokolová, G., Hernová, Š., Šrajzerová, O. Češi, Slováci a Poláci na Těšínsku a jejich vzájemné vztahy. 1 vyd. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997.

⁷² Hernová, Š., Sokolová, G., Malá, E. Tabulkové přehledy II - Základní výsledky sociologických výzkumů národností problematiky ostravské oblasti. Opava: Slezské zemské muzeum v Opavě, 1997, 64 s.

⁷³ Sokolová, G., Hernová, Š., Šrajzerová, O. Češi, Slováci a Poláci na Těšínsku a jejich vzájemné vztahy. 1 vyd. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997.

snahou přizpůsobit otázky na problematiku latentní xenofobie. Výstupem tohoto dotazníkového šetření je komparace výsledků dotazníkového šetření s poznatky předcházejících starších výzkumů, které byly realizovány Slezským ústavem ČSAV (od r. 1993 součást Slezského zemského muzea) v Opavě.

Dotazníkové šetření jsem zaměřila na obyvatele, kteří trvale žijí v okresech Frýdek-Místek a Karviná. Dotazník měl celkem 40 otázek. Některé otázky byly uzavřené, některé zcela otevřené, u většiny otázek byla možnost doplnění názoru či poznámky mimo předvolené možnosti. Dotazník vyplnilo celkem 126 respondentů ve věku od 18 až po 60 a více let.

Dotazník byl zaměřen především na zjišťování vzájemných vztahů českého a polského obyvatelstva Těšínska. Z tohoto důvodu jsou v následujícím výstupu uvedeny zvlášť odpovědi respondentů české a polské národnosti. V předcházejících výzkumech bylo šetření zaměřeno na všechny tři národnostní skupiny, které na Těšínsku žijí – na českou majoritu a polskou i slovenskou minoritu. Jak bude patrné z následujících stránek, dotazníkového šetření v roce 2009 se zúčastnilo 36 % respondentů české národnosti a 55 % respondentů polské národnosti.

Jako metodu realizace dotazníkového šetření jsem zvolila zveřejnění dotazníku na internetových stránkách. Dotazník jsem rozeslala na základní školy v Českém Těšíně, na krajské a finanční úřady a spolužákům žijícím v oblasti Těšínska. Hlavním kritériem výběru byla nutnost, aby respondenti pocházeli, nebo dlouhodobě žili, v oblasti Těšínska, jinak byl výběr respondentů zcela náhodný. Vzhledem ke zvolené metodě realizace dotazníkového šetření není možné zjistit návratnost. Tato metoda byla zvolena jednak z časové a finanční úspornosti, ale především z požadavku zachování anonymity respondentů. V dnešní době, platí zákon na ochranu osobních údajů a je problém realizovat výzkumy, které sledují jakýkoliv citlivý údaj – národnostní identita k nim patří. Při posledním sčítání lidu nemuseli obyvatelé ČR uvádět svoji národní příslušnost.

Jako základní materiál pro získání statistických dat jsem použila „Základní výsledky sociologických výzkumů národností problematiky ostravské oblasti“⁷⁴, kde jsou zpracována

⁷⁴ Hernová, Š., Sokolová, G., Malá, E. Tabulkové přehledy II - Základní výsledky sociologických výzkumů národností problematiky ostravské oblasti. Opava: Slezské zemské muzeum v Opavě, 1997, 64 s.

již zmíněná data ze sčítání lidu z roku 1991 a také výsledky z výzkumů z let 1967, 1973, 1983, 1994.

Dotazníkové šetření v roce 2009 bylo koncipováno tak, že na začátku byly otázky zaměřené na zjištění základních údajů o respondentech, především jejich národnosti, věku, vzdělání a sociálního postavení, dále pak otázky zaměřené na rodinu respondenta, spolužáky, přátele, na užívání mateřského jazyka v rodině a mimo ni. Podstatnou část dotazníkového šetření tvořily otázky, které byly zaměřeny na kulturu, na školství, na národnostní vztahy, především na vztahy mezi českým a polským obyvatelstvem.

Všechny uvedené výzkumy byly koncipovány tak, že zpočátku byly respondentům pokládány otázky na zjištění základních demografických údajů. Byly to otázky zaměřené na národnost, věk, pohlaví, dosažené nejvyšší vzdělání, současné povolání, apod. V dotazníkovém šetření v roce 2009 se jednalo o otázky číslo 1 až 6. Další část byla věnována zjišťování národnostní skladby rodiny - otázky 7 – 10. V předchozích výzkumech byly v této části i otázky zaměřené na užívání mateřského jazyka jak v rodině, tak mimo ni. Tyto otázky nebyly vzhledem k zaměření diplomové práce a k obsáhlosti původních výzkumů⁷⁵, respondentům v roce 2009 předkládány. V mém dotazníkovém šetření v roce 2009 byly této problematice věnovány pouze 2 otázky (číslo 11 a 12). Velká část všech výzkumů byla zaměřená na zjištění postojů respondentů k otázkám kultury. V dotazníkovém šetření v roce 2009 se jednalo o otázky 13 – 16. V předchozích výzkumech byly otázky doplněny o oblast národnostní politiky. Další poměrně rozsáhlá část dotazníkového šetření v roce 2009 byla zaměřena na vzájemné vztahy majoritní společnosti a polské národnostní menšiny, dále také na problémy spojené se vzájemným soužitím – otázky 17 – 23. Otázky 24 - 26 byly věnovány problematice dvojjazyčnosti. Otázka uplatňování dvojjazyčnosti se ukázala jako nejvíce problematická z hlediska jejího využití. Další část dotazníkového šetření byla zaměřena na oblast školství. Otázky 27 – 30 byly zaměřeny na zjištění, zda je v regionu dostatek škol s polským vyučovacím jazykem a zda si respondenti myslí, že je potřeba zajišťovat uspokojování zájmů polské menšiny ve sféře kultury a školství, dále pak na celkové hodnocení možnosti uplatnění Čechů a Poláků. Otázky 31 – 40 byly zaměřené na zjišťování mezosobních vztahů.

⁷⁵ V Tabulkovém přehledu II jsou uvedeny výsledky na celkem 119 otázek.

Ústředním tématem v předchozích výzkumech byly především interetnické vztahy, pozornost však byla zaměřena také na vztahy k organizacím a institucím a na hodnocení vztahů národností v rámci státu i regionu.

3.3 Výsledky dotazníkového šetření

Následující výsledky vycházejí především z dotazníkového šetření, které jsem realizovala v rámci své praktické části diplomové práce, v listopadu roku 2009 v oblasti Těšínska. Tyto výsledky jsem komparovala s výsledky již zmíněných výzkumů, které byly realizovány v letech 1967, 1973, 1983 a 1994. To mi umožnilo utvořit obraz sledovaných otázek za delší časové období.⁷⁶

V mém dotazníkovém šetření v roce 2009 bylo respondentům položeno celkem 40 otázek. Ve vyhodnocení je vynechána otázka „Uveďte laskavě místo Vašeho bydliště (název)“. Tato otázka byla v dotazníku zahrnuta z důvodu přesné identifikace místa bydliště, aby mohli být případně vyřazeni ti respondenti, kteří by neodpovídali kritériu dlouhodobého pobývání v oblasti Těšínska. Ve vyhodnocení je tedy uvedeno celkem 39 otázek.⁷⁷

⁷⁶ V následujícím hodnocení jsou uvedeny výsledky získané z předešlých výzkumů, které jsou publikovány v tabulkovém přehledu II (Srov. Hernová, Š., Sokolová, G., Malá, E. Tabulkové přehledy II - Základní výsledky sociologických výzkumů národností problematiky ostravské oblasti. Opava: Slezské zemské muzeum v Opavě, 1997). Celkově je v tabulkovém přehledu vyhodnoceno celkem 119 otázek, které byly částečně společné pro všechny národnosti, částečně byly otázky specifické pouze pro národnost polskou či slovenskou.

⁷⁷ V hodnocení dotazníkového šetření z roku 2009 je uvedena i tabulka s výsledky otázky, která v roce 2009 respondentům položena nebyla, ale z důvodu velkých příspěvků respondentů týkajících se dvojjazyčnosti, jsem výsledky z předešlých výzkumů na tuto otázku uvedla. Jedná se o otázku č.25.

Základní údaje o respondentech, demografickou a sociálně-ekonomickou *charakteristiku výběrového souboru* jsem sledovala v otázkách 1 - 6. Těmito otázkami jsem zjišťovala údaje o věku, pohlaví, dosaženého nejvyššího vzdělání, současného povolání a délky pobytu respondentů v oblasti Těšínska.

Otázka 1 – Uved'te laskavě, jaká je Vaše národnost (r. 2009)

Národnost respondenta	Počet	%
polská	72	57,1
česká	46	36,5
slezská	7	5,6
moravská	1	0,8

Pro další analyzování dotazníku byli respondenti, kteří se přihlásili k slezské a moravské národnosti zahrnuti mezi národnost českou. Důvodem je snaha o srovnání výsledků s předchozími výzkumy.

Otázka 2 – Věková skupina tázaného. (v % svisle)

Odpověď dotazovaného	Češi					Poláci				
	1967	1973	1983	1994	2009	1967	1973	1983	1994	2009
0. 18 – 24 let	22,0	18,0	7,4	20,6	44,5	17,9	12,0	6,6	13,0	29,2
1. 25 – 34 let	46,0	16,2	12,3	25,5		3,5	14,8	10,6	12,7	
2. 35 – 44 let		39,6	45,6	20,6	22,2		33,6	47,8	26,7	23,6
3. 45 – 59 let	23,2	18,0	27,2	23,8	25,9	24,7	23,0	25,2	33,3	25
4. 60 a více	8,8	8,2	7,3	9,5	7,4	13,9	16,6	9,8	14,3	22,2
Celkem je 100 %	681	500	551	345	54	570	500	500	300	72

Poznámka: Ve výzkumech 1967 a 1973 – dolní věková hranice 15 let

Z uvedených vyhodnocení je patrné, že se mého dotazníkového šetření v r. 2009 zúčastnilo celkem 42,9 % respondentů české národnosti a 57,1 % respondentů polské národnosti. Respondenti byli rozděleni celkem do 4 věkových skupin. V obou národnostech je nejvíce zastoupena věková skupina od 18 do 34 let. Nejméně pak skupina respondentů 60 a více let. Je to patrné zvláště u skupiny českých respondentů, kdy se dotazníkového šetření zúčastnilo pouze 7,4 % respondentů této věkové skupiny. Oproti předešlým výzkumům nedošlo ve skupině českých respondentů k výrazné změně, naopak v polské části

respondentů, kde se dotazníkového šetření v roce 2009 zúčastnilo celkem 22,2 % respondentů ve věkové skupině 60 a více let, došlo k výraznému nárůstu. Nejméně respondentů této kategorie se zúčastnilo ve výzkumu z roku 1983, a to pouze 9,8 %. Malá účast respondentů starší věkové skupiny byla způsobena mimo jiné i faktorem, že starší respondenti jsou nedůvěřiví a neradi odpovídají na dotazníkové šetření a ankety.

Otázka 3 – Pohlaví tázaného. (v % svisle)

Odpověď dotazovaného		Češi					Poláci				
		1967	1973	1983	1994	2009	1967	1973	1983	1994	2009
0.	muž	56,5	53,0	49,2	53,3	33,3	53,5	53,4	48,2	53,7	48,6
1.	žena	43,5	47,0	50,8	46,7	66,7	46,5	46,6	51,8	46,3	51,4
Celkem je 100 %		681	500	551	345	54	570	500	500	300	72

Mého dotazníkového šetření v roce 2009 se zúčastnili respondenti především ženského pohlaví. Tato skladba respondentů je odlišná od předešlých výzkumů. Rozdíl je patrný převážně v části respondentů české národnosti, kdy se dotazníkového šetření zúčastnilo pouze 33,3 % mužů a naopak 66,7 % žen. Tento rozdíl vychází mimo jiné i z faktu, že ženy jsou ochotnější odpovídat na otázky než muži.

Otázka 4 - Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání? (v % svise)

Výzkum 1967		Češi		Poláci	
0.	nedokončené	4,7		4,2	
1.	základní	41,1		42,3	
2.	střední bez i s maturitou	44,5		45,8	
3.	vysokoškolské	9,7		7,7	
Celkem je 100 %		680		568	
Výzkum 1973 a 1983		1973	1983	1973	1983
0.	nedokončené	3,0	0,7	5,2	2,0
1.	základní	23,4	17,1	30,8	16,2
2.	nižší odborné, vyučen bez maturity	48,0	41,2	41,8	40,6
3.	střední s maturitou, odb. i všeobecné	21,4	31,9	19,0	31,4
4.	vysokoškolské	4,2	9,1	2,6	9,6
Celkem je 100 %		500	551	500	500
Výzkum 1994					
0.	nedokončené	0,3		0,7	
1.	základní	8,4		6,7	
2.	nižší odborné, vyučen bez maturity	38,0		30,3	
3.	střední odborné, vyučen s maturitou	27,5		30,3	
4.	střední všeobecné s maturitou (gymn.)	11,6		11,7	
	vysokoškolské	14,2		20,3	
Celkem je 100 %		345		300	
Výzkum 2009					
0.	základní	0		2,8	
1.	nižší odborné, vyučen bez maturity	3,7		1,4	
2.	úplné střední odborné, vyučen s mat.	16,6		4,2	
3.	úplné střední odborné, gymnázium	22,2		19,4	
4.	vysokoškolské, stupeň bakalář	5,6		11,1	
5.	vysokoškolské, stupeň magistr	46,3		48,6	
6.	postgraduální a vyšší	5,6		12,5	
Celkem je 100 %		54		72	

Nejvyšší dosažené vzdělání, tedy postgraduální a vyšší, dosáhla polská skupina respondentů s celkem 12,5 % na rozdíl od české části respondentů, kterých se dotazníkového šetření zúčastnilo pouze 5,6 %. Ve srovnání s předešlými výzkumy je však naprosto jasné, že vzdělanostní úroveň obyvatelstva, a to jak českého, tak polského, výrazně roste. Z celkového

počtu respondentů dosáhlo některého ze stupňů vysokoškolského vzdělání celkem 57,5 % respondentů české národnosti a 72,2 % respondentů polské národnosti. Je to velmi výrazný posun vůči předešlým výzkumům, kdy byla nejnižší míra vysokoškolsky vzdělaných účastníků výzkumu v roce 1973, kdy se výzkumu zúčastnilo pouze 4,2 % českých a 2,6 % polských vysokoškolsky vzdělaných respondentů. Domnívám se, že tyto změny jsou dány především snahou obyvatelstva dosahovat lepšího vzdělání z důvodu změn na trhu práce.

V roce 2001 proběhlo sčítání lidu, jehož výsledky jsou zveřejněny na stránkách Českého statistického úřadu. Údaje o vzdělanostní úrovni obyvatelstva jsou rozděleny do skupin podle nejvyššího ukončeného vzdělání v jednotlivých krajích k 1.3. 2001. Výzkumu se zúčastnili obyvatelé, kteří dosáhli 15-ti let a starší. Ze sčítání lidu v Moravskoslezském kraji vyplynuly výsledky, že z celkem 1 051 687 obyvatel uvedené skupiny dosáhlo úplného středního vzdělání s maturitou celkem 23,4 % respondentů. V dotazníkovém šetření v roce 2009 dosáhlo tohoto stupně vzdělání celkem 38,8 % respondentů české národnosti a 23,6 % respondentů polské národnosti. Vysokoškolské vzdělání při sčítání lidu v roce 2001 uvedlo celkem 7,8 % respondentů. Jak je uvedeno v předcházejícím odstavci, v dotazníkovém šetření v roce 2009 dosáhlo některého ze stupňů vysokoškolského vzdělání celkem 57,5 % respondentů české národnosti a 72,2 % respondentů polské národnosti. Tento průměr výrazně převyšuje údaje, které byly získány při sčítání lidu v roce 2001, což je částečně potvrzeno i zdůvodněním, které je uvedeno na stránkách Českého statistického úřadu. „Jako jediný v České republice se okres Ostrava-město vyznačuje nadprůměrným zastoupením osob se základním a nezjištěným vzděláním i vyšším odborným a vysokoškolským vzděláním, ale podprůměrným podílem osob vyučených, se středním odborným vzděláním bez maturity a úplným středoškolským vzděláním. Zdejší neobvyklá vzdělanostní struktura souvisí s průmyslovou skladbou Ostravska a z ní vyplývajícími nároky na kvalifikaci pracovní síly.“⁷⁸

⁷⁸ [http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/F6002B5D08/\\$File/411303a4.pdf](http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/F6002B5D08/$File/411303a4.pdf) (21.2.2010)

Otázka 5 – Jaké je Vaše současné povolání? (nezaměstnaní uvedou své poslední povolání) (v % svise)

Odpověď dotazovaného	Češi					Poláci				
	1967	1973	1983	1994	2009	1967	1973	1983	1994	2009
0. nekvalifikovaný dělník	8,3	14,6	9,1	2,3	0	12,8	19,6	10,0	3,0	0
1. kvalifikovaný dělník	26,7	43,2	34,1	33,6	3,7	31,0	42,8	33,4	23,0	1,4
2. THP	12,3	13,2	19,9	11,6	14,8	10,4	10,0	19,2	18,3	5,6
3. pracovník ve státní správě	-	-	-	4,6	13,0	-	-	-	4,6	11,1
4. jiný administrativní pracovník	12,0	9,0	7,1	2,95	5,6	7,4	7,0	2,6	-	5,6
5. odborný pracovník ve vědě, školství, kultuře, zdravotnictví	9,8	4,6	8,4	9,8	22,2	6,3	2,6	7,4	14,7	22,2
6. zemědělec (včetně ZD)	3,4	1,8	2,2	1,2	0	4,1	2,6	2,6	1,0	0
7. soukromý podnikatel, svobodná povolání	-	-	-	4,1	9,3	-	-	-	5,7	18,0
8. studující, nebo dosud po studiích nezaměstnaný	3,1	-	1,6	8,7	14,8	1,7	-	2,6	5,7	8,3
9. v domácnosti	18,1	6,0	3,1	4,9	5,5	18,2	8,8	5,2	3,3	1,4
10. důchodce				15,6	5,5				17,7	16,7
11. jiné povolání (v r. 1983 odborný zaměstnanec)	6,4	7,6	14,5	0,2	5,6	5,7	6,2	12,6	0,3	9,7
Celkem je 100 %	675	500	551	345	54	568	500	500	300	72

Poznámka: V roce 2009 byla k možnosti 9 přidána i možnost „v domácnosti, na mateřské dovolené“.

Mého dotazníkového šetření v roce 2009 se zúčastnilo celkem 22,2 % pracovníků ve školství a to jak respondentů české, tak polské národnosti. Také procento pracovníků ve státní správě bylo vysoké, celkem 13,0 % českých respondentů a 11,1 % respondentů polské národnosti. Došlo tak k výraznému posunu, protože v roce 1994 toto povolání vykonávalo jen 4,6 % respondentů obou národností. K nejmarkantnějšímu poklesu došlo v profesích nekvalifikovaný dělník a kvalifikovaný dělník. V roce 1973 byl kvalifikovaný dělník nejvíce zastoupené povolání, naopak v roce 2009 bylo zastoupeno jen nepatrné procento.

Z výše uvedeného vyplývá, že výzkumný vzorek pro dotazníkové šetření v roce 2009 byl složen především z žen, vysokoškolsky vzdělaných, pracujících ve státní správě či školství. Do této kategorie spadá celkem 49 žen z celkem 126 respondentů.

Otázka 6 - Jak dlouho žijete v této oblasti? (v % svise)

Odpověď dotazovaného		Češi			Poláci		
		1967	1973	1983	1967	1973	1983
0.	od narození	69,4	65,6	53,6	90,7	85,0	77,4
1.	přistěhoval se do roku 1945	4,3	1,2	1,6	2,5	5,6	3,2
2.	1945 – 1950	6,2	3,8	6,5	2,8	3,8	4,2
3.	1951 – 1960	13,5	12,8	10,2	1,9	2,6	5,0
4.	1961 – 1967 (1970)	6,6	16,6	18,5	2,1	3,0	4,2
5.	1971 - 1983			9,6			6,0
Celkem 100 %		680	500	55	570	500	500
		1994		2009	1994		2009
0.	od narození	76,8		72,2	94,3		79,2
1.	žije více než 20 let	15,6		13,0	3,0		8,3
2.	žije 10 – 19 let	3,5		7,3	0,7		9,7
3.	žije 5 – 9 let	3,5		5,6	1,7		2,8
4.	méně než 5 let	0,6		1,9	0,3		0
Celkem 100 %		345		54	300		72

Z poslední otázky této skupiny je patrné, že většina respondentů žije v oblasti Těšínska od narození. Z předešlých výzkumů je zřejmé, že k velkému nárůstu obyvatel docházelo v letech 1961 – 1967.

Národnostní skladbu rodin respondentů jsem sledovala v otázkách č. 7 - 10. Jejich cílem bylo zjistit míru národnostně smíšených rodin v oblasti, kde se vyskytují smíšené rodiny častěji, než na jiných částech území České republiky.

Otázka 7 – Národnost otce. (v % svisle)

Odpověď dotazovaného		Češi					Poláci				
		1967	1973	1983	1994	2009	1967	1973	1983	1994	2009
0.	česká	91,7	84,4	87,8	81,9	81,5	3,7	4,4	5,4	6,8	6,9
1.	slovenská	1,3	2,4	3,3	8,6	3,7	0,2	0,8	0,4	0,7	2,8
2.	polská	6,1	10,0	7,4	7,7	11,1	95,8	93,6	93,6	91,5	90,3
3.	jiná	0,9	3,2	1,5	1,8	3,7	0,3	1,2	0,6	1,0	0
Celkem je 100 %		667	500	551	345	54	566	500	500	300	72

Otázka 8 - Národnost matky. (v % svisle)

Odpověď dotazovaného		Češi					Poláci				
		1967	1973	1983	1994	2009	1967	1973	1983	1994	2009
0.	česká	90,7	81,4	85,1	79,2	70,4	4,0	5,4	9,6	8,5	13,9
1.	slovenská	2,1	3,6	4,2	6,5	12,9	0,2	0,6	0,4	0,3	2,8
2.	polská	5,7	12,4	9,8	11,1	14,8	94,6	92,8	89,0	90,8	83,3
3.	jiná	1,5	2,6	0,9	3,2	1,9	1,2	1,2	1,0	0,3	0
Celkem je 100 %		680	500	345	341	54	570	500	300	293	72

Otázka 9 - Národnost manžela(ky). (v % svisle)

Odpověď dotazovaného		Češi					Poláci				
		1967	1973	1983	1994	2009	1967	1973	1983	1994	2009
0.	česká	77,8	70,2	70,4	66,7	64,8	23,5	38,6	44,2	36,0	18,1
1.	slovenská	3,4	6,6	9,4	6,4	0	2,1	2,8	5,4	3,7	0
2.	polská	4,3	9,4	8,7	11,0	7,4	60,4	46,4	39,0	47,3	59,7
3.	jiná	0,2	1,6	0,4	0,9	0	0,8	0,4	0,3	-	0
4.	svobodný / á	14,4	12,2	11,1	15,0	27,8	13,9	11,4	11,0	12,7	22,2
Celkem je 100 %		681	500	551	345	54	570	500	500	300	72

Při porovnání údajů s výsledky výzkumů vidíme velkou podobnost – výchozí rodiny českých respondentů jsou národnostně homogenní, mají stejnou (tj. českou) národnost matky i otce, v polských rodinách můžeme pozorovat větší heterogamii, je zde více smíšených česko - polských manželství.

Co se týká současné rodiny, v které respondenti žijí, dotazníkové šetření z roku 2009 potvrzuje trend současné společnosti žít ve volných svazcích a neuzavírat manželství, počet svobodných obyvatel je vysoký, vyšší jak v předcházejících výzkumech.

Otázka 10 - Národnost dětí. (v % svisle)

Odpověď dotazovaného		Češi			Poláci		
		1967	1994	2009	1967	1994	2009
0.	česká	78,7	75,4	55,6	12,9	30,3	6,9
1.	slovenská	0,1	1,1	0	0,3	0,3	1,4
2.	polská	0,3	2,9	3,7	64,8	52,0	58,3
3.	jiná	1,7	0,2	0	-	-	0
4.	bezdětný / á	20,9	18,8	40,7	22,0	16,7	33,3
Celkem je 100 %		680	345	54	565	300	72
		1973	1983		1973	1983	
0.	česká	79,4	88,9		27,4	40,8	
1.	slovenská	0,6	0,4		1,2	0,8	
2.	polská	2,0	0,9		47,2	45,0	
3.	česká a slovenská	0,6	0,2		0,2	0,2	
4.	česká a polská	0,2	0,2		3,8	2,6	
5.	slovenská a polská	0	0		0	0	
6.	jiná	0,4	0		0	0,6	
7.	bezdětný / neodpověděl	16,8	9,4		20,0	10,6	
Celkem je 100 %		500	551		500	500	

Z výsledků této skupiny otázek je patrné, že většina respondentů má rodiče stejné národnosti. Je to dáno především národnostním složením obyvatel, kdy i národnostní menšiny mají široké zastoupení, takže partneři mají větší možnosti při hledání partnera stejné národnosti. Toto je odlišné od ostatních částí republiky, kdy je polská menšina více rozptýlena a tím klesá i možnost, aby si obyvatelé našli svého životního partnera stejné národnosti.

Z výsledků vyplývá, že celkem 81,5 % respondentů české národnosti a 90,3 % respondentů polské národnosti mají otce stejné národnosti jako je jejich. Nejméně dochází ke smíchání národností české i polské se slovenskou. Zajímavé je i to, že respondenti polské národnosti uvedli, že národnost matky i otce není jiná, než slovenská, polská či česká. Toto je změna vůči předešlým výzkumům, i když ani v nich nebylo procento jiných národností nijak výrazné. Národnost manžela a manželky je tedy převážně stejná jako u respondentů, i když částečně dochází ke sňatkům partnerů polské a české národnosti. K tomuto jevu nedochází ve vztahu k národnosti slovenské.

Otázkám používání mateřského jazyka jsem se věnovala v otázkách č. 11 a 12. Chtěla jsem zjistit, *jaký jazyk považují respondenti za mateřský*, a zda ho v běžném životě používají.

Otázka 11 - Který jazyk považujete za mateřský? (v % svisle)

Výzkum 1967		Češi	Poláci
0.	český	98,5	5,6
1.	slovenský	0,3	0
2.	polský	0,9	94,2
3.	jiný	0,3	0,2
Celkem je 100 %		681	569
Výzkum 1973			
0.	český	95,6	13,6
1.	slovenský	0,6	0,4
2.	polský	2,2	80,8
3.	český a polský (nebo slovenský)	0,2	2,0
4.	jiný, neodpověděl	1,4	3,2
Celkem je 100 %		500	500
Výzkum 1983			
0.	český	96,3	20,8
1.	slovenský	0,4	0,2
2.	polský	1,4	74,0
3.	český a polský (nebo slovenský)	0,4	1,4
4.	po „našem“, slezský	1,1	3,4
5.	jiný, neodpověděl	0,4	0
Celkem je 100 %		551	500
Výzkum 1994			
0.	český	93,0	15,7
1.	slovenský	1,7	0,3
2.	polský	0,9	78,7
3.	slezský	3,5	4,7
4.	jiný, neodpověděl	0,9	0,6
Celkem je 100 %		345	300
Výzkum 2009			
0.	český	87,0	4,2
1.	slovenský	1,9	2,8
2.	polský	7,4	76,3
3.	jiný	3,7	16,7
Celkem je 100 %		54	72

Otázka 12 - Kterým jazykem v poslední době nejčastěji hovoříte? (v % svise)

Výzkum 1983		Češi	Poláci
0.	česky	88,4	24,4
1.	slovensky	0,4	0
2.	polsky	0,4	16,0
3.	česky a slovensky	1,1	0,2
4.	česky a polsky	5,6	52,6
5.	polsky a slovensky	0	0,2
6.	po „našem“, slezsky, atd.	2,7	5,4
7.	česky, slovensky a polsky	0,9	0,8
8.	jiný jazyk, jiná kombinace	0,4	0,4
9.	neodpověděl	0,2	0
Celkem je 100 %		551	500
Výzkum 1994			
0.	česky	75,75	13,3
1.	slovensky	0,3	0
2.	polsky	0	5,7
3.	česky a slovensky	2,3	0,3
4.	česky a polsky	13,9	73,7
5.	polsky a slovensky	0,3	0,3
6.	slezsky	4,9	3,3
7.	jiná kombinace 3 - 5	1,7	3,3
8.	neodpověděl	0,9	0
Celkem je 100 %		345	300
Výzkum 2009			
0.	česky	83,3	12,5
1.	slovensky	0	0
2.	polsky	0	22,2
3.	česky a slovensky	3,7	2,8
4.	česky a polsky	11,1	48,6
5.	polsky a slovensky	0	0
6.	jiný jazyk	1,9	13,9
Celkem je 100 %		54	72

V této části došlo k posunu ve vztahu národnosti a mateřského jazyka. V předešlých výzkumech vždy více jak 90 % respondentů české národnosti uvádělo, že považují za svůj mateřský jazyk češtinu. Nejvíce v roce 1967, kdy celkem 98,5 % respondentů české národnosti uvedlo jako mateřský jazyk češtinu. V roce 2009 toto procento kleslo na 87,0 %. Nejméně polských respondentů, kteří za mateřský jazyk považují polštinu bylo v roce 1983 a to 74 %, nejvíc pak v roce 1967 a to 94,2 %. Co se týče používání jazyka v životě, pak 83,3 % respondentů české národnosti nejčastěji hovoří česky. Co se týče polské národnosti, pak užití polštiny je podstatně nižší. Respondenti polské národnosti hovoří čistě polsky jen v 22,2 % .Nejběžnější je užití kombinace polštiny a češtiny a to celkem u 11,1 % respondentů české národnosti a 48,6 % respondentů polské národnosti. Tato kombinace byla nejvýraznější v roce 1994, kdy si tuto možnost zvolilo celkem 73,7 % respondentů polské národnosti.

Specifickým rysem v užití jazyka v oblasti Těšínska je slezské nářečí „po naszymu“.⁷⁹ Používá ho sice jen 1,9 % respondentů české národnosti, ale 11,1 % respondentů národnosti polské. Respondenti polské národnosti v 2,79 % dále uvádějí, že nejčastěji hovoří „goralským“ nářečím.⁸⁰ V roce 1983 hovořilo nářečím celkem 2,7 % respondentů české národnosti a 5,4 % respondentů polské národnosti.

⁷⁹ „Těšínské nářečí (pl.: Gwara Cieszyńska), místně nazývané po našymu či po naszymu je nářečí používané v Těšínsku, to jak v jeho české, tak i polské části.“ „V praxi se používají dvě verze po naszymu. První z nich je po gorolsku (goralština), používá se v Jablunkově a okolních obcích, ale také za hranicí v Istebné, Koňakově, Javořince a části Čadecka, tedy v horách (po naszymu w górach). Druhá verze se jmenuje po dolańsku a používá se v okolí Karviné. V oblasti kolem Českého Těšína, ležícího mezi Jablunkovem a Karvinou, je možné slyšet obě verze. V současné době je po naszymu vytlačován češtinou resp. polštinou a to především ve větších městech, kde jej v komunikaci v rodině užívá přibližně dvakrát menší procento obyvatel než na venkově. (http://cs.wikipedia.org/wiki/Po_naszymu - 31.1.2010)

⁸⁰ „Goralská nářečí jsou skupinou dialektů podél karpatského oblouku na území Polska, Slovenska, Ukrajiny, Rumunska a Česka (část Těšínského Slezska). Jedná se o nářečí polského původu, ovlivněná valašskou kolonizací.

Na Slovensku se pojmem goralé označují pouze goralé žijící na území Slovenska (Kysuce, Orava, Spiš).“ (http://cs.wikipedia.org/wiki/Goralsk%C3%A1_n%C3%A1%20e%C4%8D%C3%AD – 31.1.2010)

Na otázky související s kulturou byly zaměřené otázky č. 13 - 16. V nich jsem se snažila zjistit postoje majoritní společnosti vůči kulturním akcím pořádané polskou minoritou. Cílem bylo zjistit, zda je v regionu dostatečně *zabezpečeno uspokojování kulturních zájmů všech obyvatel* a zda se majoritní společnosti zajímá o akce pořádané polskou menšinou.

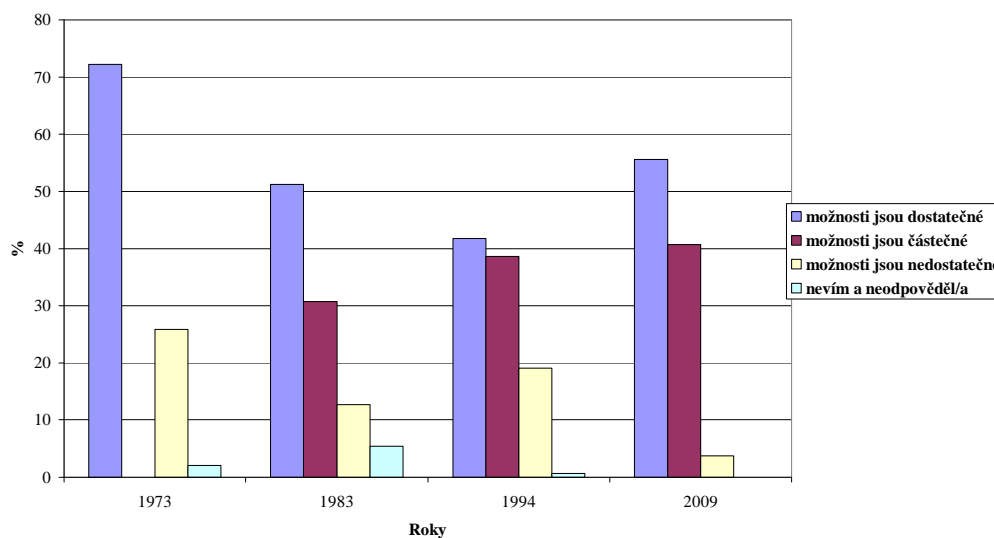
Otázka 13 - Soudíte, že v okruhu Vašeho bydliště máte dostatek možností uspokojovat Vaše kulturní zájmy? (v % svise)

Odpověď dotazovaného		Češi				Poláci			
		1973	1983	1994	2009	1973	1983	1994	2009
0.	možnosti jsou dostatečné	72,2	51,2	41,7	55,6	77,0	50,8	58,6	65,3
1.	možnosti jsou částečné	-	30,7	38,6	40,7	-	33,6	34,7	33,3
2.	možnosti jsou nedostatečné	25,8	12,7	19,1	3,7	20,0	10,6	6,7	1,4
3.	nevím a neodpověděl / a	2,0	5,4	0,6	-	3,0	5,0	-	-
Celkem je 100 %		500	551	345	54	500	500	300	72

Poznámka: V roce 2009 nebyla možnost zvolit odpověď 3.

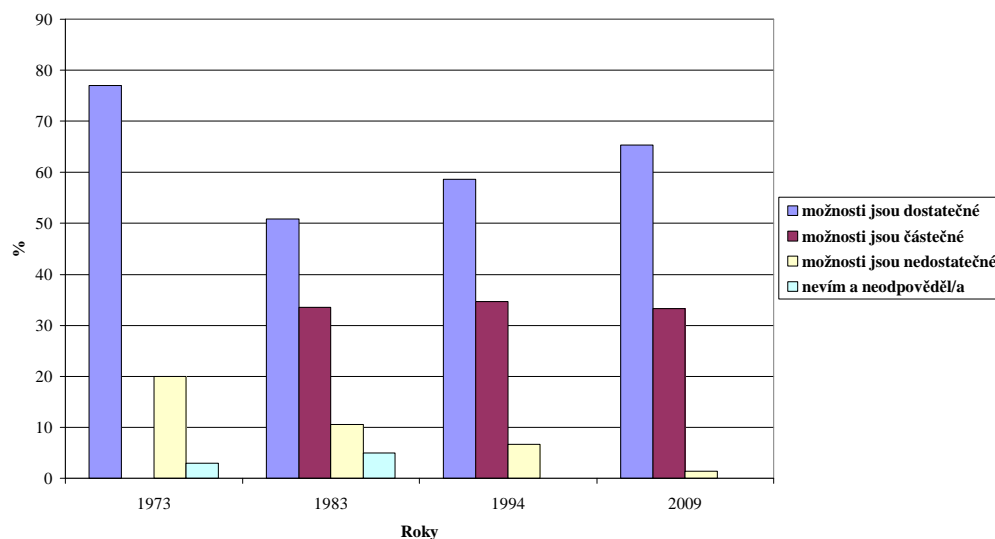
Graf 1

Možnosti uspokojit své kulturní zájmy (Češi)

Graf 2

Možnosti uspokojit své kulturní zájmy (Poláci)

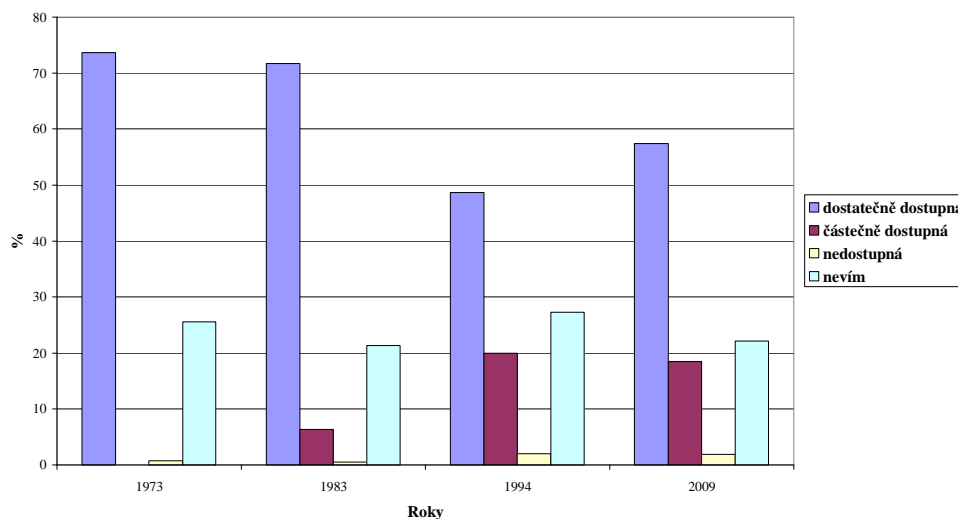
Otázka 14 – Je v regionu dostupná kultura v polském jazyce?

Odpověď dotazovaného	Češi				Poláci			
	1973	1983	1994	2009	1973	1983	1994	2009
0. dostatečně dostupná	73,6	71,7	48,7	57,4	84,2	70,2	57,0	69,4
1. částečně dostupná	-	6,4	20,0	18,5	-	18,2	36,7	29,2
2. nedostupná	0,8	0,5	2,0	1,9	2,8	1,8	0,3	1,4
3. nevím	25,6	21,4	27,3	22,2	13,0	9,8	6,0	0
Celkem je 100 %	500	551	345	54	499	500	300	72

Poznámka: V roce 2009 byla otázka koncipována takto: Jsou v regionu, ve kterém žijete, dostupné kulturní akce v polském jazyce?

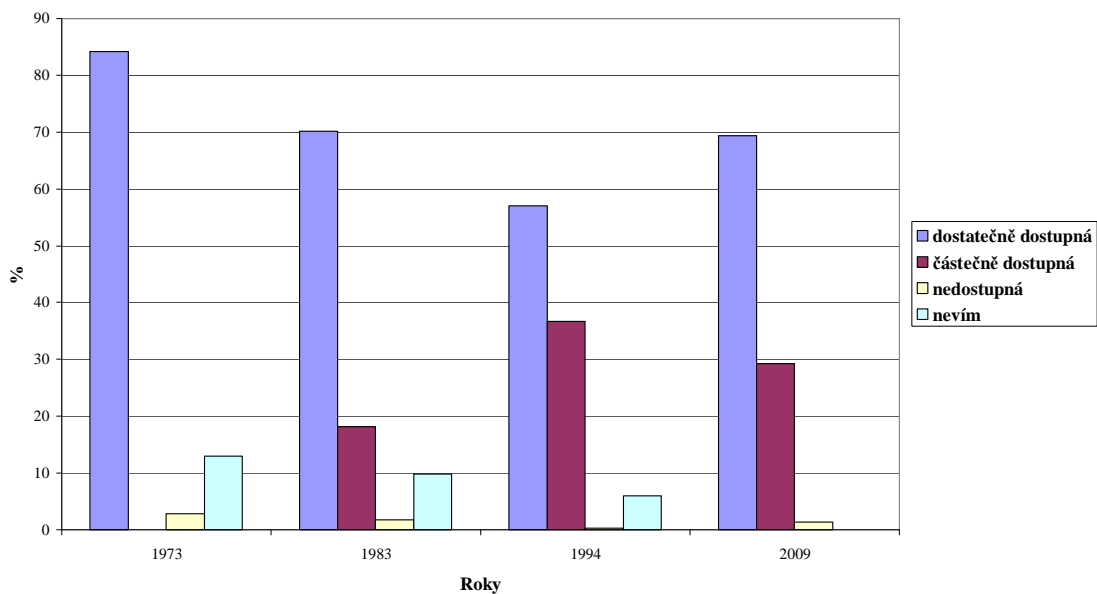
Graf 3

Dostupnost kultury v polském jazyce (Češi)

Graf 4

Dostupnost kultury v polském jazyce (Poláci)

Respondenti jak české tak polské národnosti hodnotili dostupnost kultury v polském jazyce jako dostatečnou ve všech výzkumech. Tento trend se potvrzuje i dnes, v r. 2009 se domnívalo 75,9 % Čechů a 95,6 % Poláků, že kultura v polském jazyce je dostatečně dostupná.

**Otázka 15 - Zájem o národní kulturu a kulturu dalších národností v regionu.
(v % svisle)**

Výzkum 1994		Češi	Poláci
0.	zájem jen o národní kulturu	61,1	14,8
1.	zájem rovněž o kulturu českou	0,7	56,0
2.	zájem rovněž o kulturu slovenskou	6,5	1,6
3.	zájem rovněž o kulturu polskou	7,6	0,4
4.	českou a slovenskou	4,6	5,4
5.	českou a polskou	2,7	0,4
6.	českou, slovenskou a polskou	16,8	21,4
7.	o kulturu se nezajímám, neodpověděl	-	-
Celkem je 100 %		262	243
Výzkum 2009		Češi	Poláci
0.	zájem jen o vlastní kulturu	53,7	16,7
1.	zajímám se také o kulturu jiné národnosti	42,6	80,5
2.	o kulturu se nezajímám	3,7	2,8
Celkem je 100 %		54	72

Poznámka: V roce 2009 byla otázka koncipována takto: Zajímáte se jen o Vaši národní kulturu nebo též o kulturu dalších národností z regionu? V roce 1994 neodpovědělo na tuto otázku 83 respondentů české národnosti a 57 respondentů polské národnosti.

Otázka 16 - Navštěvujete kulturní akce pořádané jinou národnostní skupinou než je Vaše? Pokud ano, uveďte prosím příklad akcí, festivalů, které navštěvujete. (v % svisle)

Odpověď dotazovaného		Češi	Poláci
		2009	2009
0.	ano, navštěvuji akce pořádané polskou menšinou	35,2	62,5
1.	ano, navštěvuji akce pořádané slovenskou menšinou	7,4	13,9
2.	jiné akce než akce pořádané mojí národnostní skupinou nenavštěvuji	48,1	19,4
3.	nenavštěvuji žádné kulturní akce v regionu	9,3	4,2
Celkem je 100 %		54	72

Tato otázka nebyla respondentům v předcházejících výzkumech předkládána. Účelem bylo zjistit postoj respondentů k akcím, které jsou pořádány jinou národností než je jejich. V možnosti 0 a 1 měli respondenti prostor k upřesnění, jakých akcí se účastní. Češi zde uváděli například akce pořádané polskou menšinou jako „Gorolskiego Święta“, což je mezinárodní folklórní setkání pořádané od roku 1947 v Jablunkově. Festival je zaměřen na lidové tradice a jeho cílem je zachování historických a novodobých tradic Goralů.⁸¹ Dále byly uváděny „Bal Gorolski“ nebo „Slezské dny v Dolní Lomné,“ které jsou dvoudenním mezinárodním folklórním festivalem, kde vystupují soubory nejen z Slezska, Lašska, Opavska a Valašska, ale také ze Slovenska nebo Anglie, v roce 2007 soubor z Řecka. Během festivalu jsou návštěvníkům předváděna řemesla z Česka, Slovenska i Polska⁸². Jako další akce byly uváděny polské divadlo, ples v Karviné, přednášky, promítání filmů či různé akce z programu Polského institutu.

Respondenti polské národnosti uváděli podobné akce doplněné například představeními Polské scény Těšínského divadla či koncerty polských pěveckých souborů. Dále pak respondenti uváděli hudební festival „Bystřický Zlot“ nebo akce pořádané pod záštitou PZKO (Polský kulturně-osvětový svaz v České republice). Jako například festival „Léto – kruhy“, pořádaný občanských sdružením Maryška v Bohumíně. Tento festival je vlastně multižánrový týden, kdy jsou pořádány různé kulturní akce.⁸³

X X X

Dostatečné uspokojování kulturních zájmů všech národností, tedy i národnostních menšin, je jedním z důležitých lidských práv. Je třeba však uvážit, že ne všichni obyvatelé mají zájem o kulturní aktivity a to zvláště o kulturní akce pořádané menšinami.

Ve všech výzkumech je patrné, že polská menšina je mnohem spokojenější s nabízenými možnostmi uspokojování svých kulturních zájmů. V roce 2009 odpovědělo

⁸¹ „Město Jablunkov ležící v oblasti tzv. „trojmezí“ bylo odjakživa historickým centrem specifické kultury goralů. Goralé si po staletí zachovali jak své jedinečné zvyky a tradice, na příklad tance, písně, tak i řemeslo. Dlouho se zde udržel i lidový kroj. Tyto národopisné slavnosti jsou zaměřeny na připomenutí stylu života našich předků.“ (http://gorolskiswięto.cz/ofestivalu_cz.html (2.1.2010))

⁸² Srov. <http://slezskedny.wz.cz/> (2.1.2010)

⁸³ Jako například: Bohumínský Karlův most nad Odrou: „Organizátorům z Maryšky vyšlo organizačně vstřícně město Bohumín a také polské Krzyżanowice, pod které příhraniční Chalupki spadají. Na mostě se potkají Češi i Poláci, aby se společně pobavili a vychutnali si výsledky tvůrčího snažení účastníků Léto-kruhů i hostů z Polska. Karlův most nad Odrou umožní opět o něco více propojit svět české a polské kultury.“ (http://www.maryska.cz/letokruhy2008_news_013.htm (2.1.2010))

celkem 55,6 % respondentů české národnosti a 65,3 % respondentů polské národnosti, že jejich možnosti uspokojovat kulturní zájmy v okruhu svého bydliště považují za dostatečné. Uspokojování svých kulturních zájmů shledává nedostatečným pouze 3,7 % respondentů české národnosti a 1,4 % respondentů polské národnosti. V tomto vidím podstatné zlepšení, protože v předchozích výzkumech bylo negativní hodnocení možnosti uspokojovat své kulturní zájmy mnohem vyšší. Například v roce 1994 odpovědělo celkem 19,1 % respondentů české národnosti a 6,7 % respondentů polské národnosti, že považují možnosti uspokojovat své kulturní zájmy v okruhu svého bydliště za nedostatečné.

V otázce dostupnosti kultury v polském jazyce však dochází celkově k poklesu. V roce 1994 se domnívalo jen 48,7 % respondentů české národnosti a 57,0 % polské národnosti, že dostupnost polské kultury v regionu je dostatečná. V roce 2009 došlo sice ke zlepšení a to na 57,4 % respondentů české národnosti a 69,4 % polské národnosti, kteří se domnívají, že dostupnost je dostatečná, ale z celkového pohledu dochází k poklesu. Ve výzkumech v letech 1973 a 1983 byly procenta daleko vyšší, v roce 1973 dokonce 84,2 % respondentů polské národnosti považovalo možnosti za dostatečné.

Zajímavé je, že celkově ve všech výzkumech považují respondenti polské národnosti situaci za pozitivnější. Domnívám se, že tato situace vyplývá z nedostatečné informovanosti českých obyvatel o akcích pořádaných v polském jazyce. Je to jedna z možností, proč je vždy méně českých respondentů než polských spokojeno s dostupností kultury v polském jazyce. Z výzkumu dále vyplývá, že obyvatelé polské národnosti mají mnohem větší zájem o kulturu ostatních národností v regionu, než obyvatelé české národnosti. Ti v roce 2009 uvedli celkem v 53,7 %, že se zajímají jen o kulturu vlastní. Naproti tomu celkem 80,5 % respondentů polské národnosti uvádí, že se zajímá i o jinou kulturu, než o svoji vlastní. Tento trend je patrný i ve výzkumu z roku 1994, kdy měli respondenti možnost specifikovat, o jakou konkrétní kulturu se zajímají. Celkem 56 % respondentů odpovědělo, že se zajímá o českou kulturu. Kdežto jen 7,6 % respondentů české národnosti se zajímalo o kulturu polskou.

U respondentů však z pochopitelných důvodů převládá zájem o akce pořádané vlastní národností. Je však velmi patrné, že česká část obyvatelstva se mnohem více zajímá o akce pořádané svojí národností, celkem ve 48,1 %, než respondenti polské národnosti, jen 19,4 %.

Vzájemné vztahy české majoritní společnosti a polské národnostní menšiny jsem postihla v otázkách 17 – 23. Cílem bylo zjistit *současný postoj společnosti k soužití Poláků a Čechů*, zvláště pak šlo o zjištění vzájemných vztahů, zda v rámci globalizace dochází ke zlepšení vůči minulým rokům.

Otázka 17 - Domníváte se, že soužití majoritní české společnosti s polskou menšinou ve Vašem regionu je přátelské? (v % svisle)

Odpověď dotazovaného		Češi	Poláci
		2009	2009
0.	ano	72,2	47,2
1.	ne	18,5	48,6
2.	nevím	9,2	4,1
Celkem je 100 %		54	72

Poznámka: V odpovědi číslo 2 byla dána respondentům možnost rozšířit svoji odpověď o názor, proč považují soužití za špatné.

Z výsledků je patrné, více Poláků než Čechů se domnívá, že vzájemné soužití s majoritní skupinou není zcela ideální. Jako nejčastější důvody proč je tomu tak, respondenti v roce 2009 uváděli, neznalost polské historie v regionu a o původu místních obyvatel, ignorace polských akcí, dále to, že jsou neustále vnímáni jako přistěhovalci a to, že někteří představitelé nechápou práva menšin vůbec. Z odpovědí je cítit i náznak agrese majoritní společnosti vůči menšinám a to především v zamalovávání polských nápisů či urážení v restauracích či na facebooku.

Dále byl často uváděn důvod, „že se u některých osob stále projevuje jakási nesmyslná snaha (na obou stranách) dělit lidi na "naši" a "oni", vyhledávat rozdíly a vytvářet uměle konfliktní situace a témata - příkladem je dvojjazyčnost - ve světě je v příhraničních oblastech zcela běžná a nikomu nevadí - logicky vzato proč by komukoliv měl vadit druhý nápis na jakékoliv tabuli, když tam v jeho jazyce je?“⁸⁴ Jako důvodem k nespokojenosti je uváděn i nezájem majoritní společnosti o kulturní akce minority. Polská menšina se podle výsledků dotazníku více zajímá o kulturu majority, protože je vystavena jejímu jazyku a kultuře, což majoritní společnost není.

⁸⁴ Citace je z odpovědi respondenta polské národnosti.

Česká část respondentů vnímá soužití mnohem pozitivněji. V dotazníku odpovědělo mnohem menší procento, že soužití vnímá negativně. Jako důvod byl uveden pocit Poláků, že jsou utlačováni a jejich touha připojit se k Polsku. Dalším důvodem je to, že si každá z národnostních skupin uzurpuje právo na to "být ten, kdo sem patří". Tyto názory se však vyskytovaly pouze ojediněle, většinová část českých respondentů vnímá soužití pozitivně.

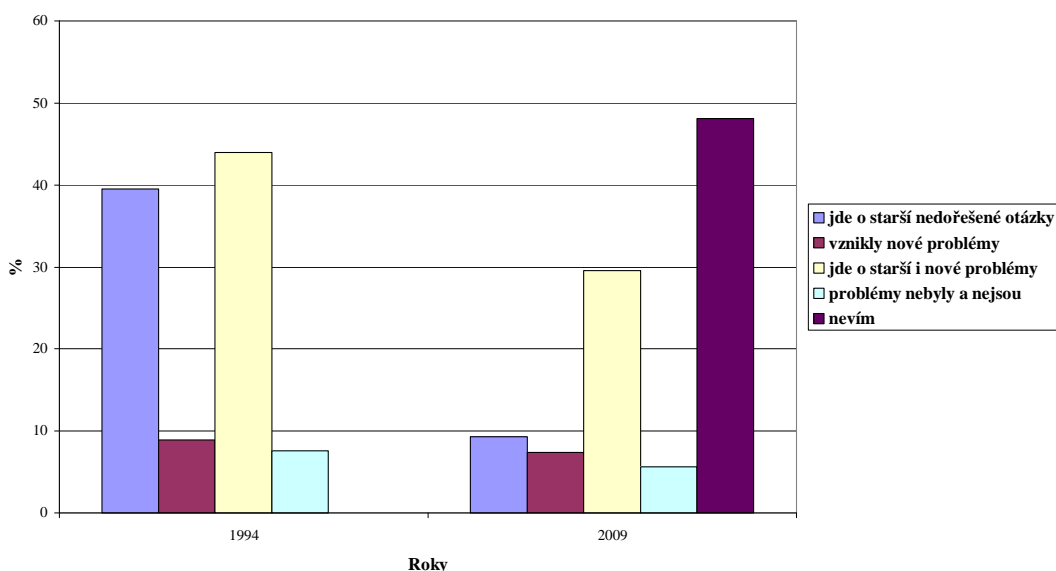
Otázka 18 - Soudíte, že se v polistopadovém období objevily v národnostních vztazích na Těšínsku některé nové problémy, nebo znovu vyvstaly starší nedořešené otázky? (v % svise)

Odpověď dotazovaného		Češi		Poláci	
		1994	2009	1994	2009
0.	jde o starší nedořešené otázky	39,5	9,3	24,5	20,8
1.	vznikly nové problémy	8,9	7,4	10,3	4,2
2.	jde o starší i nové problémy	44,0	29,6	53,8	55,6
3.	problémy nebyly a nejsou	7,6	5,6	11,4	5,6
4.	nevím	-	48,1	-	13,8
Celkem je 100 %		157	54	184	72

Poznámka: Ve výzkumu v roce 1994 se k této otázce nevyjádřilo celkem 188 Čechů a 116 Poláků.

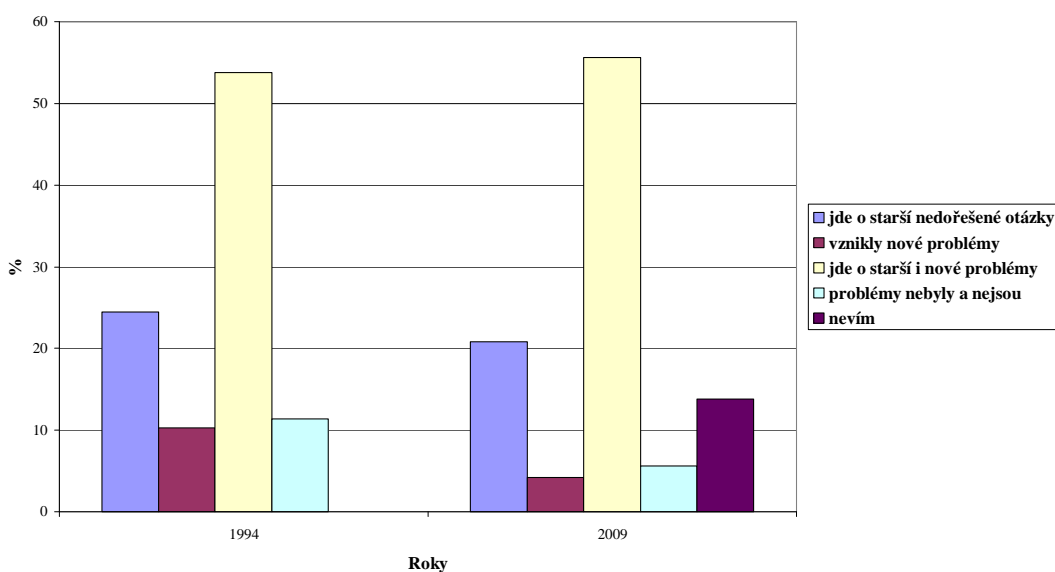
Graf 5

Polistopadové problémy (Češi)

Graf 6

Polistopadové problémy (Poláci)

Z odpovědí respondentů v této i následující otázce je patrné, že se více respondentů domnívá, že starší problémy přestávají být aktuální a vznikají problémy nové.

Otázka 19 - Můžete prosím uvést nejdůležitější problém? (pokud jste v předešlé otázce uvedli, že nějaké problémy v národnostních vztazích vnímáte) (výzkum z roku 2009)

Celkem 57,4 % respondentů české národnosti a pouze 13 % polské národnosti, na tuto otázku odpovědělo, že nevnímají žádné problémy. Je zde opět patrné, že Poláci se necítí být zcela akceptováni majoritní společností. Jako nejvíce problematická se jeví diskuze okolo dvojjazyčnosti a neznalosti majoritní populace dějin polského obyvatelstva a xenofobní chování majoritní společnosti. Je uváděn i nezájmem českého školství vyučovat polské dějiny oblasti, či vůbec nezájmem českých historiků vysvětlovat sporné období Těšínského Slezska. Dále pak šikana ze strany českého školství, kdy není dětem dovoleno mluvit polsky ani na akcích, kde se používá polština a polské nářečí. Často je uváděn také problém nemožnosti používat mateřský jazyk na veřejnosti, mimo domov. Jako příklad za všechny odpovědi, které byly shromážděny v dotazníkové šetření v roce 2009, uvádím odpověď ženy z Českého Těšína, která je vysokoškolsky vzdělaná, pracuje ve školství a je polské národnosti. Tato žena, která je ve věkové skupině 45 - 59 let uvedla, že „mnozí spoluobčané jiné než polské národnosti neznají dějiny Těšínska, domnívají se, že Poláci se sem přistěhovali v době II. světové války, kdy tady hranice neexistovala, a už zde z ekonomických důvodů zůstali - Polsko bylo válkou velmi zničeno. Nevědí, že Poláci zde tvořili národnostní většinu již v polovině 18. století (a zřejmě i dříve) a až do roku 1920.

Moravané a Češi v té době tvořili národnostní menšinu, což potvrzují archy rakouského sčítání lidu (poslední v r. 1910). Před rokem 1920 v průmyslu Rakousko-Uherska tvořili přistěhovaní Češi či Moravané středně technické odborné kádry v těžkém průmyslu (hornictví, hutnictví). Větší příliv českého obyvatelstva nastal kolem roku 1924, kdy s pomoci Matice slezské osvěty lidové⁸⁵ bylo zřizováno české školství. Rodinám s velmi nízkými příjmy bylo finančně napomáháno. Podmínkou pomoci byl zápis dítěte do české školy. Před rokem 1920 základní školství bylo polské, zatímco střední bylo německé a částečně polské.⁸⁶

Česká část respondentů uvádí jako problém provokující dvojjazyčnost a také to, že se polská populace cítí ohrožena z důvodu poklesu populace. Problém vidí také v tom, že polská populace se stále cítí utlačována, avšak respondenti si myslí, že příležitostí k uplatnění mají Poláci mnoho. Společným jmenovatelem problémů je neuzavřená otázka přidělení Těšínska k České republice. Jako příklad uvádím odpověď respondenky české národnosti, která pracuje ve školství, má vysokoškolské vzdělání s titulem magistr a patří do věkové skupiny 45 – 59 let. Tato žena, která pochází z Českého Těšína uvedla, že je „snaha některých politických skupin o znovuotevření otázky o "navrácení" české části Těšínska Polsku dle polského záboru před II. světovou válkou v roce 1938. Tyto otázky jsou neustále ožívány v regionálním tisku a zcela zbytečně tak jsou v době vstupu obou států do EU a v době zrušení státních hranic mezi ČR a PL u mládeže tyto otázky vytahovány a jítřeny - pamětníci už většinou nežijí.“⁸⁷ Dalším důvodem nesnášenlivosti z polské strany jsou z hlediska Čechů peníze – „majetek – politika - polská společnost byla vždy úspěšnější v otázkách podnikání, mají na sebe užší vazby - česká společnost je spíše rozdělená a kulturně je i trochu uzavřenější. Ze starších problémů přetrvává sentiment polské menšiny - Češi jsou v tomto bez předsudků - nemají je proč mít.“⁸⁸

⁸⁵ Organizace, která byla založena v roce 1877 a jejím cílem bylo zachování a rozvoj historických, kulturních, uměleckých a národních hodnot. Původně zakládala české školy a knihovny, zakládala české divadlo a šířila osvětu. V současné době Evropské unie se jedná o dobrovolnickou organizaci, která se zaměřuje na osvětu a vzdělávání. (<http://www.maticeslezska-opava.cz/?menu=maticeslezska> (2.1.2010))

⁸⁶ Citace je z odpovědi respondenta polské národnosti.

⁸⁷ Citace je z odpovědi respondenta české národnosti.

⁸⁸ Citace je z odpovědi respondenta české národnosti.

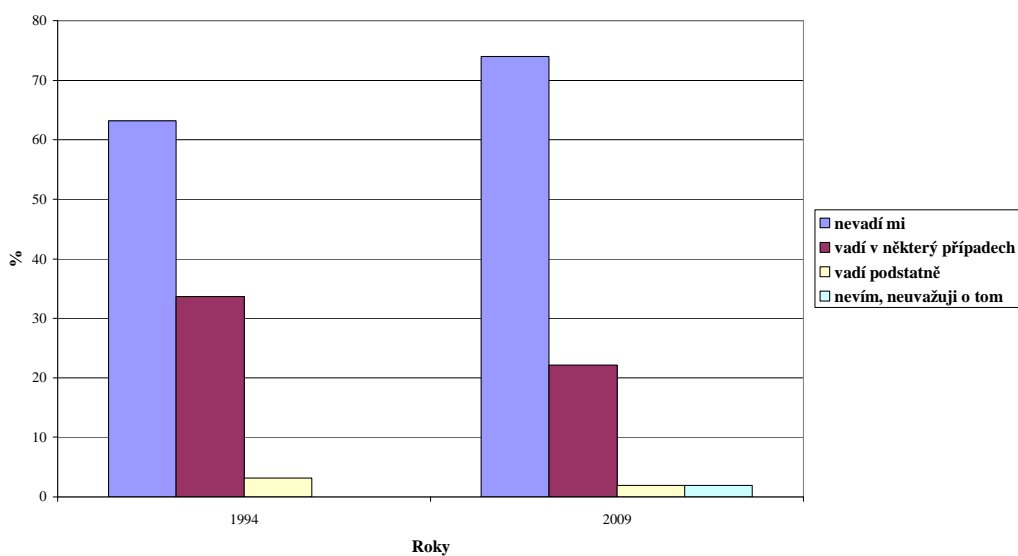
Otázka 20 - Vadí Vám národnostní smíšenost oblasti, v níž žijete? (v % svise)

Odpověď dotazovaného		Češi		Poláci	
		1994	2009	1994	2009
0.	nevadí mi	63,2	74,0	88,5	93,1
1.	vadí v některý případech	33,7	22,2	11,1	6,9
2.	vadí podstatně	3,1	1,9	0,4	0
3.	nevím, neuvažuji o tom	-	1,9	-	0
Celkem je 100 %		329	54	288	72

Poznámka: Ve výzkumu v roce 1994 se k této otázce nevyjádřilo celkem 16 Čechů a 12 Poláků.

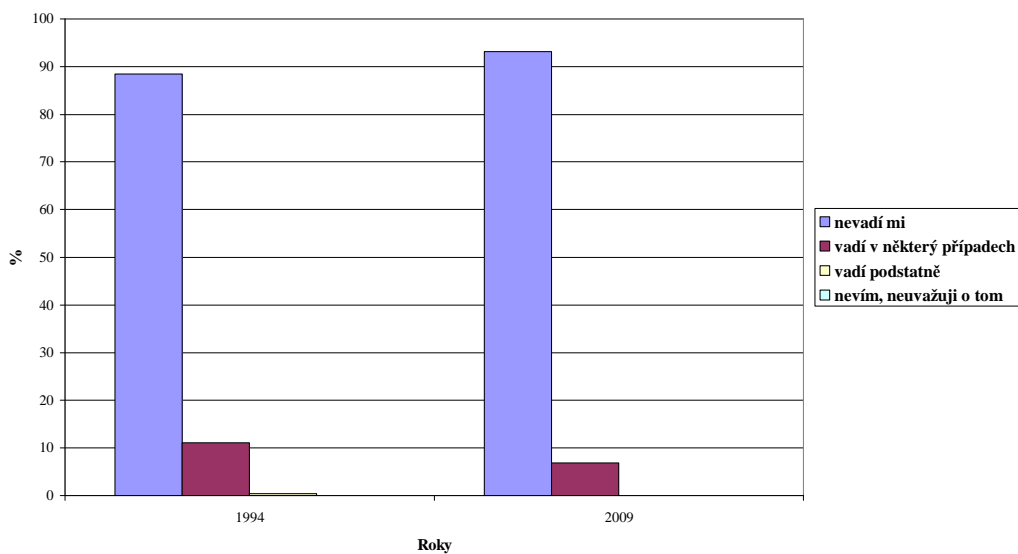
Graf 7

Problémy s národnostní smíšeností oblasti (Češi)

Graf 8

Problémy s národnostní smíšeností oblasti (Poláci)

Otázka 21 - V případě, že jste v předešlé otázce zvolili možnost odpovědi 2 nebo 3, prosím objasněte svůj názor, uveďte příklady.

Celkem 40% respondentů české národnosti a 60% respondentů polské národnosti odpovědělo na tuto otázku, že jim národnostní smíšenost oblasti nevádí. V roce 1994 odpovědělo 33,3 % dotazovaných české národnosti, že jim na národnostně smíšené oblasti vadí vše proti Polákům, dále pak 17,5 % z celkem 63 respondentů odpovědělo, že jim vadí polské nápisy. Jen 20 % respondentů odpovědělo, že jim vadí pouze obecné věci. Na tuto otázku odpovědělo 20,5 % polských respondentů, že mají vše proti Čechům a dále 20,5 %, že jim vadí pouze obecné věci.

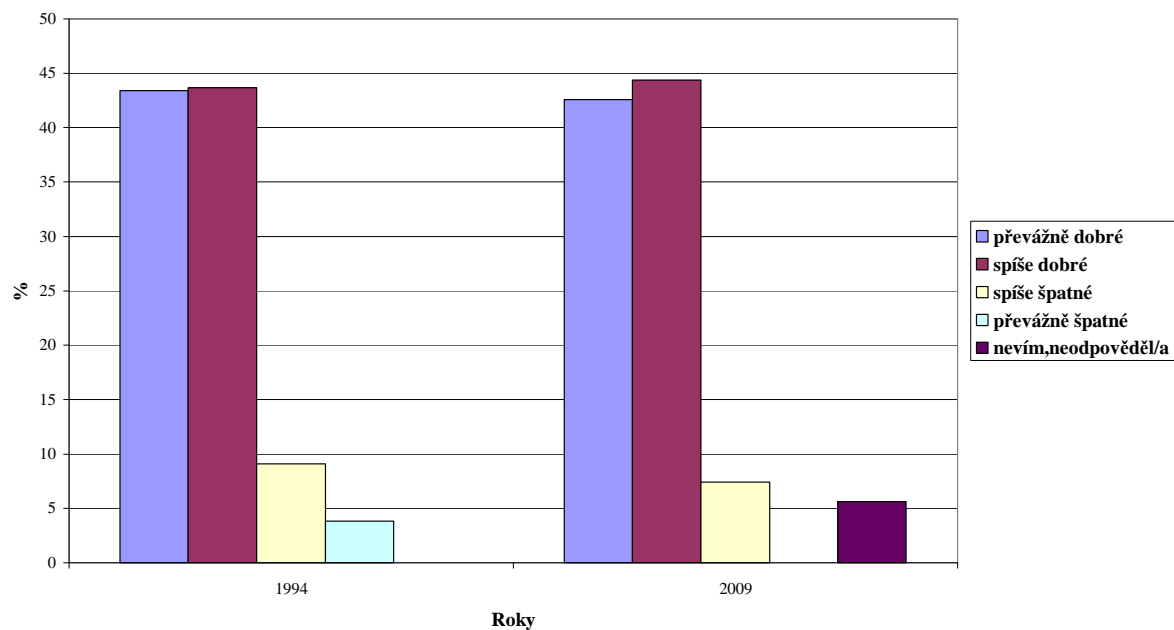
Celkově z porovnání výsledků s výsledky dotazníku z roku 2009 vyplývá, že se situace zlepšila a na obou stranách panuje větší tolerance. Objevují se jen výtky ze strany Poláků, že by ocenili větší toleranci a naopak námitky Čechů kvůli dvojjazyčnosti. Tyto námitky jsou částečně také proto, že na polské straně není dvojjazyčnost uplatňována.

Otázka 22 - Jak hodnotíte vzájemné vztahy Čechů a Poláků na Těšínsku? (v % svisle)

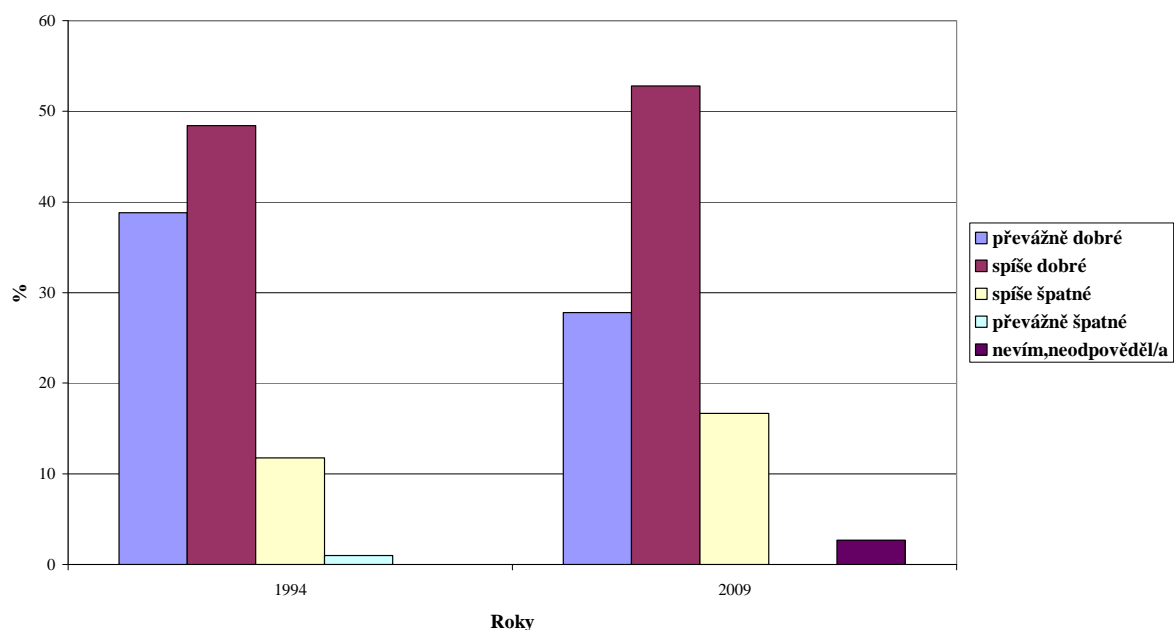
Odpověď dotazovaného		Češi		Poláci	
		1994	2009	1994	2009
0.	převážně dobré	43,4	42,6	38,8	27,8
1.	spíše dobré	43,7	44,4	48,4	52,8
2.	spíše špatné	9,1	7,4	11,8	16,7
3.	převážně špatné	3,8	0	1,0	0
4.	nevím, neodpověděl/a	-	5,6	-	2,7
Celkem je 100 %		309	54	289	72

Poznámka: Ve výzkumu v roce 1994 se k této otázce nevyjádřilo celkem 36 Čechů a 11 Poláků.

Graf 9
Vzájemné vztahy (Češi)

Graf 10
Vzájemné vztahy (Poláci)

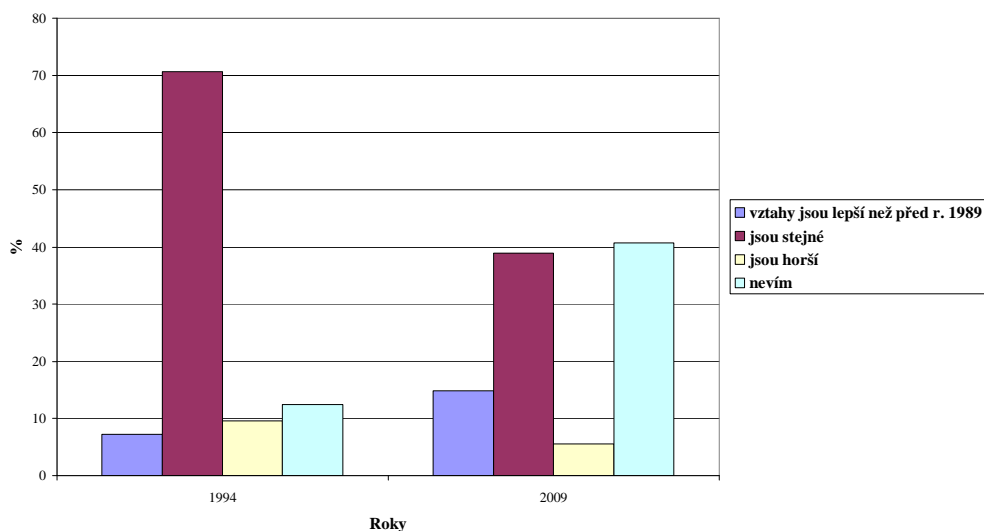
Z výsledků výzkumu vychází, že většina obyvatel národnostně smíšené oblasti považuje vztahy panující mezi Čechy a Poláky za dobré, i přesto, že došlo ke snížení spokojenosti u polské části respondentů (z 87,2 % v roce 1994 na 80,6 % v roce 2009).

Otázka 23 - Domníváte se, že vzájemné vztahy Čechů a Poláků jsou jiné než před rokem 1989? (v % svise)

Odpověď dotazovaného		Češi		Poláci	
		1994	2009	1994	2009
0.	vztahy jsou lepší než před r. 1989	7,2	14,8	5,7	12,5
1.	jsou stejné	70,7	38,9	79,0	43,1
2.	jsou horší	9,6	5,6	9,3	19,4
3.	nevím	12,5	40,7	6,0	25,0
Celkem je 100 %		345	54	300	72

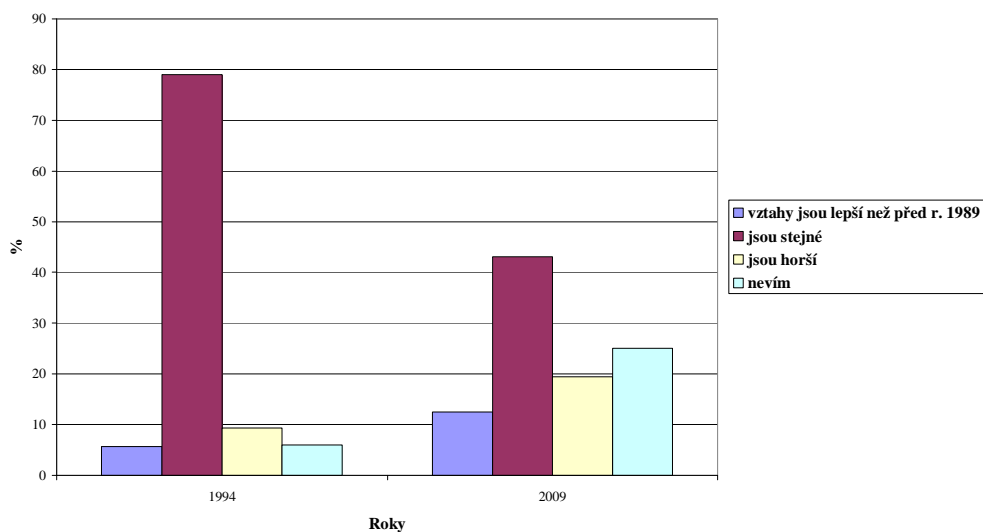
Graf 11

Vztahy před rokem 1989 (Češi)

Graf 12

Vztahy před rokem 1989 (Poláci)

Z vývoje je patrné, že vzrostlo procento lidí, kteří se domnívají, že se situace od roku 1989 zlepšila. Může to být dáno složením respondentů, mladí lidé si situaci nevybavují. Je však zřejmé, že část populace se domnívá, že se vzájemné vztahy od roku 1989 zhoršují. U respondentů polské národnosti jde o nárůst o 10 %, přičemž u respondentů české národnosti je tento názor ojedinělý.

X X X

Ze současného postoje respondentů české i polské národnosti je patrné, že přestože celkem 72,2 % respondentů české národnosti a 47,2 % respondentů polské národnosti považuje vzájemné vztahy za přátelské, dochází k jejich zhoršování, zvláště pak ve vnímání vztahů polskou menšinou. Z výzkumu také vyplývá, že v oblasti Těšínska stále existují nevyřešené problémy z minulosti a dochází ke vzniku nových problémů. Přesto většina respondentů, celkem 74,0 % české národnosti a 93,1 % respondentů polské národnosti uvádějí, že jim národnostní smíšenost oblasti nevadí a vzájemné vztahy hodnotí za převážně dobré nebo spíše dobré. Tento názor zastává 87 % respondentů české národnosti a 80,6 % respondentů polské národnosti. U respondentů polské národnosti došlo k poklesu spokojenosti, protože v roce 1994 odpovědělo celkem 87,2 % respondentů polské národnosti, že vnímají vzájemné vztahy mezi Čechy a Poláky za převážně nebo spíše dobré. Více respondentů také vnímá zlepšení vztahů než byly před rokem 1989 a to celkem o 7,6 % u respondentů české národnosti a o 6,8 % u respondentů polské národnosti.

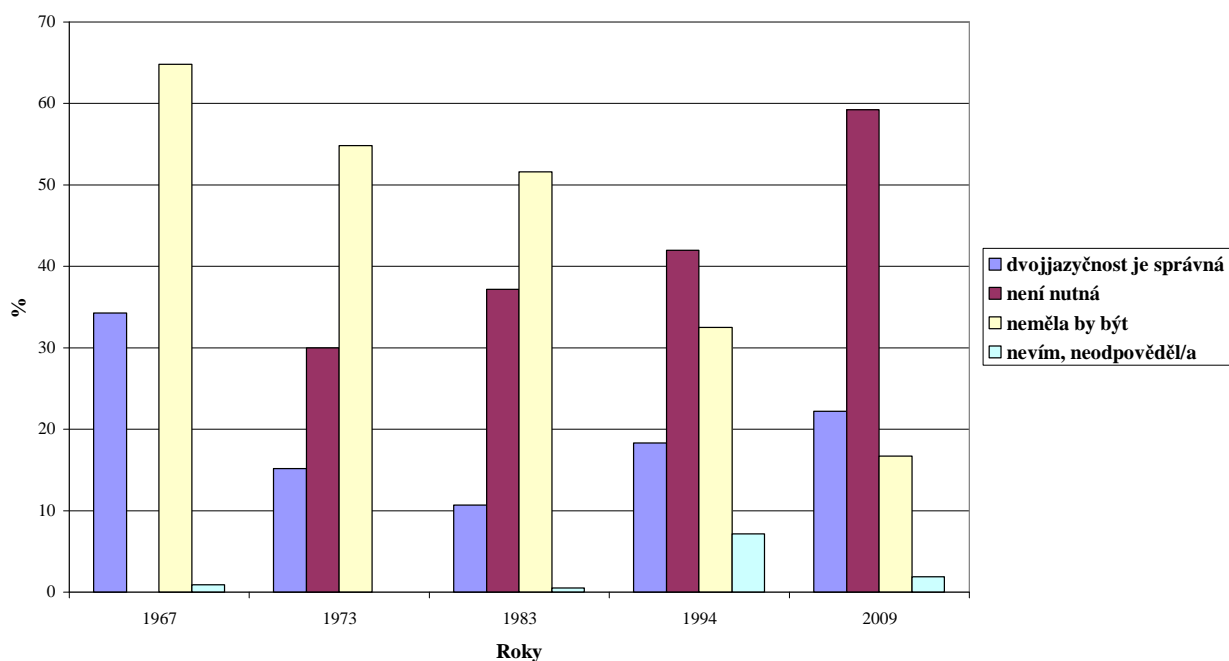
Otázky č. 24 – 26 jsem věnovala problematice dvojjazyčnosti s cílem zjistit, zda respondenti považují užití dvojjazyčnosti za správné a zda vůbec dvojjazyčnost považují za potřebnou.

Otázka 24 - V některých oblastech na Těšínsku se uplatňuje dvojjazyčnost (české a polské vyhlášky, nápisy, apod.). Považujete ji za správnou či ne? (v % svise)

Odpověď dotazovaného	Češi					Poláci				
	1967	1973	1983	1994	2009	1967	1973	1983	1994	2009
0. dvojjazyčnost je správná	34,3	15,2	10,7	18,3	22,2	86,2	70,2	57,6	66,7	83,3
1. není nutná	-	30,0	37,2	42,0	59,2	-	20,2	35,2	27,0	13,9
2. neměla by být	64,8	54,8	51,6	32,5	16,7	12,4	9,6	6,6	4,3	2,8
3. nevím, neodpověděl/a	0,9	-	0,5	7,2	1,9	1,4	-	0,6	2,0	0
Celkem je 100 %	679	500	551	345	54	567	500	500	300	72

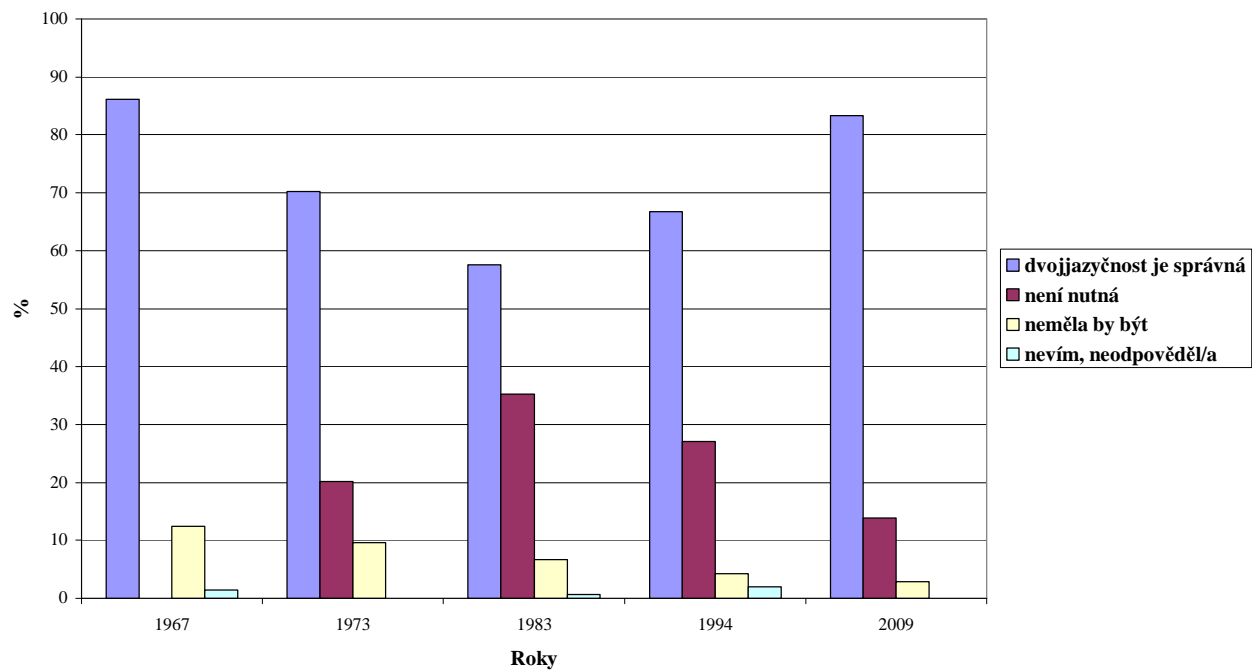
Graf 13

Dvojjazyčnost správná (Češi)

Graf 14

Dvojjazyčnost správná (Poláci)

Otázka 25 – Správnost dvojjazyčnosti a její opodstatněnost – otevřené otázky
(v % svisle)

Výzkum 1967		Češi	Poláci
0.	dvojjazyčnost je správná	34,3	86,2
1.	ne, Poláci rozumí česky	28,6	6,0
2.	ne, Polsko také nemá	12,4	1,6
3.	ne, ať se přizpůsobí	23,3	4,4
4.	ne, jiní ji také nemají	0,6	0,4
5.	nevyjádřil/a se	0,9	1,4
Celkem je 100 %		679	567
Výzkum 1973		Češi	Poláci
0.	dvojjazyčnost je správná	15,2	70,2
1.	není nutná	30,0	20,2
2.	ne, Poláci rozumí česky	24,2	3,6
3.	ne, v Polsku ani jinde není	7,6	1,6
4.	ne, Poláci žijí v Česku	13,6	2,8
5.	ne, Slováci ji také nemají	0,4	0
6.	jiný názor, neměla by být	9,0	1,6
7.	neodpověděl/a	0	0
Celkem je 100 %		500	500
Výzkum 1983		Češi	Poláci
0.	je zde hodně Poláků, je správná	2,7	13,6
1.	lepší dorozumění, zachování jazyka	2,9	8,8
2.	národnostní konflikty tam, kde je	0,2	0,4
3.	národnostní konflikty tam, kde není	3,8	0,6
4.	v Polsku také nejsou české nápisy	10,9	1,8
5.	jsme v ČR, ať se Poláci přizpůsobí	44,8	13,2
6.	jsou i jiní bez dvojjazyčnosti	1,3	0
7.	jiný názor	3,6	5,6
8.	neodpověděl	29,8	56,0
Celkem je 100 %		551	500
Výzkum 1994		Češi	Poláci
0.	všichni umí česky, podobné jazyky	13,0	5,3
1.	všichni mají umět česky	22,9	3,3
2.	v Polsku nejsou žádné české nápisy	3,8	0,7
3.	v jiných státech také není	8,1	0,3
4.	jiné názory pro dvojjazyčnost	1,7	0,3
5.	ano, dvojjazyčnost je právo menšin	2,6	13,7
6.	ano, pohraniční smíšený region	3,5	9,3
7.	jiný názor pro	0	1,7
8.	neodpověděl	44,4	65,3
Celkem je 100 %		345	300

Poznámka: Tato otázka nebyla respondentům v roce 2009 položena, ale pro její vazbu k otázkám týkajících se dvojjazyčnosti tyto výsledky uvádím.

**Otázka 26 - Z jakého důvodu, podle Vás má být dvojjazyčnost uplatňována?
(v % svisle)**

Výzkum 1994		Češi	Poláci
0.	pro lepší jazykové dorozumění	21,7	29,0
1.	jako projev národnostních práv Poláků	10,0	39,7
2.	zastoupení Poláků v jednotlivých místech	13,5	21,0
3.	jiné důvody	-	0,8
4.	jsem proti uplatňování dvojjazyčnosti	54,8	9,5
5.	nevím	-	-
Celkem je 100 %		281	262
Výzkum 2009		Češi	Poláci
0.	pro lepší jazykové dorozumění	16,7	11,1
1.	jako projev národnostních práv Poláků	16,7	62,5
2.	zastoupení Poláků v jednotlivých místech	16,7	16,7
3.	jiné důvody	3,7	4,1
4.	jsem proti uplatňování dvojjazyčnosti	38,8	5,6
5.	nevím	7,4	0
Celkem je 100 %		54	72

X X X

Problematika dvojjazyčnosti je velice konfliktní a zásadní. Toto je patrné již v prvním výzkumu v roce 1967. Dvojjazyčnost je chápána jako možnost uplatnění jazyka menšin v tisku a sdělovacích prostředcích, dále pak také v realizaci školního vzdělávání v národním jazyce menšin. Jde také o veřejné politické uznání menšin formou dvojjazyčných nápisů názvů obcí, obchodů či vydávání dvojjazyčných vyhlášek. Toto je právě středem rozličných názorů. To, že je dvojjazyčnost správná, v roce 2009, uvedlo pouze 22,2 % respondentů české národnosti. Naopak 83,3 % respondentů polské národnosti. Mezi respondenty české národnosti také převládá názor, že dvojjazyčnost není nutná a to celkem v 59,2 %. Což je zatím nejvíce ze všech výzkumů. Celkově se názor, že dvojjazyčnost není nutná u české části respondentů prohlubuje. V roce 1973 tento názor zastávalo jen 30,0 %, v roce 1994 už 42,0 % respondentů české národnosti. Naopak z hlediska polské části respondentů dochází k poklesu. V roce 2009 se jen 13,9 % respondentů domnívá, že dvojjazyčnost není nutná. Toto je naopak pokles proti dřívějším výzkumům, kdy se v roce 1983 nejvíce respondentů polské národnosti domnívalo, že dvojjazyčnost není nutná. Respondenti polské národnosti

silně vnímají dvojjazyčnost jako projev jejich národnostních práv a to celkem v 62,5 % v roce 2009 a v 39,7 % v roce 1994. Přestože je dvojjazyčnost ze strany polských respondentů silně vnímána jako projev a uznání jejich politických práv, ze strany českých respondentů je vnímána stále negativně. Sice došlo ke zlepšení, v roce 1994 se 54,8 % respondentů české národnosti vyjádřilo, že je proti uplatňování dvojjazyčnosti, v roce 2009 došlo k poklesu na 38,8 %, avšak z celého výzkumu je patrné, že tato otázka je velmi konfliktní. Nejvíce českým respondentům vadí, že v pohraničí Polské republiky dvojjazyčnost uplatňována není.

Pokud se tedy na otázku dvojjazyčnosti podíváme jako na jakýsi důkaz uznání národnostních práv polské menšiny ze strany majoritní společnosti, pak z hlediska polské strany nedochází ke stejnému jevu.

Problematické školství se věnovaly otázky č. 27 - 30. Zjišťovala jsem v nich názory respondentů na dostatek škol s polským vyučovacím jazykem a zda si respondenti myslí, že je potřeba zajišťovat uspokojování zájmů polské menšiny ve sféře kultury a školství, a kdo by uspokojování zájmů měl zajišťovat. 30. otázka je zaměřena na hodnocení možnosti uplatnění různých národností v ekonomice regionu.

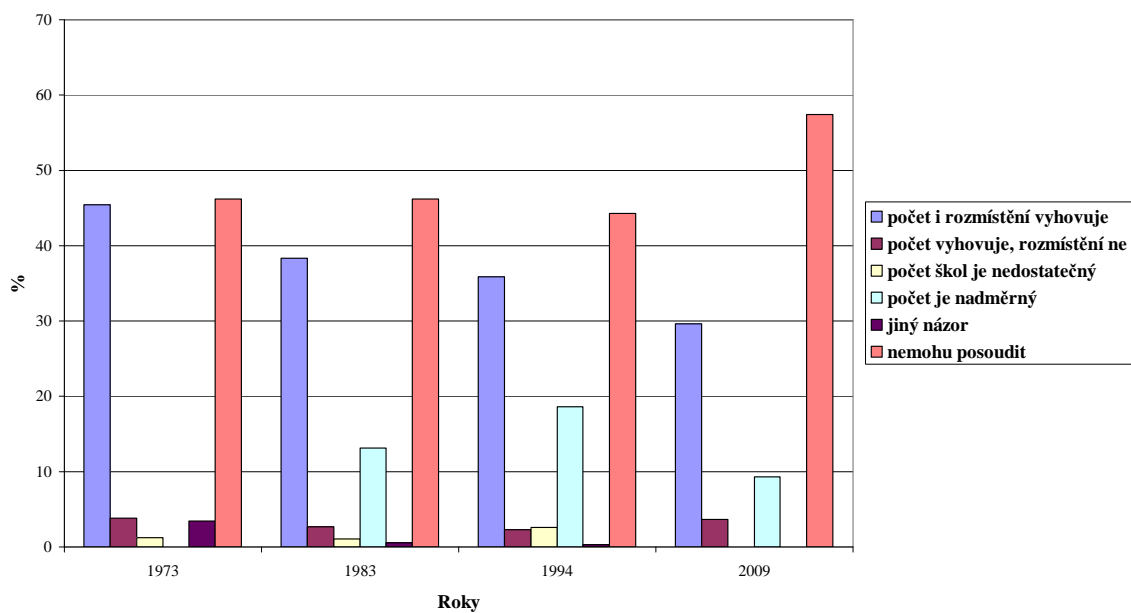
Otázka 27 - Domníváte se, že je ve Vašem regionu dostatek škol s polským vyučovacím jazykem (polských škol) a že vyhovuje jejich rozmístění? (v % svise)

Odpověď dotazovaného		Češi				Poláci			
		1973	1983	1994	2009	1973	1983	1994	2009
0.	počet i rozmístění vyhovuje	45,4	38,3	35,9	29,6	39,4	38,6	52,4	56,9
1.	počet vyhovuje, rozmístění ne	3,8	2,7	2,3	3,7	15,2	18,0	18,3	18,1
2.	počet škol je nedostatečný	1,2	1,1	2,6	0	11,2	13,4	7,7	13,9
3.	počet je nadměrný	-	13,1	18,6	9,3	-	1,2	1,3	0
4.	jiný názor	3,4	0,5	0,3	-	0,4	1,4	1,3	-
5.	nemohu posoudit	46,2	46,2	44,3	57,4	33,8	27,4	19,0	11,1
Celkem je 100 %		500	551	345	54	500	500	300	72

Poznámka: V roce 1973 nebyla respondentům dána možnost 3, v roce 2009 možnost 4.

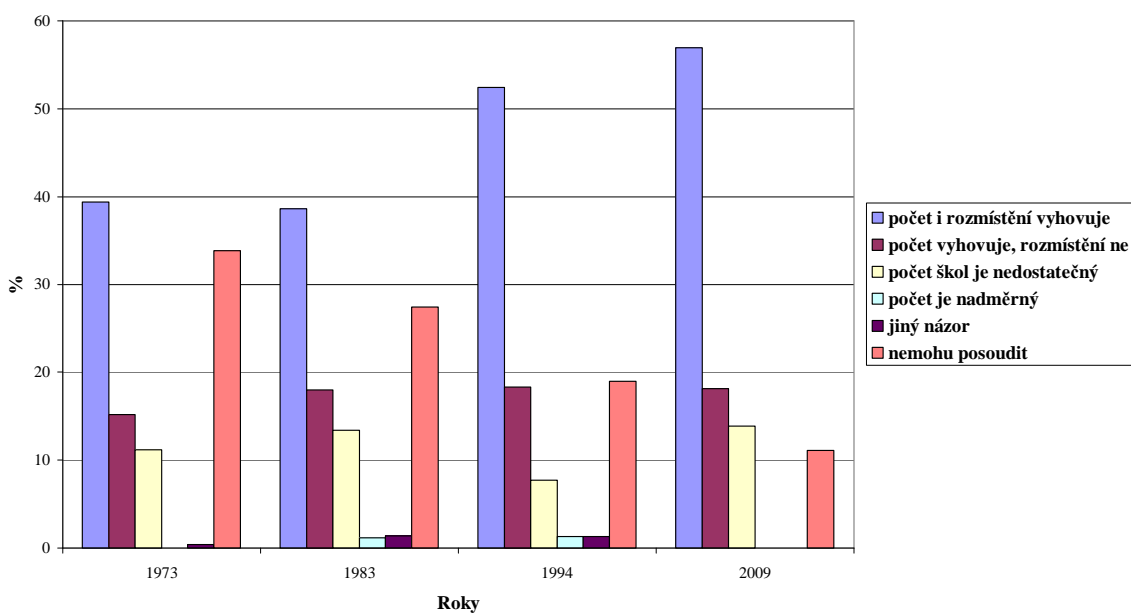
Graf 15

Počet a rozmístění škol (Češi)

Graf 16

Počet a rozmístění škol (Poláci)

Otázka 28 - Domníváte se, že je třeba zajišťovat potřeby národnostních menšin ve sféře kultury a školství? (v % svise)

Odpověď dotazovaného		Češi	Poláci
		2009	2009
0.	ano	74,0	98,6
1.	ne	9,3	0
2.	nevím	16,7	1,4
Celkem je 100 %		54	72

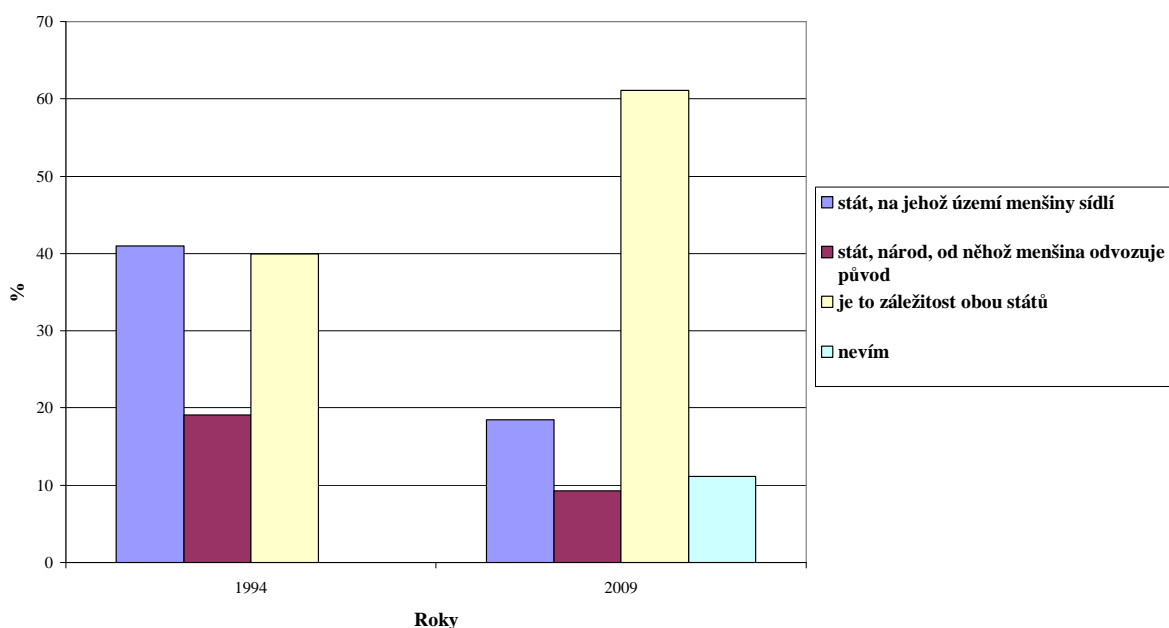
Otázka 29 - Kdo podle Vás má zajišťovat potřeby národnostních menšin ve sféře kultury a školství? (v % svise)

Odpověď dotazovaného		Češi		Poláci	
		1994	2009	1994	2009
0.	stát, na jehož území menšina sídlí	41,0	18,5	57,7	33,3
1.	stát, národ, od něhož menšina odvozuje původ	19,1	9,3	6,9	1,4
2.	je to záležitost obou států	39,9	61,1	35,4	65,3
3.	nevím	-	11,1	-	0
Celkem je 100 %		288	54	274	72

Poznámka: V roce 1994 odpovědělo možnost 3 celkem 57 respondentů české národnosti a 26 polské národnosti.

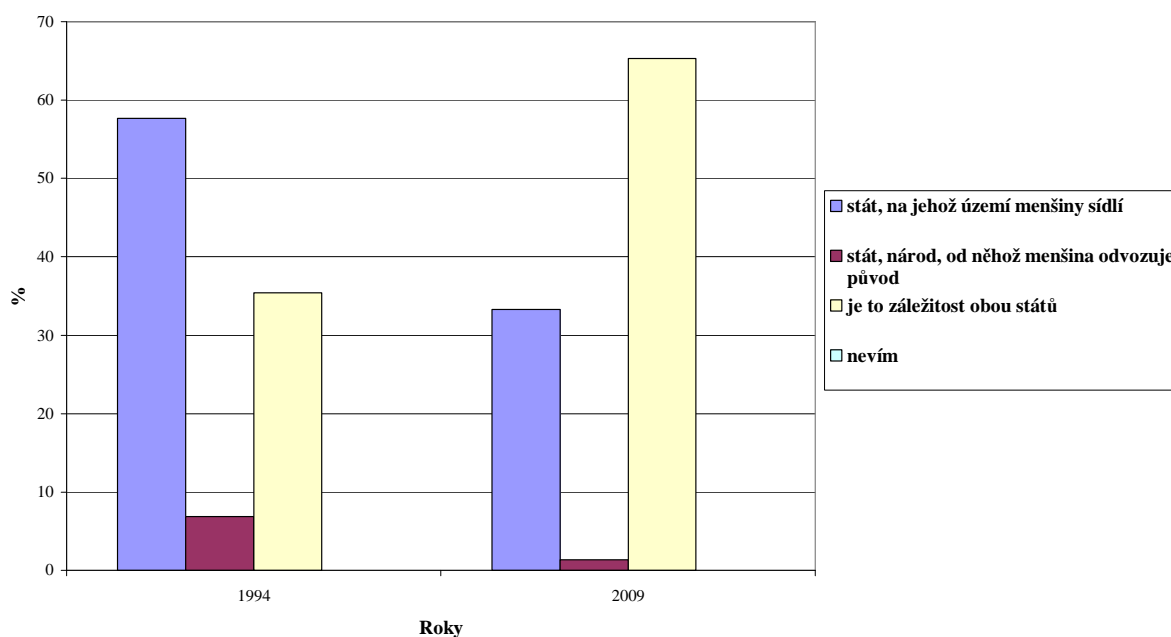
Graf 17

Kdo má zajišťovat potřeby národnostních menšin (Češi)

Graf 18

Kdo má zajišťovat potřeby národnostních menšin (Poláci)

V oblasti Těšínska má školství realizované v jazyce národnostních menšin dlouhodobou tradici, která sahá až do období Rakouska-Uherska. Je způsobem, jak zprostředkovat obyvatelům tradice a historii polského národa. Tato dlouhodobá tradice je patrná i ve spokojenosti s rozmístěním a počtem škol s polským vyučovacím jazykem. Ta stále stoupá především u respondentů polské národnosti. Od roku 1973, kdy s počtem a rozmístěním škol bylo spokojeno 39,4 % respondentů polské národnosti, došlo k nárůstu na 56,9 % v roce 2009. Z pohledu respondentů české národnosti však dochází k poklesu ve spokojenosti s rozmístěním a počtem škol, protože v roce 1973 se celkem 45,4 % respondentů české národnosti domnívalo, že počet i rozmístění škol s polským vyučovacím jazykem vyhovuje. V roce 2009 tento názor zastává již jen 29,6 % respondentů české národnosti. Domnívám se však, že je podstatné pozitivní vnímání ze strany polského obyvatelstva. Respondenti polské národnosti se v 98,6 % domnívají, že je potřeba zajišťovat potřeby národnostních menšin ve sféře kultury a školství. Stejný názor zastává i 74,0 % respondentů české národnosti. Současně vzrůstá názor, že tyto potřeby by měl zajišťovat stát, na jehož území menšina sídlí, ale i stát, od kterého menšina odvozuje svůj původ. Tento názor v roce 1994 vyjádřilo celkem 39,9 % respondentů české národnosti a 35,4 % respondentů polské národnosti. V roce 2009 došlo k posílení tohoto názoru na 61,1 % u respondentů české národnosti a na 65,3 % u respondentů polské národnosti.

Otázka 30 - Jak hodnotíte možnosti Čechů a Poláků uplatnit se v ekonomice regionu (v podnikání, v získání zaměstnání, apod.) (v % svise)

Odpověď dotazovaného		Češi		Poláci	
		1994	2009	1994	2009
0.	možnosti u všech stejné	60,0	48,1	84,7	79,2
1.	více se uplatňují Češi	13,3	11,1	9,7	8,3
2.	více se uplatňují Slováci	0	-	0	-
3.	více se uplatňují Poláci	13,0	16,7	1,0	9,7
4.	více se uplatňují jiná etnika	0,9	3,7	0	0
5.	více se uplatňují Romové	0,3	-	0	-
6.	nevím	12,5	20,4	4,7	2,8
Celkem je 100 %		345	54	300	72

Poznámka: Z důvodu zaměření výzkumu v roce 2009 byla z dotazníku vyřazena možnost odpovědi 2 a 5.

Pozitivní vývoj situace v otázkách uplatňování polské národnostní menšiny je patrný i ve zlepšení vnímání jejich uplatnění v ekonomice regionu. Zatím co v roce 1994 se domnívalo 13,0 % respondentů české národnosti a jen 1,0 % respondentů polské národnosti, že se více uplatňují v ekonomice regionu Poláci. V roce 2009 tento názor zastávalo celkem 16,7 % respondentů české národnosti a celkem 9,7 % respondentů polské národnosti. Což vnímám jako velké zlepšení, a to i přesto, že došlo k poklesu v názoru, že možnosti jsou u všech stejné a to z 60,0 % u respondentů české národnosti v roce 1994 na 48,1 % v roce 2009 a z 84,7 % u respondentů polské národnosti v roce 1994 na 79,2 % v roce 2009.

Problematické interpersonálních vztahů jsem věnovala otázky č. 31 - 40. Cílem bylo zjistit, jaké vztahy panují mezi obyvateli národnostně smíšené oblasti, zda je pro respondenty některá národnost nepřijatelná, zda jim vůbec vadí žít v takto národnostně smíšeném území.

Otázka 31 - Jaké národnosti jsou Vaši spolupracovníci? (v % svise)

Odpověď dotazovaného		Češi				Poláci			
		1973	1983	1994	2009	1973	1983	1994	2009
0.	česká	44,0	27,4	38,0	45,7	26,4	10,6	18,7	41,9
1.	slovenská	0,6	0	0	15,2	0,8	0,4	0	18,1
2.	polská	3,0	0,6	0,5	29,5	9,0	4,2	8,3	34,2
3.	česká a slovenská	9,6	9,4	7,8	-	3,0	4,0	2,0	-
4.	česká a polská	13,8	17,2	16,8	-	22,0	27,4	32,7	-
5.	slovenská a polská	0,6	0,4	0,9	-	0,2	0,4	0,3	-
6.	česká, slovenská a polská	19,4	31,0	26,1	-	21,8	37,2	30,3	-
7.	jiné národnosti	0	0,9	0,6	5,7	0,4	0,6	0,3	2,6
8.	nevím, neodpověděl, nezaměstnaný.	9,0	13,1	9,3	3,9	16,4	15,2	7,3	3,2
Celkem je 100 %		500	551	345	54	500	500	300	72

Poznámka: Ve výzkumu v roce 2009 byly otázky 3 – 6 nahrazeny otázkou 7 s možností doplnění o jakou jinou národnost se jedná.

Těšínsko je oblastí, kde se velmi intenzivně propojují tři národnosti. Jedná se o národnost českou, polskou a slovenskou. V této skupině otázek se mi jednalo o zjištění vzájemných vztahů příslušníků české a polské národnosti. Národnost sousedů, spolupracovníků a spolužáků mohou obyvatelé ovlivnit jen v malé míře. Z hlediska interetnických vztahů je proto nejvíce zajímavá otázka, která byla zaměřena na výběr přátel. Jedná se totiž o aktivní výběr každého jedince, a proto je výběr přátel důležitý z hlediska zkoumání vytvářených neformálních interetnických vztahů.

V roce 2009 došlo k posunu u respondentů české i polské národnosti. Celkem 45,7 % respondentů české národnosti odpovídalo, že má ve svém zaměstnání spolupracovníky české národnosti. Toto procento je mnohem vyšší než v roce 1994 a 1983. Přiblížilo se tak údajům z výzkumu v roce 1973, kdy celkem 44,0 % respondentů české národnosti odpovědělo stejně.

Posun je vidět více u respondentů polské národnosti, kdy v roce 2009 celkem 41,9 % respondentů polské národnosti odpovědělo, že mají za spolupracovníky příslušníky české národnosti, toto procento je zatím nejvyšší ze všech zmíněných výzkumů.

Vývoj je znatelný i v rozšíření o jiné národnosti spolupracovníků než je česká, slovenská a polská. V roce 2009 odpovědělo celkem 3,9 % respondentů české národnosti a 3,2 % respondentů polské národnosti, že mají spolupracovníky i jiných národností, například německé či ukrajinské národnosti.

Otázka 32 - Jaké národnosti jsou Vaši spolužáci? (v % svisle)

Odpověď dotazovaného		Češi	Poláci
		2009	2009
0.	česká	47,4	26,0
1.	slovenská	19,7	12,6
2.	polská	7,9	50,4
7.	jiné národnosti	3,9	3,4
8.	nevím, neodpověděl	21,1	7,6
Celkem je 100 %		54	72

Tak jako v předešlých výzkumech i v dotazníkovém šetření z roku 2009 vyplynulo, že jsou žáci konkrétní národnosti obklopeni spolužáky stejné národnosti jako je jejich. Takto odpovědělo celkem 47,4 % respondentů česká národnosti a 50,4 % respondentů polské národnosti.

Otázka 33 - Jaké národnosti jsou Vaši sousedé? (v % svisle)

Odpověď dotazovaného		Češi	Poláci
		2009	2009
0.	česká	54,1	45,5
1.	slovenská	12,2	13,1
2.	polská	30,6	37,9
7.	jiné národnosti	3,1	2,8
8.	nevím, neodpověděl	0	0,7
Celkem je 100 %		54	72

V sousedských vztazích jsou polští obyvatelé obklopeni příslušníky české národnosti více než příslušníky své vlastní národnosti. Celkem 45,5 % respondentů polské národnosti uvedlo, že má za sousedy české obyvatele. Jen 37,9 % respondentů polské národnosti uvedlo, že má za sousedy Poláky.

Otázka 34 - Jaké národnosti jsou Vaši přátelé? (v % svisle)

Odpověď dotazovaného		Češi				Poláci			
		1973	1983	1994	2009	1973	1983	1994	2009
0.	česká	56,6	32,1	31,6	43,1	9,4	2,2	7,0	35,8
1.	slovenská	1,0	0,2	0	21,1	0,2	0	0,3	20,1
2.	polská	1,0	0	0,3	30,1	20,0	3,0	7,3	39,1
3.	česká a slovenská	13,2	16,1	8,1	-	3,2	0,8	0,7	-
4.	česká a polská	17,4	12,2	22,9	-	51,8	35,6	46,0	-
5.	slovenská a polská	2,6	0,4	2,3	-	1,2	0,2	0,7	-
6.	česká, slovenská a polská	7,2	37,9	31,0	-	13,0	57,4	36,3	-
7.	jiné národnosti	1,0	1,1	2,0	5,7	1,2	0,6	0,3	5,0
8.	nevím, neodpověděl	0	0	1,8	0	0	0,2	1,4	0
Celkem je 100 %		500	551	345	54	500	500	300	72

Poznámka: Ve výzkumu v roce 2009 byly otázky 3 – 6 nahrazeny otázkou 7 s možností doplnění o jakou jinou národnost se jedná.

V přátelských vztazích, kdy si respondenti sami vybírají okruh svých přátel, uvedlo celkem 43,1 % respondentů české národnosti a 39,1 % respondentů polské národnosti, že mají přátele stejné národnosti jako je jejich. Čeští respondenti dále uvedli, že se v 21,1 % přátel s příslušníky slovenské národnosti a v 30,1 % polské národnosti. Respondenti polské národnosti uvedli, že se ve 20,1 % přátel s příslušníky slovenské národnosti a v 35,8 % s příslušníky české národnosti. Posun v údajích o národnosti přátel proti předcházejícím výzkumům (Češi se až ve 30,1 % přátel s Poláky a Poláci se až ve 39,1% přátel s Čechy) vyplývá z toho, že v předchozích výzkumech bylo více možností odpovědí – možnost uvést i komunikaci s přáteli dvou národností (české a polské, české a slovenské). Nedalo se tedy přesně zjistit zda se jedná jen o Poláky nebo jen o Čechy, jako se to ukázalo v dotazníkovém šetření v roce 2009.

Otázka 35 - Vadí Vám nebo vadili by Vám nejbližší spolupracovníci jiné národnosti než je Vaše? (v % svisle)

Odpověď dotazovaného		Češi		Poláci	
		1994	2009	1994	2009
0.	české	0,3	8,3	-	12,0
1.	slovenské	0,3	3,3	0,3	4,8
2.	polské	1,8	6,7	-	8,4
3.	romské	22,0	6,7	13,1	2,4
4.	jiné	1,8	3,3	0,7	1,2
5.	každé jiné, než mé	0,9	0	-	0
6.	na národnosti nezáleží	72,9	71,7	85,9	71,1
7.	neodpověděl/a	-	-	-	-
Celkem je 100 %		336	54	297	72

Poznámka: Ve výzkumu v roce 2009 nebyla respondentům dána možnost neodpovědět. V roce 1994 neodpovědělo 9 Čechů a 3 Poláci.

Otázka 36 - Vadí Vám nebo vadili by Vám nejbližší nadřízení jiné národnosti než je Vaše? (v % svisle)

Odpověď dotazovaného		Češi		Poláci	
		1973	1983	1973	1983
0.	nezáleží na národnosti	59,8	72,1	92,2	83,0
1.	raději bych nadř. mé národnosti	37,2	13,4	7,4	3,0
2.	vadí mi národnost: česká	0,4	0,4	0	0
3.	vadí mi národnost: slovenská	0	2,7	0	2,6
4.	vadí mi národnost: polská	1,8	1,8	0	0
5.	vadí mi národnost: jiná	0,8	0,5	0,4	0
6.	neodpověděl, není zaměstnán	0	9,1	0	11,4
Celkem je 100 %		498	551	497	500
Výzkum 1994		Češi		Poláci	
0.	nezáleží na národnosti	58,8		80,3	
1.	raději bych nadř. mé národnosti	3,5		0,7	
2.	vadí mi národnost: česká	0,3		0	
3.	vadí mi národnost: slovenská	0,9		0,7	
4.	vadí mi národnost: polská	5,8		0	
5.	vadí mi národnost: romská	22,9		16,0	
6.	vadí mi národnost: jiná	5,8		1,3	
7.	neodpověděl, není zaměstnán	2,0		1,0	
Celkem je 100 %		345		300	

Výzkum 2009		Češi	Poláci
0.	české	13,5	22,4
1.	slovenské	1,7	2,6
2.	polské	5,1	2,6
3.	romské	11,9	7,9
4.	jiné	5,1	0
5.	každé jiné, než mé	0	0
6.	na národnosti nezáleží	62,7	64,5
Celkem je 100 %		54	72

Otázka 37 - Vadí Vám nebo vadili by Vám nejbližší sousedé jiné národnosti než je Vaše? (v % svisle)

Odpověď dotazovaného		Češi		Poláci	
		1994	2009	1994	2009
0.	české	0,3	19,0	0,3	19,1
1.	slovenské	0,3	3,2	0,3	4,5
2.	polské	0,9	7,9	-	11,2
3.	romské	29,6	15,9	22,7	10,1
4.	jiné	1,7	4,8	0,3	1,1
5.	každé jiné, než mé	0,6	0	0,3	0
6.	na národnosti nezáleží	65,5	49,2	75,3	53,9
7.	neodpověděl/a	1,1	-	0,7	-
Celkem je 100 %		345	54	300	72

Poznámka: Ve výzkumu v roce 2009 nebyla respondentům dána možnost neodpovědět. V roce 1994 neodpověděli 4 Češi a 2 Poláci.

Otázka 38 - Vadí Vám nebo vadila by Vám jiná národnost manžela / manželky mého dítěte / dětí než je Vaše? (v % svisle)

Výzkum 1967		Češi	Poláci
0.	slovenská	0,2	0,1
1.	polská	0,8	0
2.	jiná než slovenská a polská	1,2	0,4
3.	jiná než má	9,9	7,6
4.	je to věc dětí	10,5	6,7
5.	nevadila by žádná národnost	77,5	85,3
6.	nevím	0	0
Celkem je 100 %		667	564

Výzkum 1973		Češi		Poláci	
0.	česká	0,4		0	
1.	slovenská	0		1,2	
2.	polská	2,8		0	
3.	jiné než 0. – 2., jiné rasy	10,6		6,8	
4.	jiná než má	6,2		6,8	
5.	nevadila by žádná národnost	79,6		84,6	
6.	neodpověděl/a	2,0		1,0	
Celkem je 100 %		500		500	
Výzkum 1983		Češi		Poláci	
0.	česká a slovenská	2,2		0,6	
1.	polská	0,9		0,2	
2.	jiná národnost, např. němec, maďar, aj.	0,7		2,8	
3.	romská	4,7		8,2	
4.	jiná než má	18,7		7,8	
5.	výhrady vůči jiné rase	2,2		2,8	
6.	kombinace Cikáni, jiné rasy	2,3		2,0	
7.	jiná kombinace	0,9		0,6	
8.	nevadila by žádná národnost	66,1		73,8	
9.	neodpověděl	1,3		1,2	
Celkem je 100 %		551		500	
Výzkum 1994 a 2009		Češi		Poláci	
		1994	2009	1994	2009
0.	česká	0,9	20,3	0,3	7,9
1.	slovenská	0	4,7	0	1,3
2.	polská	1,7	4,7	1,0	19,7
3.	romská	31,9	15,6	29,0	9,2
4.	jiné např. romská a polská	2,3	3,1	1,0	2,6
5.	každá jiná, než má	3,5	6,3	4,0	6,6
6.	na národnosti nezáleží	56,8	45,3	62,7	52,7
7.	neodpověděl/a	2,9	-	2,0	-
Celkem je 100 %		345	54	300	72

Poznámka: Ve výzkumu v roce 2009 nebyla respondentům dána možnost neodpovědět.

Respondenti polské národnosti snížili procenta v možnosti, že na národnosti nezáleží ve všech otázkách, které se týkaly toho, zda by respondentům vadili nadřizení, sousedé či rodinní příslušníci jiných národností. Stejný jev je také u českých respondentů s výjimkou otázky týkající se národnosti nadřizených. Zde si 62,7 % českých respondentů myslí, že na národnosti nezáleží. U českých i polských respondentů došlo ke zvýšení tolerance vůči národnosti romské. V roce 1994 uvedlo, že by celkem 22,9 % respondentů české národnosti vadil nadřizený národnosti romské. V roce 2009 na tuto otázku odpovědělo stejně jen 11,9 % respondentů české národnosti. Stejný posun je patrný i u respondentů polské národnosti, kteří v roce 1994 uvedli celkem v 16,0 %, že by jim vadil nadřizený romské národnosti. V roce 2009 stejně odpovědělo jen 7,9 % respondentů polské národnosti.

Otázka 39 - Myslíte si, že na Těšínsku jsou některé národnosti méně národnostně snášenlivé než ostatní? (v % svisle)

Výzkum 1967 a 1973		Češi		Poláci	
		1967	1973	1967	1973
0.	Češi	3,4	2,8	23,0	6,8
1.	Slováci	23,4	4,6	16,4	5,2
2.	Poláci	34,8	23,4	4,4	3,6
3.	jiná národnost	3,4	1,2	2,2	0,6
4.	žádná národnost	28,2	6,0	45,4	9,0
5.	jednotlivci všech národností	3,1	29,0	5,1	45,2
6.	nevím, neodpověděl/a	3,6	33,0	3,6	29,6
Celkem je 100 %		670	500	549	500
Výzkum 1983		Češi		Poláci	
0.	Češi	0,2		0	
1.	Slováci	0,2		0,4	
2.	Poláci	2,3		0,2	
3.	Maďaři, Němci	0,5		0,2	
4.	Romové	1,1		0,6	
5.	jiné národnosti nebo rasy	0,4		0,4	
6.	jednotlivci všech národností	14,9		26,6	
7.	žádná národnost	8,0		16,6	
8.	neodpověděl	72,4		55,0	
Celkem je 100 %		551		500	
Výzkum 1994 a 2009		Češi		Poláci	
		1994	2009	1994	2009
0.	Češi	0,9	5,5	7,0	15,3
1.	Slováci	0,6	0	0,3	1,4
2.	Poláci	7,0	1,8	0,7	0
3.	Romové	27,2	22,2	23,3	22,2
4.	osoby jiné národnosti, kombinace 0 -3	6,1	1,9	2,0	4,2
5.	jednotlivci různých národností	24,9	31,5	38,0	47,2
6.	projevy nesnášenlivosti nejsou	5,8	9,3	8,7	2,8
7.	nevím	27,5	27,8	20,0	6,9
Celkem je 100 %		345	54	300	72

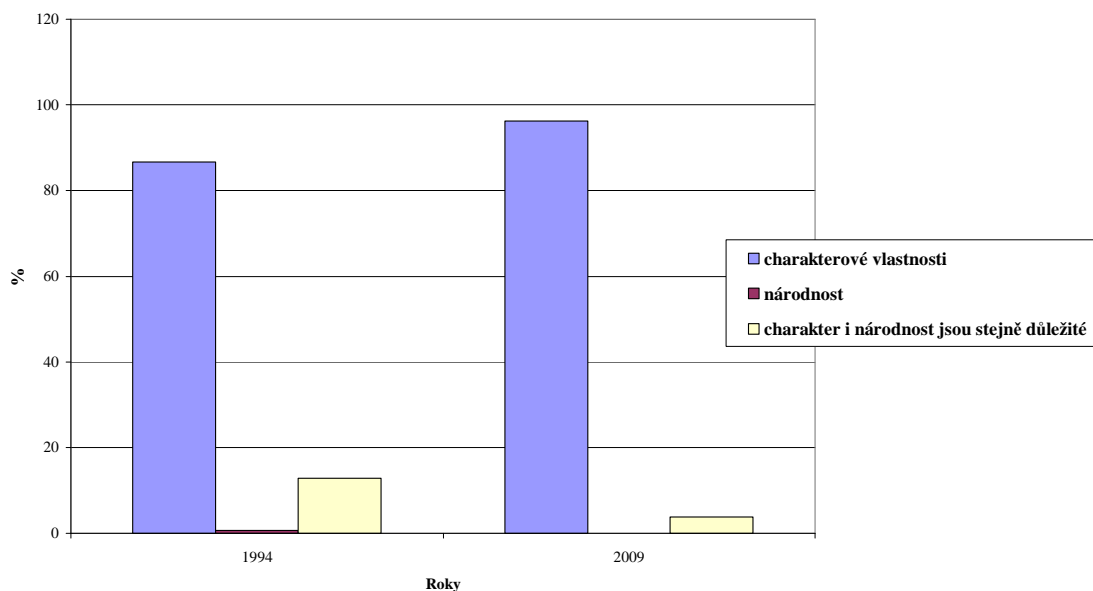
Většina respondentů ať české či polské národnosti se domnívá, že není konkrétní národnost, která by byla méně snášenlivá jak jiné národnosti, i když výrazné procento, celkem 22,2 % u respondentů české i polské národnosti, zaujímá národnost romská. Celkem 31,5 % respondentů české národnosti a 47,2 % respondentů polské národnosti se domnívá, že se vždy jedná o jednotlivce z různých národností, kteří jsou méně národnostně snášenliví než ostatní obyvatelé. I v tomto vidím pozitivum, protože došlo k nárůstu tohoto názoru mezi respondenty. V roce 1994 tento názor zastávalo jen 24,9 % respondentů české národnosti a 38,0 % respondentů polské národnosti.

Otázka 40 - Při vytváření vztahu k jiným lidem jsou, podle Vás, důležitější charakterové vlastnosti nebo národnost? (v % svise)

Odpověď dotazovaného		Češi		Poláci	
		1994	2009	1994	2009
0.	charakterové vlastnosti	86,7	96,3	86,7	88,9
1.	národnost	0,6	0	-	0
2.	charakter i národnost jsou stejně důležité	12,8	3,7	13,3	11,1
Celkem je 100 %		345	54	300	72

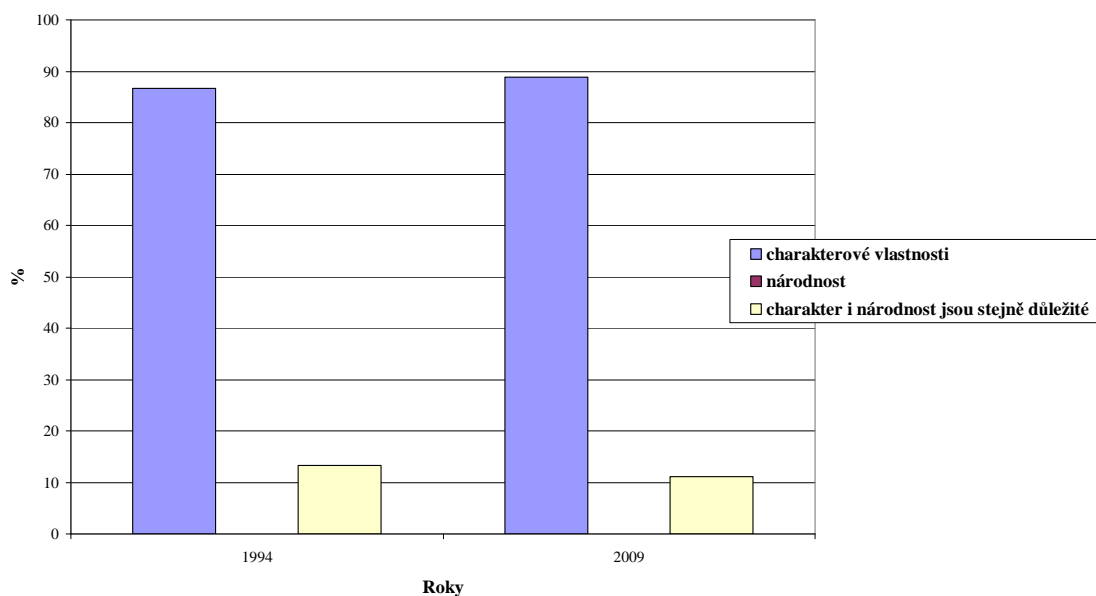
Graf 19

Charakterové vlastnosti nebo národnost (Češi)

Graf 20

Charakterové vlastnosti nebo národnost (Poláci)

Z této části dotazníkové šetření je zřejmé, že národnostní vztahy nejsou ideální, avšak většina respondentů a to celkem 96,3 % respondentů české národnosti a 88,9 % respondentů polské národnosti se v roce 2009 domnívalo, že důležitější než národnost jsou charakterové vlastnosti každého jednotlivce. Tento názor přetrvává ve všech sledovaných výzkumech od poloviny 60. let minulého století.

3.4 Závěreční shrnutí dotazníkového šetření

Z uvedeného dotazníkového šetření je patrné, že příslušníci polské národnosti jsou tolerantnější k národnostním odlišnostem než respondenti české národnosti. Dle mého názoru je tato situace vyústěním dlouhodobého soužití české majoritní společnosti s polskou národností menšinou, která má snahu se začlenit do kolektivu majoritní společnosti, avšak při zachování jisté míry autonomie.

Domnívám se, že tato snaha je i příčinou, proč jsou stále nejvíce problematické otázky týkající se dvojjazyčnosti. Je to jakýsi viditelný bod, se kterým se každý obyvatel Těšínska ve svém každodenním životě setkává. U české části respondentů panuje názor, že dvojjazyčnost nutná není, protože obyvatelé polské národnosti česky umí. Naopak u obyvatelů polské národnosti je dvojjazyčnost symbolem uznání jejich přítomnosti a jejich práv.

Z výsledků dotazníkového šetření v roce 2009 vyplynulo, že jedním z důvodů, proč českým respondentům vadí dvojjazyčnost, je neuplatnění dvojjazyčnosti i na polské straně hranic. Dalším důvodem může být i to, že ji někteří respondenti české národnosti považují za provokativní.

Bohužel v této oblasti je stále patrná xenofobie českých obyvatel. Jejich strach a netolerance vůči projevům národnostní menšiny přetrvávají. Pozitivum můžeme však vidět v tom, že přestože si 59,2 % respondentů české národnosti myslí, že dvojjazyčnost není nutná, výrazně kleslo procento respondentů, kteří se domnívají, že by dvojjazyčnost vůbec být neměla. V roce 1967 tento názor zastávalo celkem 64,8 % respondentů české národnosti. Každým výzkumem bylo prokázáno oslabení tohoto názoru. V posledním dotazníkovém šetření si tuto možnost zvolilo již jen 16,7 % respondentů české národnosti a 2,8 % respondentů polské národnosti. Toto je velmi pozitivní fakt z hlediska dalšího vývoje interetnických vztahů, konkrétně vztahů mezi českou majoritou a polskou minoritou na sledovaném území Těšínska.

Za velmi pozitivní pro další rozvoj vzájemných vztahů považuji návštěvy polských akcí českými respondenty. Zájem o polskou kulturu má celkem 35,2 % respondentů české národnosti. V otázkách, které se týkaly uspokojování kulturních zájmů a dostupnosti kultury

v polském jazyce, byli více kritičtí respondenti české národnosti. Domnívám se, že je to příkladem nelhostejnosti vůči menšinám a projevem touhy majoritní společnosti umožnit vlastní realizaci i menšinám, které žijí uvnitř majoritní společnosti.

Pro další zlepšování vzájemných vztahů má nezastupitelnou úlohu i multikulturní výchova. Jak je z výše uvedeného textu zřejmé, mnoho polských respondentů vyčítá české majoritní společnosti nezáměr a neznalost polské historie a kultury. Pro postupné zlepšování a odstraňování stále přetrvávající latentní xenofobie je nezbytné, aby ve výchově nové generace zapůsobili pedagogové i rodiče, aby děti obou národností byly seznámeny s kulturou všech národností žijících na území Těšínska. V této multikulturní výchově vidím jednu z cest, jak se vzájemnými vztahy pracovat a postupně je zlepšovat.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem nastínila problematiku interetnických vztahů a latentní xenofobie. V teoretické části jsem vysvětlila základní pojmy a věnovala se problematice xenofobie, rasismu, multikulturalismu a možnou výchovu dětí a mládeže k pozitivnějšímu náhledu na národnosti menšiny. V praktické části jsem se poté pokusila zjistit vzájemné vztahy české majoritní společnosti a polské minority v oblasti Těšínska. Své dotazníkové šetření jsem zaměřila na dospělou populaci obou národností a to především na pracovníky školství a státní správy. Tuto skupinu obyvatel jsem si zvolila nejen z důvodu osobního zájmu o problematiku interetnických vztahů na Těšínsku, ale také z důvodu vzájemného kontaktu majoritní společnosti a polské minority. Uvedení pracovníci ze sektoru školství a státní správy přicházejí do vzájemného kontaktu s národnostními menšinami a se střetem s majoritní společností každodenně. Setkávají se tedy i se střetem národností.

Z dotazníkového šetření a z komparace s předcházejícími výzkumy realizovanými Slezským ústavem SZM Opava vyplynuly závěry, které jsem uvedla v kapitole 3.3. Z uvedených výsledků dotazníkového šetření je zřejmé, že zásadní problémy v soužití lidí různých národností (konkrétně české majority a polské minority) na Těšínsku neexistují. Lidé obou národností žijí v národnostně smíšené oblasti ve shodě, bez konfliktů, národnostní smíšenost oblasti jim nevádí. Udržují pracovní, přátelské a dokonce i rodinné vazby s příslušníky druhé národnosti. Tyto pozitivní vztahy se ve srovnání s předešlými výzkumy prohloubily. Zajímají se o kulturní život druhé národnostní skupiny, navštěvují její kulturní akce, Češi plně podporují polské školství. Důraz obě národnostní skupiny kladou na charakter, ten je důležitější než národnost.

Pokud existují určité prvky latentní xenofobie, vyplývají z dřívější doby, z neznalosti dějin a neochoty tuto neznalost napravit ze strany majoritní společnosti. To je důvod proč dochází ke vzájemným neshodám mezi obyvateli. Tyto neshody se projevují konkrétně v otázce dvojjazyčnosti. Zde je důležitá role školy a výchovy k multikulturalismu: aby žáci pochopili, že se jedná o jeden ze způsobů, jak uznat polskou menšinu jako součást majoritní společnosti.

Dotazníkové šetření potvrdilo hypotézu, kterou jsem si stanovila v diplomovém projektu. Současné vztahy české majoritní společnosti jsou tolerantnější než v předchozích letech. Vzájemné soužití Čechů a Poláků oběma národnostem nevadí. Obě národnosti mají dostatečný prostor, ve kterém mohou projevat a uspokojovat své kulturní potřeby. Osten latentní xenofobie však mezi obyvateli neustále přetrvává. Projevuje se jak ze strany polské minority, které vadí nezáměr majoritní společnosti o historii polské národnostní menšiny a také to, že jsou Poláci žijící v oblasti Těšínska vnímáni některými členy české majoritní společnosti stále jako přistěhovalci. Latentní xenofobie je patrná i v zamalovávání polských nápisů a v ignoraci polských kulturních akcí. Tyto názory se však neprojevují ve větší míře a celkově lze na základě uvedených výsledků říci, že vzájemné soužití české majoritní společnosti s polskou minoritou je přátelské.

Praktický přínos své diplomové práce vidím ve zjištění aktuální interetnické situace obyvatel Těšínska v návaznosti na předešlý vývoj. Moje diplomová práce tak může posloužit ke zjištění aktuálního stavu interetnických vztahů Čechů a Poláků žijících v oblasti Těšínska, může být studována veřejností, která v oblasti Těšínska žije. Využít ji mohou i úředníci státní správy v dané oblasti, případně členové Výboru pro národnostní menšiny, který pracuje při krajském zastupitelstvu,⁸⁹ a na některých obecních úřadech. Tato práce může pomoci uvědomit si současné problémy a zaměřit se na jejich praktické řešení.

⁸⁹ Více na http://verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz/vyb_nam.html (21.2.2010)

Resumé

Ve své diplomové práci jsem se zabývala problematikou latentní xenofobie a interetnickými vztahy na Těšínsku. Práce byla zaměřena na vzájemné vztahy obyvatel české a polské národnosti, kteří dlouhodobě žijí v oblasti Těšínska. Cílem bylo zjistit, zda se vzájemné vztahy postupem doby zlepšují či zda stále přetrvává ve vztazích latentní xenofobie.

Jako metodu, pro zjištění vzájemných vztahů, jsem zvolila dotazníkové šetření. Výsledky dotazníkového šetření, které jsem realizovala v roce 2009, jsem porovnávala s dostupnými výsledky výzkumů, které byly realizovány v letech 1967, 1973, 1983 a 1994. Díky této komparaci výsledků jsem získala celkový pohled obyvatel Těšínska na otázky týkající se interetnických vztahů v posledních 40ti letech.

Z výsledků dotazníkového šetření vyplynulo, že vzájemné vztahy obyvatel české a polské národnosti jsou přátelské a zásadní problémy v soužití Čechů a Poláků na Těšínsku neexistují. Stále je však živá i jistá nevráživost až xenofobie mezi obyvateli Těšínska. Ta se projevuje zejména v otázkách užití dvojjazyčnosti. I zde je však patrný jistý pozitivní vývoj v postoji obyvatel. I přesto, že se více jak polovina respondentů české národnosti domnívá, že užití dvojjazyčnosti není nutné, došlo od roku 1967 k výraznému poklesu respondentů, kteří se domnívají, že by dvojjazyčnost vůbec být neměla. Toto postupné zlepšení je velmi důležité z hlediska dalšího vývoje interetnických vztahů na Těšínsku.

Anotace

Ve své diplomové práci se zabývám problematikou latentní xenofobie a interetnickými vztahy na Těšínsku. Moje práce je rozdělena do dvou částí. V první části se zabývám základními pojmy souvisejícími s problematikou xenofobie. Jedná se o vymezení xenofobie, etnocentrismu a rasismu. Dále se zmiňuji o multikulturalismu, kultuře a v neposlední řadě se věnuji multikulturní výchově. V druhé části se rozbírám výsledky dotazníkového šetření, které bylo zaměřeno na vzájemné vztahy obyvatel české a polské národnosti žijících v oblasti Těšínska.

Klíčová slova

Xenofobie, rasismus, multikulturalismus, multikulturní výchova, interetnické vztahy.

Annotation

In my thesis, I deal with latent xenophobia people in Tesinsko. My work is divided into two parts. In the first part, I deal with fundamental concepts related to xenophobia issues. I tis concerned the definition of xenophobia, ethnocentrism and racism. Furthermore, I mention multiculturalism, culture and last but not least I work with multicultural education. The second part provides an analysis of the results of the questionnaire survey, which focused on the interaction between people of the Czech and Polish nationality living in the area of Tesinsko.

Keywords

Xenophobia, racism, multiculturalism, multicultural education, interethnic relations.

Seznam použité literatury

Monografická literatura:

1. Bakošová, Z. *Sociální pedagogika jako životná pomoc*. 3. rozš. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo public promotion, s.r.o., 2008, 251 s. ISBN 978-80-969944-0-3
2. Barša, P. *Politická teorie multikulturalismu*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, 347 s. ISBN 80-7325-020-9
3. Danics, Š. *Extremismus, rasismus a antisemitismus*. 2. rozš. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2008, 151 s. ISBN 978-80-7251-286-7
4. Danics, Š. *Extremismus hrozba demokracie*. 1. vyd. Praha: Police History 2002, 128 s. ISBN 80-86477-07-X
5. Hernová, Š., Sokolová, G., Malá, E. *Tabulkové přehledy II - Základní výsledky sociologických výzkumů národností problematiky ostravské oblasti*. Opava: Slezské zemské muzeum v Opavě, 1997, 64 s. ISBN - neuvedeno
6. Jandourek, J. *Sociologický slovník*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001, 285 s. ISBN 80-7178-535-0
7. Jirásková, V. *Multikulturní výchova : předsudky a stereotypy*. 1.vyd. Praha: Epoque: Občanské sdružení SPHV, 2006, 130 s. ISBN 80-87027-31-0
8. Kroupová, A. *Vzdělávání k toleranci v multikulturním prostředí střední Evropy = Tolerance in multicultural society of Central Europe*. Praha: EIS SVLP UK, 2006, 128 s. ISBN 80-903623-1-1
9. Loukotka, L. *Kultura a ideologie*. Brno: Městské kulturní středisko S. K. Neumanna v Brně, 1972, 40 s. ISBN - neuvedeno

10. Machalova, T. a kol. *Lidská práva proti rasismu*. 1.vyd. Brno: Doplněk, 2001, 263 s. ISBN 80-7239-099-6
11. Nejedlý, Z. *Co je kultura a uměn*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963, 59 s. ISBN - neuvedeno
12. Průcha, J. *Multikulturní výchova : teorie - praxe – výzkum*. 1 vyd. Praha: ISV, 2001, 211 s. ISBN 80-85866-72-2
13. Průcha, J., Mareš, J., Walterová, E. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, 322 s. ISBN 80-7178-772-8
14. Průcha, J. *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2006, 271 s. ISBN 80-7178-944-5 (váz.)
15. Radvan. E., Vavřík. M. *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách*. 1. vyd. Brno: IMS, 2009
16. Sokolová, G., Hernová, Š., Šrajerová, O. *Češi, Slováci a Poláci na Těšínsku a jejich vzájemné vztahy*. 1 vyd. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997, 191 s. ISBN 80-86101-03-7
17. Šišková, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu: sborník*. 1 vyd. Praha: Portál, 1998, 203 s. ISBN 80-7178-285-8
18. Švec, Š. *Základné pojmy v pedagogike a andragogike: (s anglicko-slovenským slovníkom termínov s definíciami a s registrom ich slovensko-anglických ekvivalentov)*. 2. rozš. a dopl. vyd. Bratislava: IRIS, 2002, 318 s. ISBN 80-89018-31-9
19. Taylor, Ch. *Zkoumání politiky uznání: Multikulturalismus*. 2. vyd., v nakladatelství Epoque 1. vyd. Praha: Epoque : Filozofický ústav AV ČR, 2004, 191 s. ISBN 80-86328-64-3
20. Tesař, F. *Etnické konflikty*. 1.vyd. Praha: Portál, 2007, 251 s. ISBN 978-80-7367-097-9

21. Wolf, J. *O podstatě rasismu*. Praha: Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí 1964, 64 s. ISBN – neuvedeno
22. Žáček, R. *Těšínsko v československo-polských vztazích v letech 1939-1945*. 1 vyd. Český Těšín: Muzeum Těšínska, 2000, 120 s. ISBN 80-902355-6-5
23. Žantovský, P. *Česká xenofobie*. Praha: Votobia, 1998, 180 s. ISBN 80-7220-044-5

Sborníky:

24. *Sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 4. a 5. listopadu 2008 v Opavě*. Opava: Slezské zemské muzeum Opava, 2009. ISSN 0037 -6833

Internetové odkazy:

25. http://cs.wikipedia.org/wiki/Alfred_Rosenberg (4.10.2009)
26. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Akulturace> (26.9.2009)
27. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Antropologie> (4.10.2009)
28. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Etnocentrismus> (13.9.2009)
29. http://cs.wikipedia.org/wiki/Goralsk%C3%A1_n%C3%A1%C5%99e%C4%8D%C3%AD (31.1.2010)
30. http://cs.wikipedia.org/wiki/Houston_Stewart_Chamberlain (4.10.2009)
31. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kultura> (26.9.2009)
32. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Multikulturalismus> (5.11.2009)
33. http://cs.wikipedia.org/wiki/Masov%C3%A1_kultura (6.11.2009)

34. http://cs.wikipedia.org/wiki/Po_naszymu (31.1.2010)
35. http://cs.wikipedia.org/wiki/R%C3%A1mcov%C3%BD_vzd%C4%9B%C3%A1vac%C3%AD_program (24.1.2010)
36. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Subkultura> (26.9.2009)
37. <http://cs.wikipedia.org/wiki/T%C4%9B%C5%A1%C3%ADnsko> (26.12.2009)
38. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Xenofobie> (29.8.2009)
38. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Zaolzie> (24.1.2010)
40. http://en.wikipedia.org/wiki/Arthur_Jensen (26.11.2009)
41. http://gorolskiswieto.cz/ofestivalu_cz.html 2.1.2010
42. http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a5/Slask_cieszynski-Mapa_T%C4%9B%C5%A1%C3%ADnska.png (26.12.2009)
43. <http://slezskedny.wz.cz/> 2.1.2010
44. <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/etnicita> (18.10.2009)
45. http://verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz/vyb_nam.html (21.2.2010)
46. <http://www.amnesty.cz/> (16.11.2009)
47. [http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/F6002B5D08/\\$File/411303a4.pdf](http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/F6002B5D08/$File/411303a4.pdf) (21.2.2010)
48. <http://www.euportal.cz/Articles/638-klaus-multikulturalismus-je-jednim-z-prvku-ktery-rozbiji-starou-dobrou-evropu.aspx> (26.9.2009)

49. <http://www.czechkid.cz/si1110.html> (4.10.2009)
50. <http://www.czechkid.cz/si1390.html> (6.11.2009)
51. <http://www.differentlife.cz/pravalidska04.htm> (4.10.2009)
52. <http://www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=dTmYJEsGKkxs>, (26.9.2009)
53. http://www.maryska.cz/letokruhy2008_news_013.htm (2.1.2010)
54. <http://www.maticeslezska-opava.cz/?menu=maticeslezska> (2.1.2010)
55. <http://www.novinky.cz/krimi/10650-opili-mladici-brutalne-napadli-romske-manzele.html> (16.11.2009)
56. <http://www.novinky.cz/krimi/22872-za-brutalni-napadeni-romskych-manzelu-padly-podminky.html> (16.11.2009)
57. <http://www.novinky.cz/krimi/25559-pripad-rasoveho-utoku-na-manzele-se-vraci-do-jeseniku.html> (16.11.2009)
58. <http://www.novinky.cz/krimi/27192-za-utok-na-dalsiho-roma-v-jeseniku-skoncili-ve-vazbe.html> (16.11.2009)

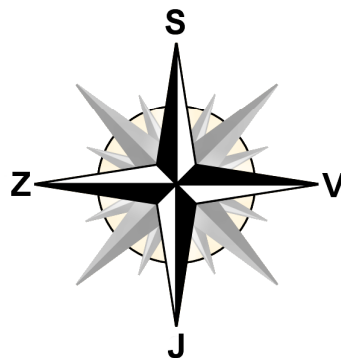
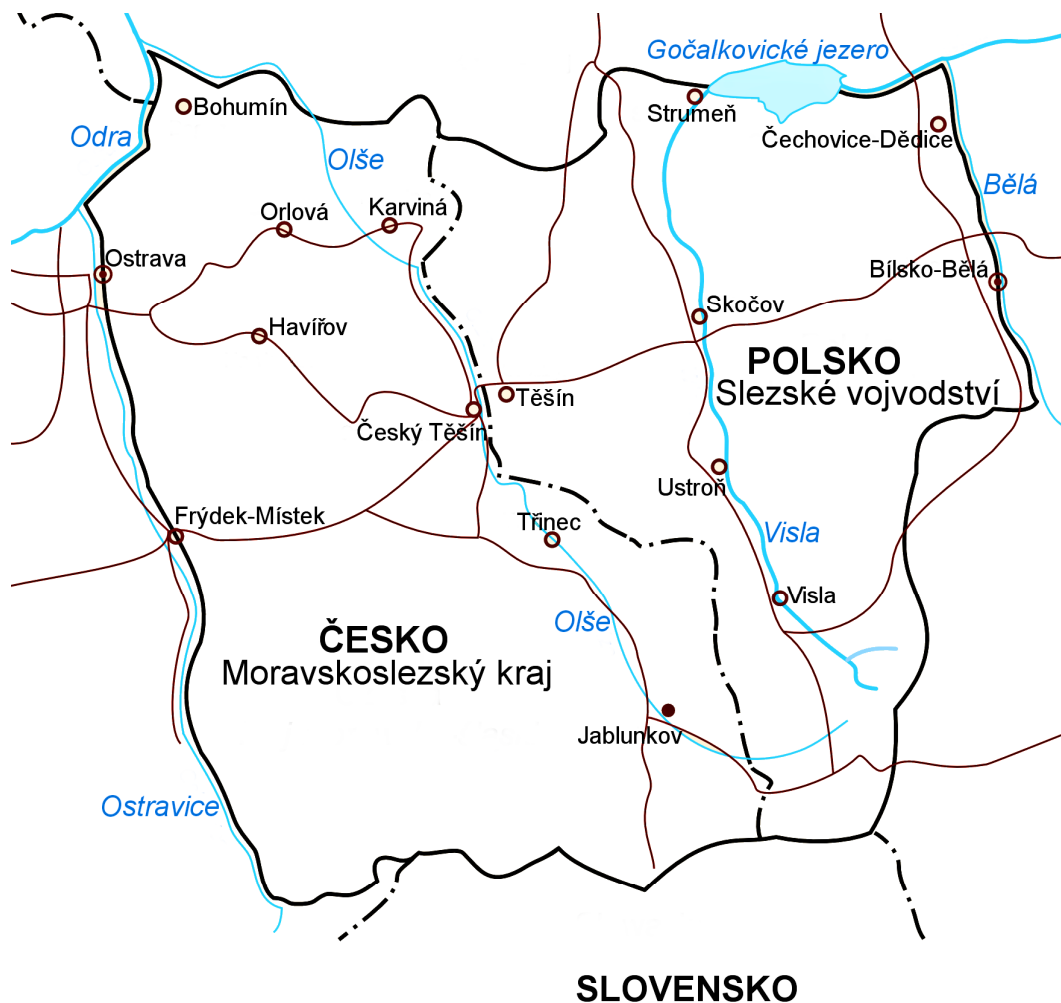
Seznam grafů

Graf č. 1 - Možnosti uspokojit své kulturní zájmy (Češi)	s. 53
Graf č. 2 - Možnosti uspokojit své kulturní zájmy (Poláci)	s. 54
Graf č. 3 - Dostupnost kultury v polském jazyce (Češi)	s. 54
Graf č. 4 - Dostupnost kultury v polském jazyce (Poláci)	s. 55
Graf č. 5 - Polistopadové problémy (Češi)	s. 60
Graf č. 6 - Polistopadové problémy (Poláci)	s. 61
Graf č. 7 - Problémy s národnostní smíšeností oblasti (Češi)	s. 63
Graf č. 8 - Problémy s národnostní smíšeností oblasti (Poláci)	s. 63
Graf č. 9 - Vzájemné vztahy (Češi)	s. 65
Graf č. 10 - Vzájemné vztahy (Poláci)	s. 65
Graf č. 11 - Vztahy před rokem 1989 (Češi)	s. 66
Graf č. 12 - Vztahy před rokem 1989 (Poláci)	s. 66
Graf č. 13 - Dvojjazyčnost správná (Češi)	s. 68
Graf č. 14 - Dvojjazyčnost správná (Poláci)	s. 69
Graf č. 15 - Počet a rozmístění škol (Češi)	s. 73
Graf č. 16 - Počet a rozmístění škol (Poláci)	s. 73
Graf č. 17 - Kdo má zajišťovat potřeby národnostních menšin (Češi)	s. 74
Graf č. 18 - Kdo má zajišťovat potřeby národnostních menšin (Poláci)	s. 75
Graf č. 19 - Charakterové vlastnosti nebo národnost (Češi)	s. 85
Graf č. 20 - Charakterové vlastnosti nebo národnost (Poláci)	s. 86

Seznam příloh

1. Mapa Těšínska
2. Seznam měst s více jak 100 obyvateli polské národnosti
3. Vzor dotazníku

Příloha 1 – Mapa Těšínska

Pramen: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a5/Slask_cieszynski-Mapa_T%C4%9B%C5%A1%C3%ADnska.png (26.12.2009)

Příloha 2 - Seznam měst s více jak 100 obyvateli polské národnosti

Bydlící obyvatelstvo polské národnosti	
Okres Frýdek-Místek	Počet obyvatel
Frýdek-Místek	304
Bocanovice	137
Bukovec	521
Bystřice	1 697
Dolní Lomná	306
Hnojník	187
Horní Lomná	126
Hrádek	810
Jablunkov	2 570
Komorní Lhotka	281
Košariska	177
Milíkov	596
Mosty u Jablunkova	806
Nýdek	586
Písek	409
Řeka	104
Smilovice	185
Střítež	200
Třanovice	216
Třinec	10 112
Okres Karviná	Počet obyvatel
Karviná	7 002
Albrechtice	1 133
Bohumín	1 111
Český Těšín	5 100
Dolní Lutyně	329
Havířov	3 782
Horní Suchá	1 252
Orlová	1 658
Petroviče u Karviné	553
Stonava	563
Těrlicko	653

Pramen: Sokolová, G., Hernová, Š., Šrajerová, O. Češi, Slováci a Poláci na Těšínsku a jejich vzájemné vztahy. 1 vyd. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997, s. 46.

Příloha 3 – Vzor dotazníku

1. Uveďte laskavě, jaká je Vaše národnost.

1. česká
2. moravská
3. slezská
4. slovenská
5. polská
6. jiná, jaká?

2. Ke které věkové skupině patříte?

1. 18 – 34 let
2. 35 – 44 let
3. 45 – 59 let
4. 60 a více let

3. Pohlaví

1. muž
2. žena

4. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

1. základní
2. vyučen bez maturity, nižší odborné
3. úplné střední odborné, vyučen s maturitou
4. úplné střední odborné, gymnázium
5. vysokoškolské, stupeň bakalář
6. vysokoškolské, stupeň magistr
7. postgraduální a vyšší

5. Jaké je Vaše současné povolání? (nezaměstnaní uvedou své poslední povolání)

1. nekvalifikovaný dělník
2. kvalifikovaný dělník
3. technicko – hospodářský pracovník
4. pracovník ve státní správě
5. jiný administrativní pracovník
6. odb. pracovník ve školství, vědě, kultuře, zdravotnictví
7. zemědělec (včetně pracujících v ZD)
8. soukromý podnikatel, svobodná povolání
9. studující nebo dosud nezaměstnaný (po ukončení školy)
10. v domácnosti, na mateřské dovolené
11. důchodce
12. jiné povolání

6. Uveďte laskavě místo Vašeho bydliště (město).

.....

7. Jak dlouho žijete v této oblasti?

1. žiji zde od narození
2. přistěhoval/a jsem se (doplňte rok a místo ze kterého jste se přistěhoval/a)

Seznamte mne prosím s národnostní složením Vaší rodiny.

8. Národnost Vašeho otce.

1. česká
2. slovenská
3. polská
4. jiná, jaká

9. Národnost Vaší matky.

1. česká
2. slovenská
3. polská
4. jiná, jaká

10. Národnost Vaší manželky/manžela

1. česká
2. slovenská
3. polská
4. jiná, jaká
5. jsem svobodny/svobodná

10. Národnost Vašeho dítěte/dětí

1. česká
2. slovenská
3. polská
4. jiná, jaká
5. jsem bezdětný/bezdětná

12. Který jazyk považujete za mateřský?

1. český
2. slovenský
3. polský
4. jiný, jaký

13. Který, jazykem v poslední době nejčastěji hovoříte?

1. českým
2. slovenským
3. polským
4. českým a polským
5. českým a slovenským
6. slovenským a polským
7. jiným, jakým.....

14. Soudíte, že v okruhu Vašeho bydliště máte dostatek možností uspokojovat Vaše kulturní zájmy?

1. možnosti jsou dostatečné
2. možnosti jsou částečné
3. možnosti jsou nedostatečné

Uveďte prosím, co Vám především v této oblasti chybí.....
.....

15. Jsou v regionu, ve kterém žijete, dostupné kulturní akce v polském jazyce?

1. dostatečně dostupné
2. částečně dostupné
3. nedostupné
4. nevím

16. Zajímáte se jen o Vaši národní kulturu nebo též o kulturu dalších národností z regionu?

1. zajímám se jen o vlastní kulturu
4. zajímám se také o kulturu jiné národnosti, jaké?
5. o kulturu se vůbec nezajímám

17. Navštěvujete kulturní akce pořádané jinou národnostní skupinou než je Vaše? Pokud ano, uveďte prosím příklad akcí, festivalů, které navštěvujete.

1. ano, navštěvuji akce pořádané polskou menšinou, například
2. ano, navštěvuji akce pořádané slovenskou menšinou, například
3. jiné akce než akce pořádané mojí národnostní skupinou nenavštěvuji
4. nenavštěvuji žádné kulturní akce v regionu

18. Domníváte se, že soužití majoritní české společnosti s polskou menšinou ve Vašem regionu je přátelské?

1. ano
2. ne, protože
3. nevím

19. Soudíte, že se v polistopadovém období objevily v národnostních vztazích na Těšínsku některé nové problémy, nebo znovu vyvstaly starší nedořešené otázky?

1. jde o starší nedořešené otázky
2. vznikly nové problémy
3. jde o starší i nové problémy
4. problémy nebyly a nejsou
5. nevím

20. Můžete prosím uvést nejdůležitější problém? (pokud jste v předešlé otázce uvedli, že nějaké problémy v národnostních vztazích vnímáte)

1. žádné problémy nevnímám
2. hlavní problémy:.....

21. Vadí Vám národnostní smíšenost oblasti, v níž žijete?

1. nevadí mi
2. vadí mi v některých případech
3. vadí mi podstatně
4. neuvažuji o tom

22. V případě, že jste v předešlé otázce zvolili možnost odpovědi 2 nebo 3, prosím objasněte svůj názor, uveďte příklady.

1. národnostní smíšenost mi nevadí
2. můj názor:.....

23. Jak hodnotíte vzájemné vztahy Čechů a Poláků na Těšínsku?

1. převážně dobré
2. spíše dobré
3. spíše špatné
4. převážně špatné
5. nevím

24. Domníváte se, že vzájemné vztahy Čechů a Poláků jsou jiné než před rokem 1989?

1. jsou lepší
2. jsou stejné
3. jsou horší
4. nevím

25. V některých oblastech na Těšínsku se uplatňuje dvojjazyčnost (české a polské vyhlášky, nápisy, apod.). Považujete ji za správnou či ne?

1. dvojjazyčnost je správná
2. dvojjazyčnost není nutná
3. dvojjazyčnost by neměla být
4. nevím

26. Z jakého důvodu, podle Vás má být dvojjazyčnost uplatňována? (Označte odpovídající odpovědi).

1. pro lepší jazykové porozumění
2. jako projev národnostních práv polské menšiny
3. z důvodu početního zastoupení Poláků v jednotlivých místech
4. jiné důvody, jaké?.....
5. jsem proti uplatňování dvojjazyčnosti
6. nevím

27. Domníváte se, že je ve Vašem regionu dostatek škol s polským vyučovací jazykem, a že vyhovuje jejich rozmístění?

1. počet škol i rozmístění vyhovuje
2. počet škol vyhovuje, rozmístění nikoliv
3. počet škol je nedostatečný
4. počet škol je nadměrný
5. nemohu posoudit

28. Domníváte se, že je třeba zajišťovat potřeby národnostních menšin ve sféře kultury a školství?

1. ano
2. ne
3. nevím

29. Kdo podle Vás má zajišťovat potřeby národnostních menšin ve sféře kultury a školství?

1. především stát, na jehož území menšina sídlí
2. především stát, národ, od něhož menšina odvozuje svůj původ
3. je to záležitost obou států
4. nevím

30. Jak hodnotíte možnosti Čechů a Poláků uplatnit se v ekonomice regionu (v podnikání, v získání zaměstnání, apod.)

1. možnosti Čechů a Poláků jsou stejné
2. více se uplatňují Češi
3. více se uplatňují Poláci
4. více se uplatňují příslušníci jiných národností či etnik, uveďte kterých.....
5. nevím

Jaké národnosti jsou Vaši spolupracovníci, spolužáci sousedé, přátelé? (Můžete označit více možností.)

31. Národnost spolupracovníků.

1. česká
2. slovenská
3. polská
4. jiná, jaká
5. nevím, nemám je

32. Národnost spolužáků.

1. česká
2. slovenská
3. polská
4. jiná, jaká
5. nevím, nemám je

33. Národnost sousedů.

1. česká
2. slovenská
3. polská
4. jiná, jaká
5. nevím, nemám je

34. Národnost přátel.

1. česká
2. slovenská
3. polská
4. jiná, jaká
5. nevím, nemám je

Vadí Vám nebo vadili by Vám nejbližší spolupracovníci, nadřízení a blízcí jiné národnosti než je Vaše? (Můžete označit více možností)

35. Národnost spolupracovníků.

1. česká
2. slovenská
3. polská
4. romská
5. jiná, jaká
6. každá jiná než má
7. na národnosti nezáleží

36. Národnost nadřízeného.

1. česká
2. slovenská
3. polská
4. romská
5. jiná, jaká
6. každá jiná než má
7. na národnosti nezáleží

37. Národnost souseda.

1. česká
2. slovenská
3. polská
4. romská
5. jiná, jaká
6. každá jiná než má
7. na národnosti nezáleží

38. Národnost manžela / manželky mého dítěte / dětí.

1. česká
2. slovenská
3. polská
4. romská
5. jiná, jaká
6. každá jiná než má
7. na národnosti nezáleží

39. Myslíte si, že na Těšínsku jsou některé národnosti méně národnostně snášenlivé než ostatní?

1. ano, jsou to Češi
2. ano, jsou to Slováci
3. ano, jsou to Poláci
4. ano, jsou to Romové
5. ano, jsou to osoby jiné národnosti, které?.....
6. ano, jsou to jednotlivci různých národností
7. projevy nesnášenlivosti nejsou
8. nevím

40. Při vytváření vztahu k jiným lidem jsou, podle Vás, důležitější charakterové vlastnosti nebo národnost?

1. především charakterové vlastnosti
2. především národnost
3. charakter a národnost jsou stejně důležité